

Sociaal-economische trends

***Statistisch kwartaalblad over arbeidsmarkt,
sociale zekerheid en inkomen***

2005, aflevering 1

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
—	= nihil
—	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2004–2005	= 2004 tot en met 2005
2004/2005	= het gemiddelde over de jaren 2004 tot en met 2005
2004/'05	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2004 en eindigend in 2005
1994/'95–2004/'05	= boekjaar enzovoort, 1994/'95 tot en met 2004/'05

In geval van afronding kan het voorkomen dat de som van de aantallen afwijkt van het totaal.

Verbeterde cijfers in de staten en tabellen zijn niet als zodanig gekenmerkt.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Prinses Beatrixlaan 428
2273 XZ Voorburg

Druk

Centraal Bureau voor de Statistiek
Facilitair Bedrijf

Omslagontwerp

WAT ontwerpers, Utrecht

Inlichtingen

Tel.: 0900 0227 (€ 0,50 per minuut)
Fax: (045) 570 62 68
E-mail: infoservice@cbs.nl

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl

Internet

www.cbs.nl

© Centraal Bureau voor de Statistiek
Voorburg/Heerlen, 2005.
Bronvermelding is verplicht.
Verveelvoudiging voor eigen gebruik
of intern gebruik is toegestaan.

Prijzen incl. administratie- en
verzendkosten.
Abonnementsprijs: € 47,45
Prijs per los nummer: € 13,05
Kengetal: V-4
ISSN 1573-2215
CBS-productnummer: 0375705010

Centraal Bureau voor de Statistiek

Inhoud

Kwartaaloverzicht arbeidsmarkt 2004/3	5
Sociaal-economische kerncijfers	9
Artikelen	
Meer of minder willen werken	10
Nederlanders zijn minder gaan werken	14
Jongeren op de arbeidsmarkt	22
Arbeidsgehandicapten in Nederland	27
Twee eeuwen volkstellingen: de Virtuele Volkstelling 2001 vergeleken met haar voorgangers	33
Krijgen allochtone werknemers minder betaald?	39
Inkomenseffecten van uittreding	49
Achterblijvers in de bijstand	57
Dynamiek in de WAO, WAZ en Wajong; een longitudinale analyse van personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering	62
Webmagazine	
Aandeel flexwerkers iets afgenomen	78
Een kwartier meer vrije tijd per dag	80
Vrouwen studeren sneller af dan mannen	81
Cao-lonen en inflatie vrijwel gelijk op in 2004	83
Begrippen	85
Nu en eerder verschenen artikelen	87
Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website	90
Publicaties	94

Kwartaaloverzicht arbeidsmarkt 2004/3

Hans Langenberg

Het herstel van de economie zet in een matig tempo door. Dit vertaalt zich ook in een eerste herstel van de arbeidsmarkt, zij het nog zeer bescheiden. Ten opzichte van een kwartaal eerder was er in het derde kwartaal van 2004 voor het eerst een lichte daling van het aantal werklozen. Het aantal WW-uitkeringen lijkt zich te stabiliseren en de afname van het aantal banen was in het derde kwartaal kleiner dan in voorgaande kwartalen. Het aantal openstaande vacatures is verder toegenomen, al nam het stijgingstempo af. Ten opzichte van een kwartaal eerder groeide de economie met 0,3 procent.

1. Werkgelegenheid

In het derde kwartaal van 2004 waren er gemiddeld 109 duizend banen van werknemers minder dan een jaar eerder. Daarmee pakte de daling op jaarbasis voor het eerst lager uit dan in het voorafgaande kwartaal. De overeenkomstige afname in het tweede kwartaal bedroeg 119 duizend. Ook in relatief opzicht is de daling iets afgevlakt. De

afname in het derde kwartaal komt overeen met 1,5 procent, die in het tweede met 1,6 procent.

Ten opzichte van een kwartaal eerder daalde het aantal banen met 13 duizend (gecorrigeerd voor seizoeninvloeden). Hieruit blijkt duidelijk dat de afvlakking van het banenverlies zich verder heeft doorgezet. In het tweede kwartaal bedroeg de overeenkomstige daling nog 32 duizend.

De recente ontwikkeling van de werkgelegenheid hangt samen met de afvlakking van het banenverlies in het bedrijfsleven, die in het derde kwartaal is doorgedaan. Ten opzichte van een jaar eerder waren er hier 121 duizend banen minder, een afname van 2,4 procent. In het tweede kwartaal bedroeg de overeenkomstige daling 145 duizend, oftewel 2,9 procent.

Tegenover het afvallende banenverlies in het bedrijfsleven staat een tanende banengroei in de niet-commerciële dienstverlening. In het derde kwartaal lag het aantal banen hier nog maar 12 duizend hoger dan een jaar eerder. In het tweede kwartaal bedroeg de overeenkomstige stijging 26 duizend. In 2002 en 2003 groeide de niet-commerciële dienstverlening nog met 80 à 90 duizend banen per jaar.

Staat 1
Kerncijfers arbeidsmarkt

	2004	2002				2003				2004			
	3e kw	1e kw	2e kw	3e kw	4e kw	1e kw	2e kw	3e kw	4e kw	1e kw	2e kw	3e kw	4e kw
Stand	Verandering t.o.v. een jaar eerder												
x 1 000													
Banen van werknemers	7 360*	96*	69*	47*	42*	22*	-8*	-38*	-75*	-107*	-119*	-109*	
Arbeidsvolume van werknemers	5 593*	53*	11*	-26*	-46*	-43*	-32*	-63*	-85*	-103*	-104*	-98*	
Openstaande vacatures ¹⁾	109	-38	-56	-56	-43	-54	-37	-34	-27	-2	11	28	
Ontstane vacatures	168	-57	-73	-49	-32	-36	-25	-19	-10	1	28	27	
Vervulde vacatures	195	-59	-54	-49	-44	-25	-43	-22	-17	-23	15	10	
Potentiële beroepsbevolking	10 965*	71*	70*	68*	66*	60*	55*	50*	44*	41*	40*	40*	39*
w.v.													
beroepsbevolking	7 581*	93*	131*	111*	119*	130*	112*	47*	44*	72*	-1*	17*	-4*
w.v.													
werkzaam	7 124*	88*	74*	45*	44*	40*	4*	-34*	-55*	-56*	-91*	-38*	-61*
werkloos	457*	5*	57*	65*	75*	89*	107*	81*	99*	128*	90*	55*	57*
WW-uitkeringen ¹⁾	310	-9	8	20	38	58	68	79	83	74	68	48	
Instroom WW	84	10	22	21	24	28	20	23	18	2	-3	-6	
Uitstroom WW	95	-3	9	11	7	9	10	12	14	12	8	17	
Na verwijdering van seizoeninvloeden (indien aanwezig)													
	Verandering t.o.v. een kwartaal eerder												
Stand													
x 1 000													
Banen van werknemers	7 344*	19*	7*	7*	8*	-1*	-21*	-23*	-30*	-34*	-32*	-13*	
Openstaande vacatures ¹⁾	125*	-4	-21	-14	-6	-12	-1	-22	6	15*	9*	3*	
Werkloze beroepsbevolking	464*	9*	22*	33*	8*	23*	42*	14*	28*	45*	3*	-20*	28*
WW-uitkeringen	323*	6	13	7	12	24	25	20	16	11*	22*	1*	
Bijstandsuitkeringen van thuiswonenden onder de 65 jaar ¹⁾	335*	-2	-2	-1	3	5	2	3	5	3	-1	-3*	
Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen ^{1) 2)}	964	4	3	1	5	-1	-3	-4	-3	-10	-4	-4	
Instroom arbeidsongeschiktheidsuitkeringen	19*	-1	-1	-2	2	-2	-3	-2	1	-2	1	1*	
Uitstroom arbeidsongeschiktheidsuitkeringen	22	1	0	1	-1	2	0	0	-1	1	-3	0	

¹⁾ Aan het eind van het kwartaal.

²⁾ De arbeidsongeschiktheidsregelingen omvatten WAO, WAZ en Wajong.

Omgerekend naar arbeidsjaren bedroeg de afname van de werkgelegenheid in het derde kwartaal 98 duizend ten opzichte van een jaar eerder. De overeenkomstige daling in het tweede kwartaal was 104 duizend. De daling in het derde kwartaal komt overeen met 1,7 procent, die in het tweede met 1,8 procent. Dat het verlies aan werkgelegenheid afvlakt, geldt dus in alle opzichten.

De relatieve afname van het aantal arbeidsjaren is groter dan die in het aantal banen. Dit komt enerzijds doordat het grootste banenverlies plaatsvindt in de bedrijfstakken met het kleinste percentage deeltijdbanen. Anderzijds neemt het percentage deeltijdbanen over de hele linie voortdurend toe.

2. Vacatures

Aan het eind van het derde kwartaal van 2004 stonden er 109 duizend vacatures open. Ten opzichte van een jaar eerder waren dat er 28 duizend meer. Volgens seizoen-gecorrigeerde cijfers steeg het aantal vacatures met 3 duizend ten opzichte van een kwartaal eerder. Dit betekent dat het aantal vacatures nog altijd oploopt, maar dat de stijging iets is afgevlakt. De voorlopig grootste stijging vond plaats in het eerste kwartaal van 2004: er waren toen 15 duizend vacatures meer dan in het voorgaande kwartaal. Het aantal vacatures neemt toe vanaf het vierde kwartaal van 2003.

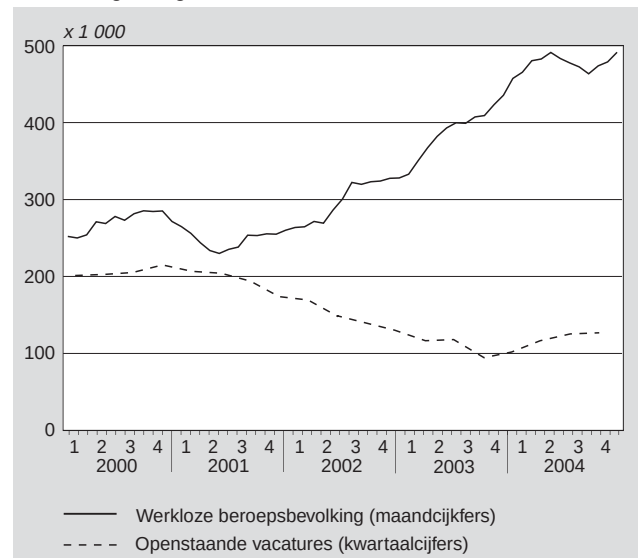
Aan het eind van het derde kwartaal stonden op de duizend banen 16 vacatures open. Een jaar eerder lag dat aantal op 12. In het derde kwartaal van 2004 is het aantal openstaande vacatures en daarmee de spanning op de arbeidsmarkt doorgaans iets lager dan in de rest van het jaar.

In het derde kwartaal ontstonden 168 duizend vacatures, 27 duizend meer dan een jaar eerder. Er werden 195 duizend vacatures vervuld, dit waren er 10 duizend meer dan een jaar eerder.

3. Werkloosheid

In het derde kwartaal van 2004 waren er gemiddeld 457 duizend werklozen, 55 duizend meer dan een jaar eerder. De stijging is beduidend lager dan overeenkomstige stijgingen in eerdere kwartalen. Ten opzichte van het tweede kwartaal is het aantal werklozen dan ook gedaald (na verwijdering van seizoeninvloeden). Deze daling bedroeg 20

1. Werkloze beroepsbevolking en aantal openstaande vacatures, seizoengecorrigeerd

duizend. Overigens blijkt uit meer recente cijfers dat de daling zich vooralsnog niet heeft doorgezet. In het derde kwartaal was 6,0 procent van de beroepsbevolking werkloos.

Het aantal WW-uitkeringen lag aan het eind van het derde kwartaal 48 duizend hoger dan een jaar eerder. De stijging van het aantal WW-uitkeringen lijkt zich af te vlakken. Er werden net zo veel WW-uitkeringen verstrekt als in het tweede kwartaal (gecorrigeerd voor seizoeninvloeden). De afvlakking van de groei van het aantal WW-uitkeringen is te herleiden tot zowel een dalende instroom als een groeiende uitstroom. Aan het eind van het derde kwartaal werden 310 duizend WW-uitkeringen verstrekt.

Er werden 335 duizend bijstandsuitkeringen verstrekt aan thuiswonenden onder de 65 jaar. Het aantal bijstandsuitkeringen lag daarmee voor het tweede achtereenvolgende kwartaal lager dan een kwartaal eerder. De daling in het derde kwartaal bedroeg 3 duizend.

4. Ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid

Aan het eind van het derde kwartaal van 2004 werden er 964 duizend arbeidsongeschiktheidsuitkeringen verstrekt.

Staat 2
Kerncijfers arbeidsmarkt (vervolg)

	2002				2003				2004			
	1e kw	2e kw	3e kw	4e kw	1e kw	2e kw	3e kw	4e kw	1e kw	2e kw	3e kw	4e kw
%												
Volumemutatie van het BBP ten opzichte van het voorafgaande kwartaal	0,1*	0,4*	0,2*	-0,4*	-0,5*	-0,7*	0,2*	0,5*	0,8*	-0,1*	0,3*	
Ontwikkeling cao-lonen per maand ¹⁾	4,3	3,7	3,4	3,4	3,3	3,0	2,6	2,4	1,8*	1,5*	1,1*	0,9*
Ontwikkeling contractuele loonkosten per maand	4,9	4,2	4,1	4,0	3,9	3,5	3,1	3,0	2,8*	2,6*	2,4*	2,2*
Ontwikkeling consumentenprijzen	3,8	3,3	3,3	2,9	2,4	2,0	2,0	1,9	1,2	1,5	1,1	1,3
Vacaturegraad ²⁾	25	23	16	17	18	18	12	14	18	20	16	
Werkloosheid	3,9*	3,9*	4,3*	4,2*	5,0*	5,3*	5,3*	5,5*	6,7*	6,5*	6,0*	6,3*
Werkloosheid, na verwijdering van seizoeninvloeden	3,6*	3,9*	4,3*	4,4*	4,7*	5,2*	5,4*	5,8*	6,4*	6,4*	6,2*	6,5*
Ziekteverzuim bij particuliere bedrijven	5,9	5,4	5,0	5,5	5,3	4,7	4,1	4,9	5,1			

¹⁾ Inclusief bijzondere beloningen.

²⁾ Aantal openstaande vacatures op de duizend banen.

Dit zijn er 20 duizend minder dan een jaar eerder en 4 duizend minder dan in het tweede kwartaal. Het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen daalt vanaf begin 2003. Wegens de overgang op een nieuwe statistiek zijn er nog geen nieuwe cijfers over ziekteverzuim beschikbaar.

5. Lonen en prijzen

De afvlakking van de loonstijging zet nog altijd door. De cao-lonen per maand inclusief bijzondere beloningen lagen in het derde kwartaal van 2004 1,1 procent boven die in het derde kwartaal van 2003. De overeenkomstige cao-loonstijging lag een kwartaal eerder op 1,5 procent.

In navolging van de cao-lonen is ook de contractuele loonkostenstijging aan het afvlakken, zij het in een wat trager tempo dan de cao-lonen zelf. In het derde kwartaal van 2004 lagen de contractuele loonkosten per maand 2,4 procent boven die in het derde kwartaal van 2003. De overeenkomstige contractuele-loonkostenstijging lag een kwartaal eerder op 2,6 procent. De effecten van loonmatiging op de loonkosten zijn lange tijd afgeremd door een sterke stijging van het werkgeversdeel van de premies voor pensioen, arbeidsongeschiktheid en werkloosheid.

In het derde kwartaal van 2004 lagen de consumentenprijzen gemiddeld 1,1 procent hoger dan een jaar eerder. Dit betekent dat de inflatie, na een kleine stijging in het tweede kwartaal, verder is gezakt. In het tweede kwartaal bedroeg de overeenkomstige prijsstijging 1,5 procent.

6. Conjunctuur

Het volume van het bruto binnenlands product (BBP) lag in het derde kwartaal van 2004 1,5 procent hoger dan een jaar eerder. Na een krimp in 2003 is de economie weer aan het groeien, zij het in een bescheiden tempo. Ten opzichte van een kwartaal eerder steeg het volume van het BBP in het derde kwartaal met 0,3 procent.

De uitvoer van goederen en diensten is ook in het derde kwartaal fors gegroeid. Er werd 7,8 procent meer uitgevoerd dan een jaar eerder. Dit is vergelijkbaar met de stijging in het tweede kwartaal. De investeringen in vaste activa blijven vooralsnog achter. Zij stegen met slechts 0,7 procent. In het tweede kwartaal was de stijging met 1,4 procent ook al mager. Ook de consumptieve bestedingen komen nog altijd niet op gang. Er werd 0,6 procent meer geconsumeerd dan een jaar eerder.

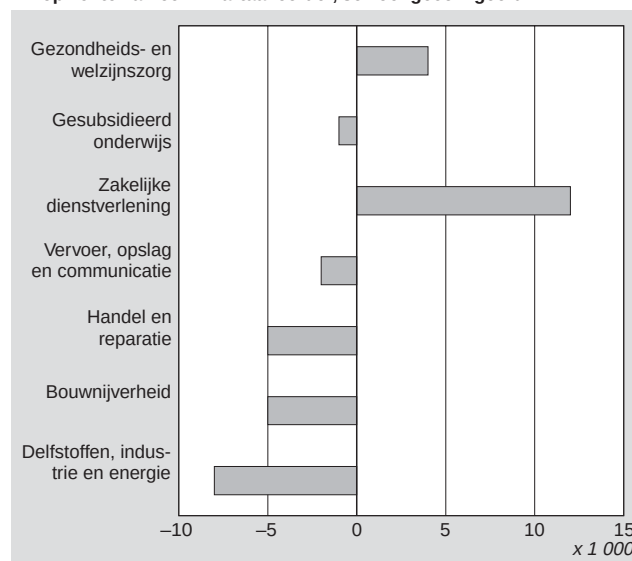
7. Verschillen tussen bedrijfstakken

Het banenverlies in het bedrijfsleven is in het derde kwartaal van 2004 verder afgevlakt. Dit laat onverlet dat het aantal banen in vrijwel alle takken van het bedrijfsleven lager lag dan een jaar eerder. De grootste dalingen op jaarbasis vonden plaats in de industrie (35 duizend) en de handel (31 duizend). Alleen in de zakelijke dienstverlening was de afname (15 duizend) veel lager dan de overeenkomstige daling in het tweede kwartaal (35 duizend). Ten opzichte van het tweede kwartaal is het aantal banen in deze bedrijfstak dan ook gegroeid (na verwijdering van seizoeninvloeden). De stijging (van 12 duizend) wordt veroor-

zaakt door een toename van het aantal uitzendkrachten. Vaak is dit een voorbode van aantrekkende werkgelegenheid.

In de niet-commerciële dienstverlening is de banengroei (op jaarbasis) verder afgevlakt. Bij het openbaar bestuur en in de sector 'cultuur en overige dienstverlening' is het aantal banen voor het derde achtereenvolgende kwartaal gedaald. In het gesubsidieerde onderwijs en de zorg is het aantal banen met respectievelijk 4 en 20 duizend gestegen. Dit zijn kleine aantallen vergeleken bij eerdere stijgingen. In de jaren 2001–2003 groeiden beide bedrijfstakken samen met 50 à 70 duizend banen per jaar.

2. Mutatie aantal banen van werknemers: derde kwartaal 2004 ten opzichte van een kwartaal eerder, seizoengecorrigeerd

Het aantal openstaande vacatures in het bedrijfsleven lag aan het eind van het derde kwartaal 26 duizend hoger dan een jaar eerder. De grootste stijgingen vonden plaats in de handel (5 duizend) en in de zakelijke dienstverlening (10 duizend). Seizoengecorrigeerde cijfers wijzen overigens uit dat de toename van het aantal vacatures in het bedrijfsleven in de loop van 2004 enigszins is afgevlakt.

Ook in de niet-commerciële dienstverlening is het aantal vacatures licht gestegen ten opzichte van een jaar eerder. De daling van het aantal vacatures in het onderwijs en de zorg lijkt af te vlakken. Alleen in het openbaar bestuur was het aantal openstaande vacatures iets lager dan een jaar eerder.

8. Verschillen tussen demografische groepen

De werkgelegenheid voor vrouwen is verder afgenomen. Er werden in het derde kwartaal 23 duizend banen minder door vrouwen bezet dan een jaar eerder. Mannen bezetten in het derde kwartaal van 2004 86 duizend banen minder dan een jaar eerder. Het banenverlies lijkt bij beide seksen af te vlakken. In het tweede kwartaal bedroegen de overeenkomstige dalingen 27, respectievelijk 91 duizend. Het verschil in werkgelegenheidsontwikkeling tussen mannen en vrouwen is voor een groot deel te herleiden tot het verschil in ontwikkeling tussen het bedrijfsleven en de

niet-commerciële dienstverlening. Bijna de helft van de banen die door een vrouw worden bezet valt onder de niet-commerciële dienstverlening; bij mannen is dit minder dan een kwart. De daling van de werkgelegenheid onder vrouwen werd jarenlang tegengegaan door een stijging van het aantal banen in de niet-commerciële dienstverlening. Daarom nam het aantal banen voor vrouwen tot 2004 nog toe. Mannen profiteerden in veel mindere mate van de werkgelegenheidsgroei in deze sector en hadden daarbij veel meer last van het forse banenverlies in het bedrijfsleven. Inmiddels vlakt dat banenverlies af, terwijl anderzijds de banenwinst in de niet-commerciële dienstverlening eveneens afvlakt. Deze recente ontwikkelingen hebben op mannen en vrouwen een vergelijkbaar effect.

Het aantal werkloze mannen nam in een jaar tijd toe met 28 duizend, het aantal werkloze vrouwen met 27 duizend. Zowel onder mannen als onder vrouwen is de toename lager dan de overeenkomstige stijging in het tweede kwartaal. Van de mannelijke beroepsbevolking was in het derde kwartaal 5,4 procent werkloos, van de vrouwelijke 6,9.

In het derde kwartaal vlakke de groei van de werkloosheid onder de meeste leeftijdsgroepen af, behalve onder jongeren.

Het derde kwartaal telde gemiddeld 19 duizend werkloze jongeren (15–24 jaar) meer dan een jaar eerder. In het tweede kwartaal was de overeenkomstige stijging nog 13 duizend, maar in het eerste 31 duizend. De jeugdwerkloosheid kwam in het tweede kwartaal uit op 12,9 procent. Onder mensen in de leeftijdsgroepen 25–44 jaar en 45–64 jaar bedroeg de werkloosheid respectievelijk 5,4 en 4,5 procent.

Sociaal-economische kerncijfers

	Basis c.q. eenheid	1999	2000	2001	2002	2003	2004*
1. Werkgelegenheid							
Werkzame personen	1 000	7 946	8 124	8 291	8 325*	8 294*	.
Werknemers	1 000	6 798	6 969	7 124	7 166*	7 141*	.
Zelfstandigen	1 000	1 148	1 155	1 167	1 159*	1 153*	.
Banen van werknemers	1 000	7 113	7 285	7 424	7 486*	7 462*	.
Landbouw en visserij	1 000	120	118	124	124*	123*	.
Industrie en bouwnijverheid	1 000	1 509	1 528	1 533	1 509*	1 463*	.
Commerciële dienstverlening	1 000	3 356	3 470	3 523	3 519*	3 457*	.
Niet-commerciële dienstverlening	1 000	2 127	2 169	2 245	2 333*	2 419*	.
Mannen	1 000	4 056	4 121	4 160	4 171*	4 120*	.
Vrouwen	1 000	3 056	3 164	3 264	3 315*	3 343*	.
Vacatures	1 000	172	203	197	149	109	.
Landbouw en visserij	1 000	3	3	3	3	2	.
Industrie en bouwnijverheid	1 000	37	47	41	28	17	.
Commerciële dienstverlening	1 000	94	110	106	76	59	.
Niet-commerciële dienstverlening	1 000	37	42	47	42	32	.
2. Beroepsbevolking en werkloosheid							
Beroepsbevolking	1 000	7 069	7 187	7 314	7 427*	7 510*	7 515
Mannen	1 000	4 233	4 275	4 317	4 358*	4 368*	4 333
Vrouwen	1 000	2 836	2 912	2 997	3 069*	3 142*	3 182
Werkzame beroepsbevolking	1 000	6 768	6 917	7 062	7 125*	7 114*	7 035
Mannen	1 000	4 105	4 161	4 209	4 211*	4 162*	4 086
Vrouwen	1 000	2 663	2 755	2 853	2 914*	2 952*	2 949
Werkloze beroepsbevolking	1 000	301	270	252	302*	396*	479
Mannen	1 000	128	114	109	147*	206*	247
Vrouwen	1 000	173	157	143	155*	190*	233
Werkloze beroepsbevolking	%	4,3	3,8	3,4	4,1*	5,3*	6,4
Mannen	%	3,0	2,7	2,5	3,4*	4,7*	5,7
Vrouwen	%	6,1	5,4	4,8	5,0*	6,1*	7,3
3. Sociale zekerheid							
WW-uitkeringen	1 000	223	189	166	204	287	.
Algemene bijstandswet, periodiek	1 000	363	335	322	320	336	.
Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen	1 000	926	957	981	993	982	.
WAO-uitkeringen	1 000	746	772	794	802	787	.
Wajong-uitkeringen	1 000	124	127	130	134	138	.
WAZ-uitkeringen	1 000	57	58	57	57	57	.
Ziekteverzuim particuliere bedrijven	%	5,4	5,5	5,4	5,4	4,8	.
4. Loon en loonkosten							
Verdiende lonen per maand van voltijdwerknemers	euro	2 323	2 398	2 561	2 665	2 754	.
Landbouw en visserij	euro	1 868	1 959	2 073	2 091	2 204	.
Industrie en bouwnijverheid	euro	2 230	2 287	2 451	2 545	2 628	.
Commerciële dienstverlening	euro	2 330	2 403	2 556	2 662	2 751	.
Niet-commerciële dienstverlening	euro	2 468	2 566	2 741	2 849	2 936	.
Cao-lonen per uur (incl. bijzondere beloningen)	2000=100	96,8	100	104,4	108,2	111,2	112,7
Particuliere bedrijven	2000=100	96,8	100	104,2	107,8	110,7	112,4
Gesubsidieerde sector	2000=100	96,6	100	105,2	109,6	112,8	113,4
Overheid	2000=100	97,0	100	104,4	109,0	112,5	113,2
5. Inkomen, consumptie en vermogen							
Besteedbaar inkomen per huishouden	1 000 euro	23,5	24,8	.	.	.	.
Eenpersoonshuishouden	1 000 euro	13,9	14,8	.	.	.	.
Meerpersoonshuishouden zonder kinderen	1 000 euro	28,7	30,3	.	.	.	.
Meerpersoonshuishouden met kinderen	1 000 euro	28,4	29,9	.	.	.	.
Dynamische koopkrachtverandering van personen	%	1,2	2,0	.	.	.	.
Bestedingen per huishouden	1 000 euro	23,2	24,7	.	.	.	.
Consumptie (volumemutatie per persoon)	%	.	2,8*	0,4*	0,7*	-1,4*	.
Vermogen per huishouden	1 000 euro	93	108	113*	.	.	.
Consumentenprijsindex (alle huishoudens)	2000=100	.	100	104,2	107,6	109,9	111,2

Meer of minder willen werken

Ingrid Beckers en Johan van der Valk

In 2003 was het merendeel van de werknemers tevreden met het aantal uren dat zij per week werkten. Vrouwen zijn minder vaak tevreden over hun wekelijkse arbeidsduur dan mannen. Eind jaren negentig waren werknemers wat minder vaak tevreden dan in 2003. De wens van mensen om meer of minder uren te gaan werken, hangt samen met de levensfase waarin ze zich bevinden. Jongeren geven relatief vaak aan meer uren te willen werken. Vrouwen met jonge kinderen en ouderen willen graag minder werken. De meeste mensen die aangeven hun werkweek te willen veranderen, willen dat voor een halve à anderhalve dag.

1. Inleiding

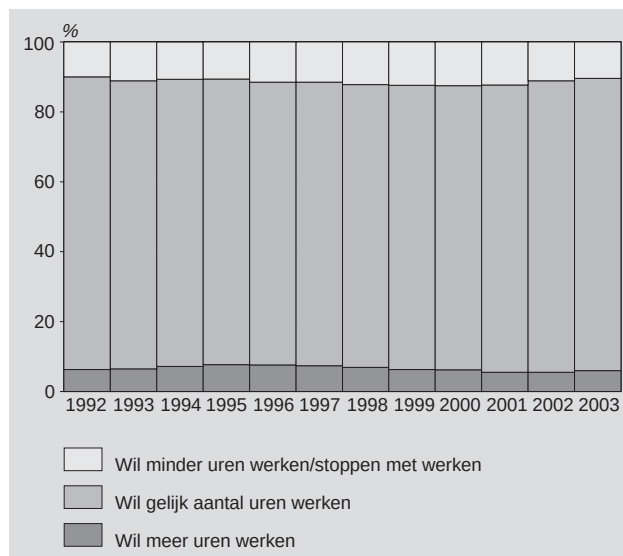
Deeltijdwerk is populair in Nederland. Veel mensen werken in deeltijd of willen in deeltijd werken. Ook de overheid stimuleert het deeltijdwerk. Zo is in 2000 de Wet aanpassing arbeidsduur in het leven geroepen. Hierin is geregeld dat werknemers het recht hebben om meer of minder te gaan werken. Dit betekent echter nog niet dat alle werkenden tevreden zijn met het aantal uur dat zij per week werken. In dit artikel wordt ingegaan op de wensen die werknemers hebben om meer of minder uren per week te werken. Om welke mensen gaat het? Hoeveel uur per week willen ze meer of minder willen werken? Welke trends zijn hierin te ontdekken? In dit artikel komen deze vragen aan bod.

2. Gewenste verandering van wekelijkse arbeidsduur

In 2003 waren er in Nederland 6,3 miljoen werknemers van 15–64 jaar. Het merendeel van deze werknemers, 84 procent, was tevreden met zijn of haar arbeidsduur. Een van de tien werknemers gaf aan minder uren te willen werken of te willen stoppen met werken. Iets meer dan een van de twintig werknemers gaf aan meer uren per week te willen werken. Begin jaren negentig waren de verhoudingen hetzelfde. Daarna nam het aandeel werknemers dat tevreden was over hun arbeidsduur af tot net onder de 81 procent in 1998. Ruim 12 procent gaf toen aan minder uren te willen werken en bijna 7 procent wilde meer uren werken. Daarna is het aandeel tevreden werknemers weer langzaam gestegen.

Vrouwen willen vaker hun wekelijkse arbeidsduur aanpassen dan mannen. In 2003 was 80 procent van de vrouwelijke werknemers tevreden met hun uren tegenover 86 procent van hun mannelijke collega's. Vrouwen willen met name vaker meer uren werken. Van de vrouwelijke werknemers

1. Gewenste verandering van wekelijkse arbeidsduur van werknemers van 15–64 jaar

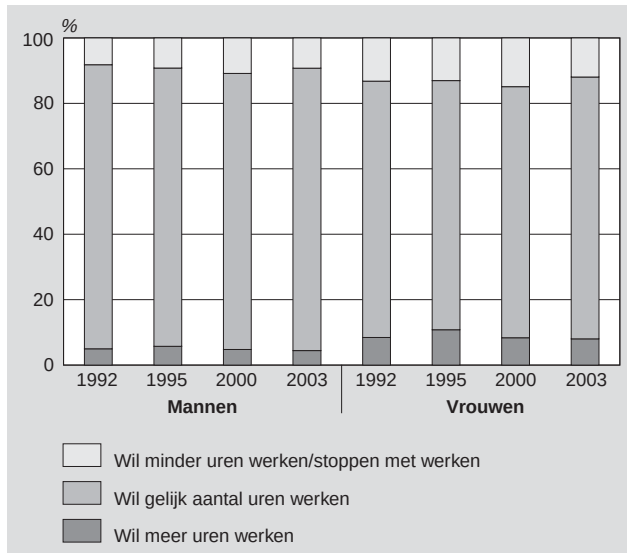

wil 8 procent meer uren werken tegenover 4 procent van de mannen. Een verklaring hiervoor is dat vrouwen vaker in deeltijd werken dan mannen en het waarschijnlijker is dat deeltijders meer uren willen werken dan werknemers die al een voltijd baan hebben. Ook willen vrouwen vaker dan mannen minder uren werken. Dit zullen waarschijnlijk vrouwen zijn met een nog niet gerealiseerde wens om in deeltijd te kunnen werken. Tussen 1992 en 2003 lieten vooral de wensen van de vrouwelijke werknemers wat schommelingen zien. In 1998 waren de vrouwen het minst tevreden; 76 procent wilde niets veranderen aan de arbeidsduur. In 2003 was dit opgelopen tot 80 procent. In die periode is zowel het aandeel dat meer uren wil werken als het aandeel dat minder uren wil werken afgenomen.

3. Gewenste verandering van arbeidsduur in verschillende levensfasen

De wens van mensen om meer of minder uren te gaan werken, hangt samen met de levensfase waarin ze zich bevinden. In deze paragraaf wordt de levensfase bekeken aan de hand van de leeftijd van mensen en het hebben van (jonge) kinderen. Het is belangrijk om hierbij een onderscheid te maken tussen mannen en vrouwen. Het gedrag van mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt is immers erg verschillend, ook wanneer zij zich in een gelijke levensfase bevinden.

2. Gewenste verandering van wekelijkse arbeidsduur van werknemers van 15–64 jaar naar geslacht

Een op de tien mannen van 15–24 jaar geeft aan meer uren te willen werken. Boven de 25 jaar neemt het aandeel mannen dat meer uren wil werken gestaag af. Bijna negen van de tien mannen van 25–49 jaar zijn tevreden met het aantal uren dat ze per week werken. Daarna neemt de tevredenheid snel af. Van de mannen van 50–54 jaar wil ruim een op de tien graag minder uren per week gaan werken. Onder 55–59-jarigen is dat zelfs bijna een op de vijf. Van de mannen die de zestig zijn gepasseerd en nog steeds werken, wil ruim een kwart minder uren gaan werken.

Bij de vrouwen verloopt het patroon wat grilliger. Ook jonge vrouwen geven vaak aan meer uren te willen werken, nog vaker dan jonge mannen. Rond de 15 procent van de 15–24-jarige vrouwen wil graag langer werken. Onder vrouwen vanaf 25 jaar zijn de wensen ten aanzien van de arbeidsduur geheel anders. Van de vrouwen van 25–34 jaar geeft ruim 15 procent aan minder uren te willen wer-

ken. Veel vrouwen krijgen rond hun dertigste kinderen en willen dan in deeltijd gaan werken. Boven de 35 jaar daalt het aandeel vrouwen dat minder wil werken. Er zijn dan zelfs relatief veel vrouwen die aangeven meer uren per week te willen werken. Vrouwen vanaf 50 jaar willen, net als mannen, graag minder uren gaan werken. Deze wens neemt ook bij vrouwen toe naarmate ze ouder worden. De toename is overigens minder groot dan bij mannen. Dit heeft te maken met het feit dat vrouwen al vaker een deeltijdbaas hebben. De behoefte om minder uren te gaan werken zal daardoor minder groot zijn dan bij mannen, die meestal een voltijdbaas hebben.

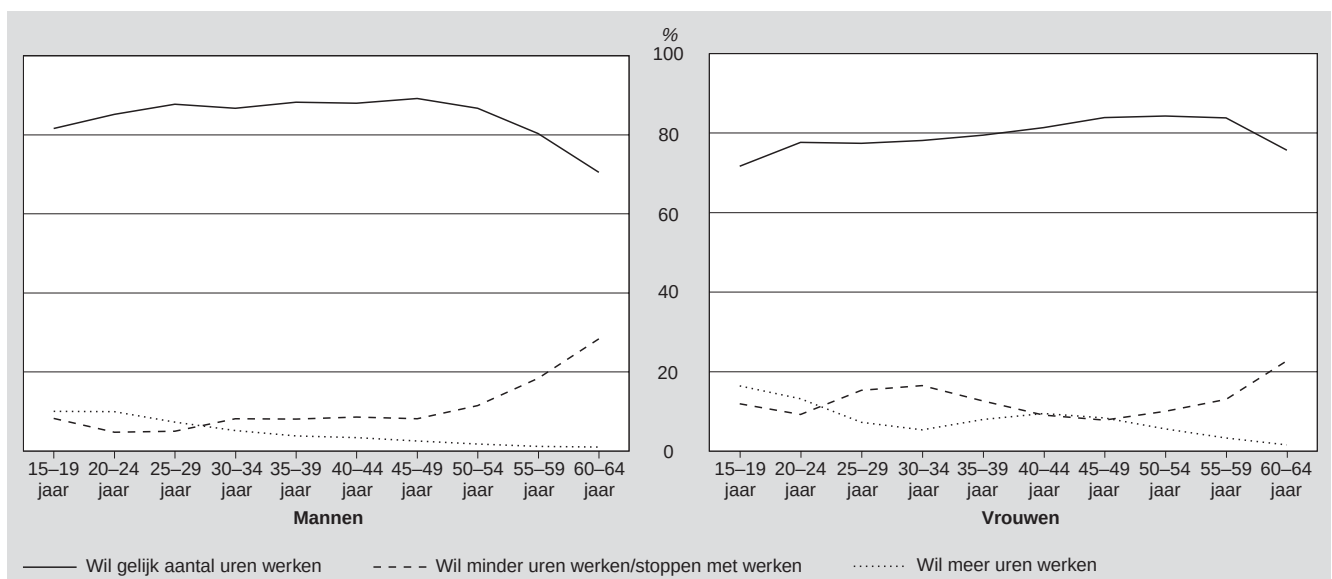
Van alle vrouwen tussen de 25 en 50 jaar met jonge kinderen (0–3-jarigen) geeft bijna 16 procent aan minder uren te willen werken. Wanneer het jongste kind ouder is dan vier zakt dit percentage naar 6 à 7 procent. Ruim de helft van de vrouwen gaat minder werken na de geboorte van het eerste kind; de meeste vrouwen met jonge kinderen – die dit willen – slagen er dus in om parttime te gaan werken. Een op de tien vrouwen waarvan het jongste kind de leeftijd heeft waarop het naar de basis- of middelbare school gaat, geeft zelfs aan meer uren te willen werken. Naarmate de kinderen ouder worden, vervalt voor een deel van de vrouwen de wens om in deeltijd te kunnen werken.

Bij mannen heeft het al dan niet hebben van kinderen nauwelijks effect op een eventuele wens om meer of minder uren te gaan werken. Van alle mannen tussen de 25 en 50 jaar geeft 7 à 8 procent aan minder uren te willen werken. Ongeveer negen van de tien mannen in deze leeftijdscategorie zijn tevreden met het aantal uren dat zij werken per week. Wat dat betreft is er nauwelijks verschil tussen mannen met kinderen en mannen zonder kinderen.

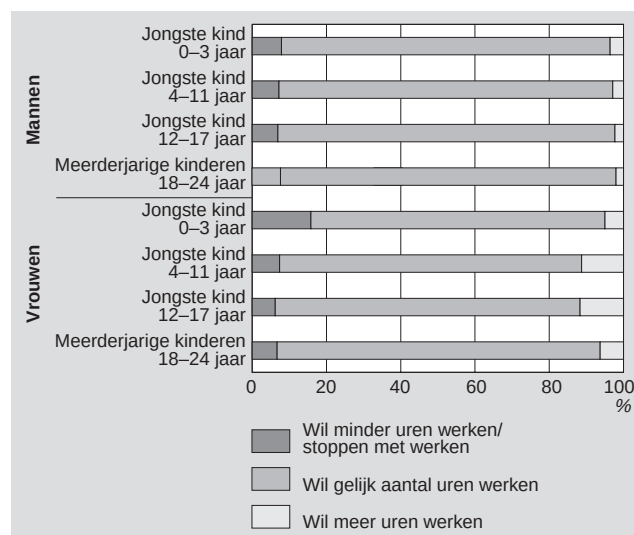
4. Gewenste verandering van arbeidsduur in verschillende werksituaties

Behalve de levensfase waarin iemand zich bevindt, kan ook de huidige werksituatie van iemand meespelen in een

3. Gewenste verandering van wekelijkse arbeidsduur van werknemers van 15–64 jaar naar leeftijd en geslacht, 2003

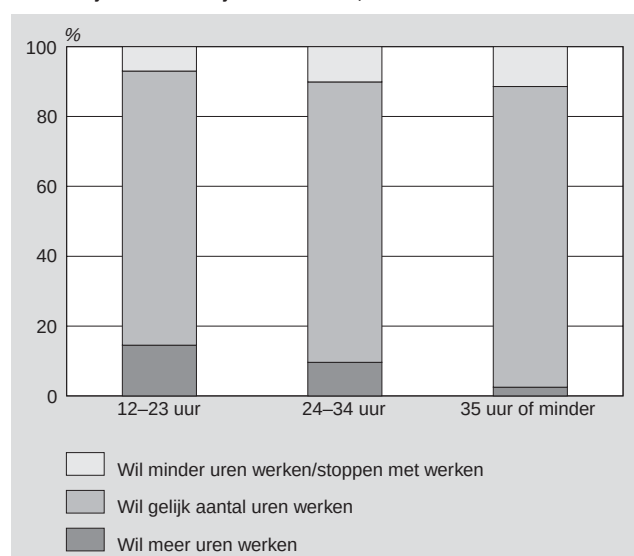
4. Gewenste verandering van wekelijkse arbeidsduur van werknemers van 25-49 jaar met kinderen naar geslacht en leeftijd jongste kind, 2003

wens om meer of minder uren te willen werken. Werk dat geestelijk of lichamelijk vermoeiend is zal eerder uitnodigen tot verkorting van de werkweek, met name bij oudere werknemers. Bovendien is een gewenste verandering van arbeidsduur in de ene bedrijfstak gemakkelijker te realiseren dan in een andere. Hoewel iedere werknemer recht heeft op een kortere of langere werkweek, zal dit in de praktijk niet overal even eenvoudig zijn door te voeren. Dit speelt waarschijnlijk mee in de overweging van iemand om meer of minder te willen werken.

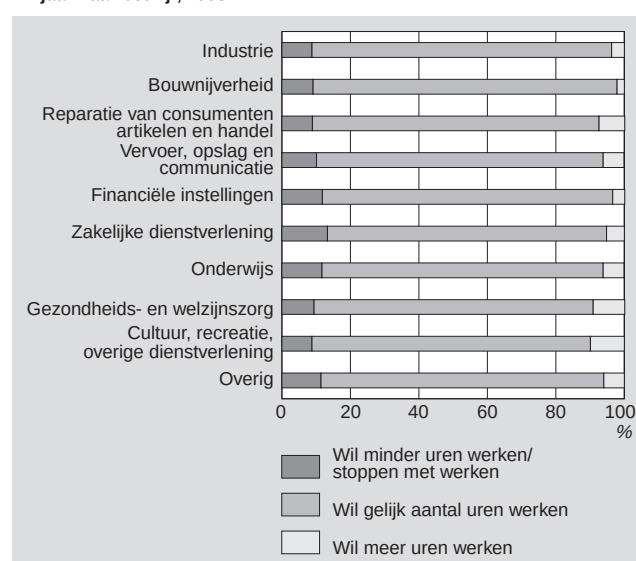
Een van de aspecten van de werksituatie is de feitelijke arbeidsduur. Werknemers die voltijds werken zijn vaker tevreden over hun arbeidsduur dan deeltijders. Van de mensen die 35 uur of meer per week werken is 86 procent tevreden tegenover 80 procent van hen die 12-34 uur per week werken. Werknemers die 12-23 uur per week werken willen vaker meer uren werken. In 2003 wilde 15 procent van hen meer uren werken.

5. Gewenste verandering van arbeidsduur van werknemers van 15-64 jaar naar feitelijke arbeidsduur, 2003

In de bouwnijverheid en de industrie zijn mensen het meest vaak tevreden over hun arbeidsduur; bijna negen van de tien werknemers in deze bedrijfstakken wil niets veranderen aan het aantal uren dat ze werken. Het zijn bedrijfstakken waar relatief veel mannen werken. Mannen zijn vaker dan vrouwen tevreden over hun wekelijkse arbeidsduur. In de cultuur en dienstverlening en in de gezondheids- en welzijnszorg geven relatief veel werknemers aan meer uren te willen werken. Bijna een op de tien werknemers in deze sectoren zou meer uren willen werken. In de zakelijke dienstverlening, bij de financiële instellingen en in het onderwijs geven werknemers vaker aan minder uren te willen werken. In de zakelijke dienstverlening en financiële instellingen gaat het wellicht ook om fulltimers die veel moeten overwerken. Zij geven dan aan dat zij een normale werkweek willen, van bijvoorbeeld 40 uur, terwijl ze in de praktijk vaak meer uren werken.

6. Gewenste verandering van arbeidsduur van werknemers van 15-64 jaar naar bedrijf, 2003

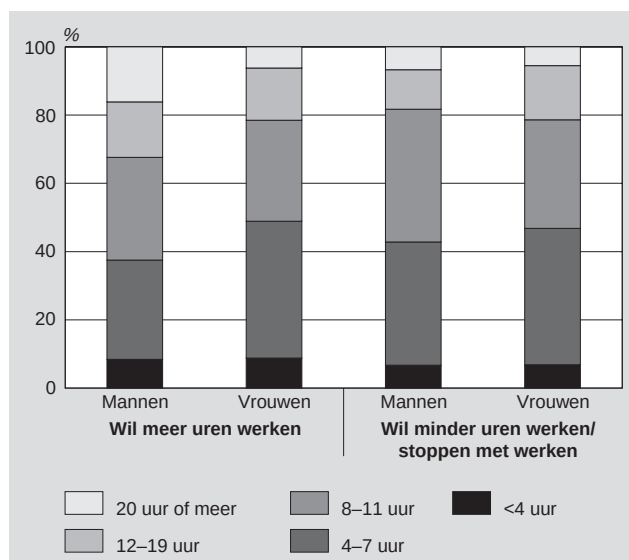

5. Aantal uren meer of minder werken

De meeste mensen die aangeven hun werkweek te willen veranderen, willen dat voor een halve à anderhalve dag per week. Bijna zes op de tien mannen en bijna zeven op de tien vrouwen die meer willen werken, geven aan dat dit ergens tussen de 4 en 11 uur meer per week zou moeten zijn. Dit zijn bijna 95 duizend mannen en ruim 150 duizend vrouwen die aangeven ongeveer een dagje per week meer te willen werken. Van de mannen geeft daarnaast 16 procent aan te willen uitbreiden met minimaal 20 uur.

Ook de mensen die aangeven minder te willen werken, willen dat meestal voor een halve à anderhalve dag. Driekwart van de mannen die minder willen gaan werken geven aan ergens tussen 4 en 11 uur per week te willen minderen. Bij de vrouwen ligt dit percentage net iets lager. Zowel bij de mannen als bij de vrouwen gaat het om ruim 200 duizend personen die aangeven ongeveer een dag per week minder te willen werken. Van de vrouwen geeft daarnaast bijna 16 procent aan tussen de 12 en 19 uur minder te willen werken.

7. Aantal uren dat mannen en vrouwen meer of minder willen werken, 2003

Technische toelichting

Alle gegevens uit dit artikel zijn afkomstig uit de Enquête beroepsbevolking (EBB). De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking.

In de EBB wordt informatie verzameld over de arbeidsmarkt situatie van personen van 15 jaar of ouder. Ook worden er vragen gesteld over een aantal wensen die mensen kunnen hebben ten aanzien van hun werk. Onder meer wordt aan werknemers gevraagd "Zou u binnen 6 maanden meer of minder willen gaan werken, aangenomen dat uw verdienen dan ook veranderen?". Aan de mensen die aangeven meer of minder uren per week te willen werken, wordt gevraagd hoeveel uur zij meer of minder willen gaan werken.

Tabel 1
Gewenste verandering van wekelijkse arbeidsduur van werknemers van 15-64 jaar

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
<i>x 1 000</i>												
Totaal	5 258	5 261	5 222	5 357	5 456	5 628	5 850	6 042	6 119	6 291	6 337	6 314
Wil meer uren werken	329	344	374	410	415	417	405	383	382	344	349	376
Wil gelijk aantal uren werken	4 402	4 337	4 286	4 376	4 415	4 565	4 730	4 913	4 974	5 170	5 282	5 281
Wil minder uren werken/stoppen met werken	528	580	561	571	626	646	715	745	764	777	705	657
<i>%</i>												
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Wil meer uren werken	6,3	6,5	7,2	7,7	7,6	7,4	6,9	6,3	6,2	5,5	5,5	6,0
Wil gelijk aantal uren werken	83,7	82,4	82,1	81,7	80,9	81,1	80,9	81,3	81,3	82,2	83,4	83,6
Wil minder uren werken/stoppen met werken	10,0	11,0	10,8	10,7	11,5	11,5	12,2	12,3	12,5	12,4	11,1	10,4

Tabel 2
Gewenste verandering van wekelijkse arbeidsduur van werknemers van 15-64 jaar naar geslacht

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
<i>%</i>												
Mannen	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Wil meer uren werken	5,0	5,0	5,4	5,7	5,7	5,4	5,1	5,0	4,8	4,2	4,2	4,4
Wil gelijk aantal uren werken	86,8	85,6	85,4	85,1	84,2	84,6	84,3	84,1	84,4	84,8	86,0	86,3
Wil minder uren werken/stoppen met werken	8,2	9,4	9,2	9,2	10,1	10,0	10,6	10,9	10,8	11,0	9,8	9,2
Vrouwen	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Wil meer uren werken	8,5	9,1	10,1	10,8	10,7	10,5	9,6	8,3	8,4	7,2	7,3	8,0
Wil gelijk aantal uren werken	78,3	77,1	76,5	76,1	75,7	75,7	75,7	77,2	76,8	78,5	79,7	80,0
Wil minder uren werken/stoppen met werken	13,2	13,7	13,4	13,1	13,7	13,8	14,7	14,5	14,9	14,3	13,0	12,0

Nederlanders zijn minder gaan werken

Robert Selten en Pieter Al

Het aantal door werknemers gewerkte uren per hoofd van de bevolking is tussen 1950 en 2002 gedaald met 29 uur (van 643 naar 614 uur per jaar). In 1984 werden de minste uren gewerkt. Sindsdien is het aantal gewerkte uren per hoofd van de bevolking weer wat gestegen. Door langere opleiding is het aantal potentieel productieve jaren van de Nederlanders die liggen tussen het verlaten van de school en de 65-jarige leeftijd met 4,4 jaar gedaald. De benutting van dit potentieel kan worden gemeten in het aantal gewerkte uren per persoon in de productieve levensfase. Deze is eveneens gedaald (van 1 056 uur in 1950 naar 1 010 uur in 2001). Ook hiervoor geldt dat de laagste bezetting werd bereikt in 1985 (met 877 uur) en deze in de periode daarna weer is gestegen. Wanneer we echter rekening houden met een vervroegde pensionering (in 2001 met gemiddeld 61,4 jaar) is de potentieel productieve bevolking beduidend kleiner en is de bezetting met 1 094 uur zelfs hoger dan in 1950.

1. Inleiding

Nederlanders zijn minder gaan werken. De vraag is echter hoeveel. Om die vraag te kunnen beantwoorden is een vergelijking gemaakt tussen de situatie in de jaren 1950 en 2002, op basis van tijdreeksen over de gehele periode.

In paragraaf 2 worden de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek beschreven. Paragraaf 3 bevat een beschrijving van bronnen en methoden en een begrippenlijst. Het artikel wordt afgesloten met twee tabellen. De opgenomen gegevens over gewerkte uren zijn gebaseerd op de overeengekomen uren, dat wil zeggen op de contractueel vastgelegde arbeidsduur van werknemers.

Dit artikel is eerder gepubliceerd als rapport, gemaakt in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken (Al en Selten, 2004) door het Centrum voor Beleidsstatistiek van het CBS. De tekst en grafieken in paragraaf 2 zijn integraal overgenomen. De begrippenlijst en tabellenset zijn ingekort. Het complete rapport is in te zien op de website van het CBS.¹⁾

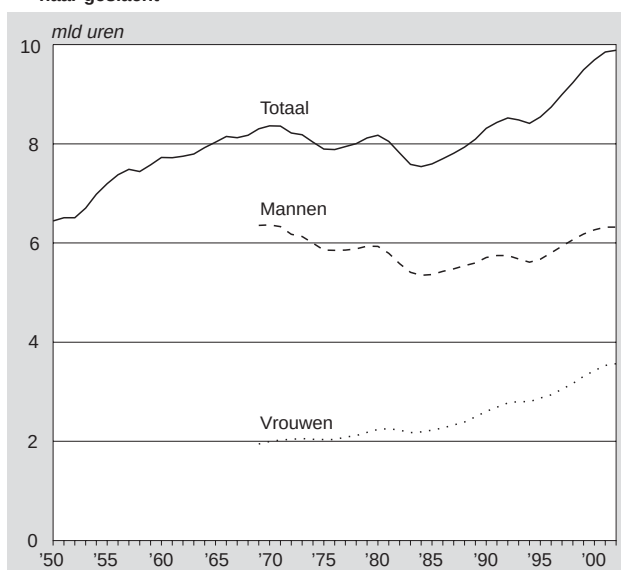
2. Resultaten

2.1 Aantal gewerkte uren fors toegenomen, lichte daling per hoofd van de bevolking

Het arbeidsvolume is een macro-economische maatstaf voor de totale hoeveelheid uren die er in een land door mensen in loondienst wordt gewerkt: het is de vermenigvuldiging van het aantal werknemers en het aantal uren waarvoor zij gecontracteerd zijn. In 1950 bedroeg het totale arbeidsvolume 6,5 miljard uur. Sindsdien is het – geleidelijk en met enige conjuncturele schommelingen – gestegen tot 9,9 miljard uur. Deze ontwikkeling is in grafiek 1 weergegeven.

Grafiek 1 laat ook de bijdrage van mannen en vrouwen aan het totale arbeidsvolume zien. De uitsplitsing naar geslacht wordt pas sinds 1969 gemaakt. Vanaf dat jaar is de stijging van het arbeidsvolume vrijwel geheel toe te schrijven aan de stijging van het aantal vrouwen dat in loondienst is gaan werken.

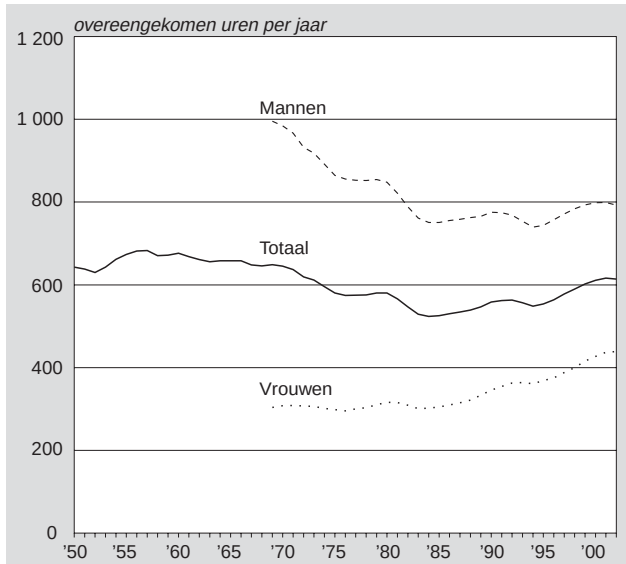
1. Arbeidsvolume van werknemers in overeengekomen uren naar geslacht

Het arbeidsvolume van een land krijgt pas betekenis wanneer het wordt gerelateerd aan de bevolkingsomvang. Om het arbeidsvolume per hoofd van de bevolking te berekenen moeten we dus het totale arbeidsvolume delen door het aantal inwoners. In de periode van 1950 tot 2002 steeg het inwonertal van Nederland van 10 tot 16 miljoen. Dit betekent dat in 1950 alle Nederlanders gemiddeld 643 uur per persoon in loondienst werkten en in 2002 614 uur. Grafiek 2 laat zien dat dit geen gestaag dalende trend is; in 1984 was het arbeidsvolume per hoofd van de bevolking op een naoorlogs dieptepunt van 524 uur. Sedertdien is het weer gestegen. Aanvankelijk kwam die stijging alleen voor rekening van vrouwen, maar sinds 1995 is er ook bij mannen weer een stijging van het gemiddeld aantal gewerkte uren te zien.

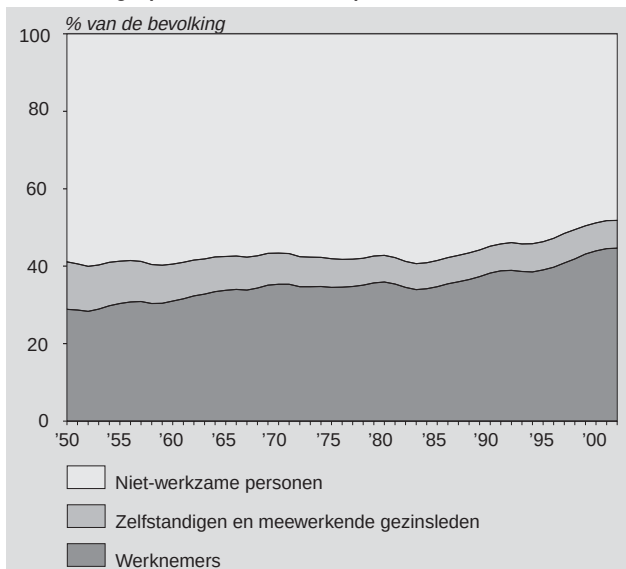
De geschetste ontwikkelingen gaan voorbij aan het aantal gewerkte uren van zelfstandigen en hun meewerkende gezinsleden. Van hen is het aantal gewerkte uren minder makkelijk eenduidig vast te stellen en wordt daarom in deze studie buiten beschouwing gelaten. Het aantal zelfstandigen bedroeg zowel in 1950 als in 2002 1,2 miljoen. Doordat de bevolking in diezelfde periode met 60 procent steeg, nam het relatieve aandeel van zelfstandigen in het totaal af. Deze ontwikkeling wordt weergegeven in grafiek 3. Het aandeel van zelfstandigen en hun meewerkende ge-

2. Arbeidsvolume van werknemers per hoofd van de bevolking naar geslacht

zinsleden is afgenomen van ruim 12 procent in 1950 tot ruim 7 procent in 2002. Het percentage van de bevolking dat als werknemer deelneemt in het productieproces is in dezelfde periode daarentegen gestegen van 29 tot bijna 45 procent. Deze groei van de participatiegraad vond grotendeels plaats in de periode na 1983. In 1983 bedroeg het aandeel van werknemers in de totale bevolking nog 34 procent. Na de ernstige recessie van begin jaren tachtig, het Akkoord van Wassenaar en door de snelle toename van de participatie van vrouwen steeg het aandeel met 11 procentpunten tot bijna 45 procent in 2002.

3. Bevolkingsopbouw naar werkzame personen

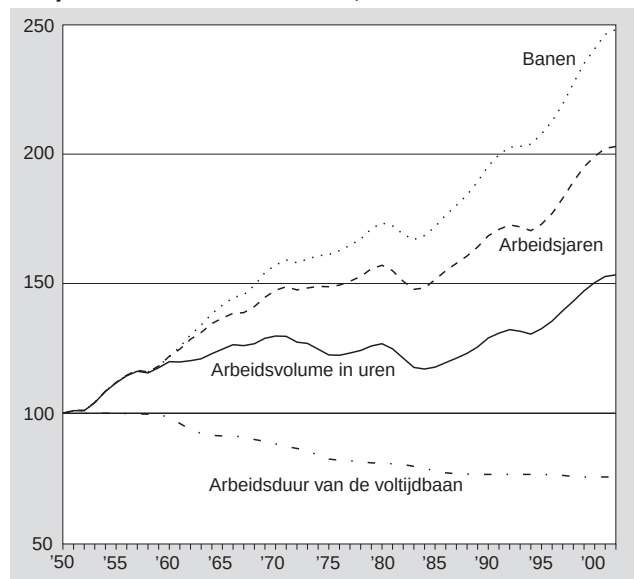
Wanneer uitsluitend wordt gekeken naar het aantal door werknemers in loondienst gewerkte uren, blijkt dat er in de afgelopen halve eeuw per hoofd van de bevolking (643–614 =) 29 uur per jaar minder wordt gewerkt. Dat de individuele welvaart in die periode niettemin ongekend is gegroeid, is derhalve te danken aan een fors gestegen arbeidsproduc-

tiviteit: de resultante van technologische vooruitgang, betere organisatie en een hoger opgeleide beroepsbevolking.

2.2 Aantal banen veel sneller gestegen dan gewerkte uren

Zoals gezegd steeg het arbeidsvolume in de periode 1950–2002 van 6,5 miljard tot 9,9 miljard uur, een toename met ruim 50 procent. De stijging van het aantal banen van werknemers was in diezelfde periode veel groter: in 1950 waren er 3,0 miljoen banen en in 2002 waren dat er 7,5 miljoen. Een stijging van 150 procent. Dit heeft een drietal oorzaken. Ten eerste steeg, zoals reeds eerder gezegd, de arbeidsparticipatie in de afgelopen halve eeuw sterk. In 1950 was het kostwinnersmodel in Nederland dominant en verrichtten slechts weinig vrouwen betaald werk. In 2002 komt het twee- (of anderhalf)verdienersmodel het meest voor. Ten tweede nam de gemiddelde jaarlijkse arbeidsduur van een standaard voltijd baan af van 2 280 uur in 1950 tot 1 719 uur in 2002. In 1950 bedroeg een normale werkweek (inclusief de zaterdagochtend) 48 uur. Nu ligt dat rond de 36 uur. Bovendien is sinds de jaren zeventig het aantal vakantiedagen per jaar allengs toegenomen. Ten derde groeide in de jaren tachtig en negentig het aantal werknemers dat in deeltijd werkt flink. Aanvankelijk waren dat alleen vrouwen, maar ook het aantal mannen met een deeltijd baan groeit.

4. Tijdreeksen arbeid van werknemers, 1950=100

In grafiek 4 is deze ontwikkeling grafisch weergegeven. Daartoe is van een aantal kengetallen de waarde van 1950 op 100 gesteld. Opnieuw is duidelijk te zien dat het totale arbeidsvolume in contractuele uren in de periode 1950–2002 met 50 procent is gestegen en dat de duur van de standaard voltijd werkweek met een kwart is afgenomen. Deze ontwikkelingen worden weerspiegeld in de groei van het aantal arbeidsjaren. Het aantal arbeidsjaren geeft aan hoeveel banen er zouden zijn wanneer er geen deeltijdarbeid bestond en alle arbeid zou worden verricht door voltijdwerkers. Het op deze manier gemeten aantal arbeidsjaren is de afgelopen halve eeuw meer dan verdubbeld.

Omdat daarbovenop komt dat er veel mensen in deeltijd zijn gaan werken, is het aantal banen gegroeid tot 2,5 maal het aantal van 1950.

2.3 Levensloop

Een begrip als arbeidsvolume per hoofd van de bevolking heeft slechts beperkte betekenis in een land als Nederland, waar kinderen en bejaarden niet geacht worden te werken. Wanneer het gaat om de benutting van het beschikbare arbeidspotentieel, is het belangrijk naar arbeidsvolume per potentieel productieve persoon te kijken.

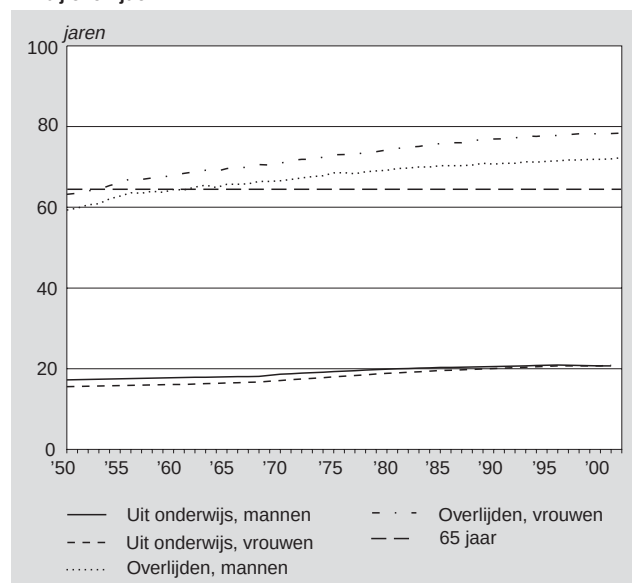
Voordat dat mogelijk is, moeten we eerst het begrip productieve leeftijd definiëren. Dan zal blijken dat dit een tijdgebonden begrip is, waardoor vergelijkingen tussen 1950 en 2002 alleen mogelijk zijn wanneer er is gecorrigeerd voor de toegenomen verblijfsduur in het voltijdonderwijs.

Wanneer het gaat om levensloop en arbeidsparticipatie, dan zijn drie momenten van belang. Het eerste belangrijke moment is de leeftijd waarop mensen de overgang maken van opleiding naar arbeidsmarkt. Het tweede belangrijke moment is het tijdstip waarop de arbeidsmarkt definitief wordt verlaten. Het derde moment is het tijdstip van overlijden. Overigens kunnen het tweede en het derde moment samenvallen. Dat is het geval wanneer mensen binnen hun zogeheten productieve leeftijd overlijden.

Binnen het kader van deze studie is het weinig zinvol om de levensloop van individuele Nederlanders onder de loep te nemen. Relevanter is het te kijken naar de levensloop van de bevolking als geheel en deze te beschrijven aan de hand van de gemiddelde leeftijd waarop Nederlanders de genoemde drie overgangen maken. Deze gemiddelde leeftijd is in de afgelopen halve eeuw allerm minst gelijk gebleven. In grafiek 5 is weergegeven op welke leeftijd mensen deze overgangen in de loop der jaren gemiddeld maakten, waarbij 65 jaar voorlopig is genomen als leeftijd voor pensionering.

De gemiddelde leeftijd waarop mensen de school verlaten en de arbeidsmarkt betreden, wordt berekend aan de hand

5. Gemiddelde leeftijd bij verlaten van het voltijdonderwijs en bij overlijden

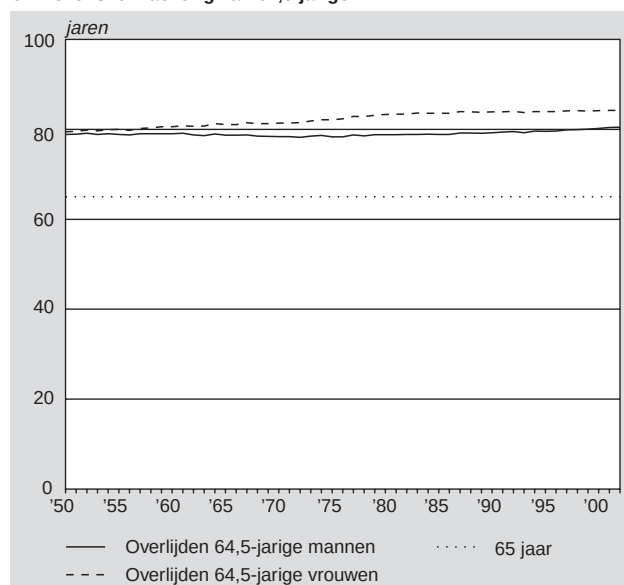

van de gemiddelde verblijfsduur in het voltijdonderwijs. In 1950 bedroeg die 11,7 jaar (exclusief leerlingwezen). In 2001 was die verblijfsduur gestegen tot 16,8 jaar. Doordat het merendeel van de kinderen tegenwoordig met 4 jaar naar school gaat en in 1950 iets later, waren in 1950 mensen gemiddeld 16,4 jaar wanneer zij de arbeidsmarkt betraden. In 2001 maken mensen deze overgang pas als zij gemiddeld 20,8 jaar zijn.

Ofschoon er een palet is van prepensioenregelingen, is 65 jaar in die zin nog steeds de formele leeftijd voor het stoppen met werken omdat er dan recht ontstaat op AOW als algemene pensioenvoorziening. Om de productieve leeftijd vast te stellen rekenen we in eerste instantie met deze grens van 65 jaar.

De gemiddelde leeftijd waarop Nederlanders overlijden, is de afgelopen halve eeuw fors gestegen. De gemiddelde leeftijd bij overlijden van mannen is sinds 1950 gestegen van 59,3 jaar tot 72,3 jaar in 2002, een stijging van 13 jaar. Voor vrouwen nam de gemiddelde leeftijd bij overlijden in diezelfde periode met ruim 15 jaar toe: van 63,2 in 1950 tot 78,4 jaar in 2002. Uiteraard gaat het om gemiddelden. De werkelijke verdeling kent een flinke spreiding. Opmerkelijk is bijvoorbeeld dat de gemiddelde leeftijd bij overlijden van mannen pas in het midden van de jaren zestig steeg tot boven de 65 jaar, de gangbare pensioengerechtigde leeftijd.

6. Levensverwachting van 64,5-jarigen

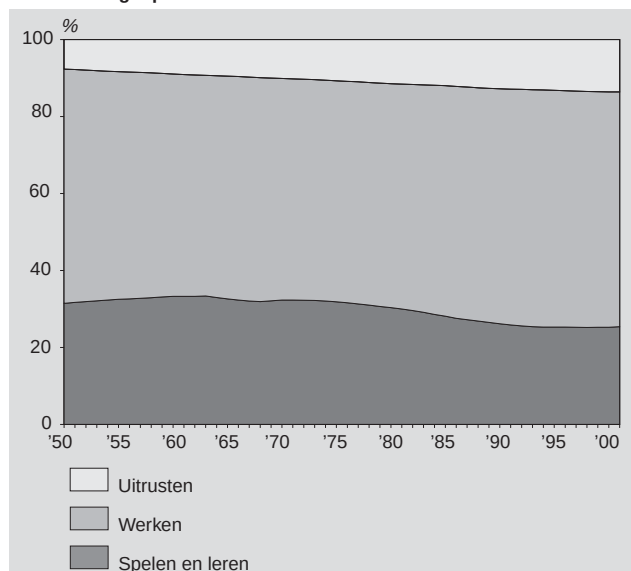

Nadere bestudering leert dat de stijging van de gemiddelde leeftijd bij overlijden met respectievelijk 13 en 15 jaar voor mannen en vrouwen vooral toe te schrijven is aan het feit dat steeds minder mensen voor hun 65-ste doodgaan. Vooral bij mannen is dat het geval. Dit is te illustreren aan de levensverwachting van mensen van 64,5 jaar. Zo werden mannen die in 1950 eenmaal die leeftijd hadden bereikt, gemiddeld 78,9 jaar. In 2002 was hun levensverwachting slechts met anderhalf jaar gestegen tot 80,5 jaar. Bij vrouwen van 64,5 jaar steeg de levensverwachting van 79,4 jaar in 1950 tot 84,2 jaar in 2002. De vergrijzing van Nederland komt derhalve, zeker voor wat betreft de mannen, niet zozeer voort uit het steeds ouder worden van gepensioneerden, maar doordat een steeds kleiner deel van de be-

volking op jongere leeftijd overlijdt. In grafiek 6 is deze ontwikkeling grafisch weergegeven.

Grafiek 7 laat de gevolgen van deze ontwikkeling voor de bevolkingsopbouw zien. Hierbij is een driedeling gemaakt tussen de jongeren die in de fase van spelen en leren verkeren, volwassenen in de productieve levensfase van werken, en ouderen boven de 65 die genieten van de rust na de werkzame periode.

7. Bevolkingsopbouw naar levensfase

In de periode 1950–2001 is het aandeel van de jongeren die in de fase van spelen en leren zitten, gedaald van 31,5 naar 25,4 procent van de bevolking. Het feit dat jongeren thans langer op school zitten en later beschikbaar komen voor de arbeidsmarkt, wordt derhalve ruimschoots gecompenseerd door de daling van de omvang van de geboortecohorten. Het lijkt in de verwachting te liggen dat de gemiddelde leeftijd waarop jongeren het voltijdonderwijs verlaten zich zal stabiliseren rond de 21-jarige leeftijd. Onder die veronderstelling zal bij de huidige bevolkingsprognose het aandeel van de jongeren dat in de fase van spelen en leren zit, in de komende jaren nog iets verder dalen naar ongeveer 24 procent van de totale bevolking in 2050. Het aandeel van de ouderen die genieten van rust na de werkzame periode is gestegen van 7,7 procent in 1950 naar 13,9 procent in 2004. Volgens de prognoses zal het aandeel van de ouderen flink doorstijgen naar ruim 23 procent in 2040 en daarna weer licht dalen. Per saldo is over de afgelopen vijftig jaar het aandeel van de volwassenen in de economisch productieve levensfase, die ligt tussen het verlaten van het voltijdonderwijs en de 65-jarige leeftijd, constant gebleven op 61 procent van de bevolking. Dit aandeel zal echter in de komende vijftig jaar afnemen naar ongeveer 54 procent.

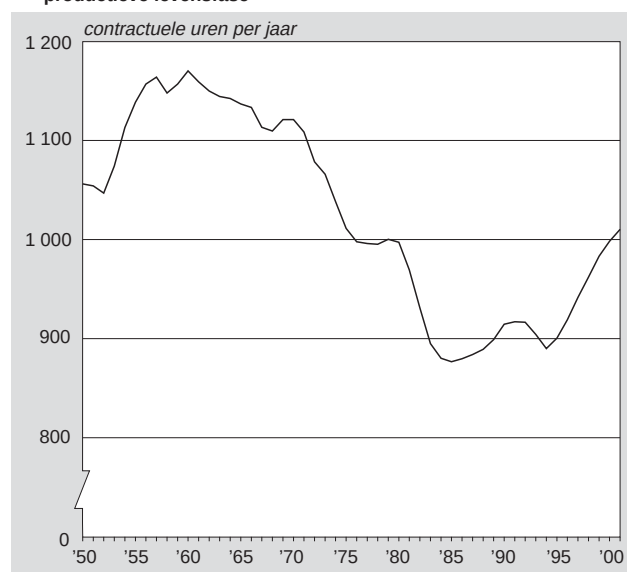
2.4 Gewerkte uren per persoon in productieve levensfase afgenomen

Beschouwen we de levensloop van de bevolking als geheel, dan blijkt dat – bij een gelijk gehouden pensioenleeftijd van 65 jaar – de productieve levensfase per persoon

met gemiddeld 4,4 jaar is gedaald van 48,6 jaar in 1950 tot 44,2 jaar in 2001. Dit is het gevolg van een gemiddeld langere deelname aan het onderwijs. Overigens zij er op gewezen dat de langere onderwijsdeelname niet los kan worden gezien van de stijging van de welvaart. Hogere scholing is noodzakelijk willen werknemers goed gebruik kunnen maken van de steeds geavanceerdere technologie die bedrijven en organisaties gebruiken.

Nu we voor 1950 en 2001 de zogenaamde productieve levensfase hebben vastgesteld en de samenstelling van de bevolking naar leeftijd kennen, kunnen we voor beide jaren uitrekenen hoeveel mensen (mannen en vrouwen) er in deze productieve levensfase verkeerden. In 1950 waren dat er 6,1 miljoen en 2001 9,7 miljoen. Wanneer wij het totale arbeidsvolume van werknemers (6,4 miljard uur in 1950 en 9,8 miljard in 2001) delen door het aantal mensen in de productieve levensfase, dan komen we tot het arbeidsvolume per potentieel productieve persoon: een vorm van bezettingsgraad. In 1950 bedroeg het aantal gewerkte uren per persoon in de productieve levensfase 1 056. In 2001 was dit aantal gedaald tot 1 010. Deze daling is niet in een rechte lijn verlopen, zoals grafiek 8 laat zien. Aanvankelijk steeg het arbeidsvolume per potentieel productieve persoon nog en bereikte in 1960 met 1 170 uur een naoorlogs hoogtepunt. Daarna daalde het arbeidsvolume per potentieel productieve persoon en bleef in de periode tussen 1983 en 1989 iets onder de 900 uur schommelen. Pas sinds het midden van de jaren negentig is een duidelijk stijgende lijn te zien, maar met 1 010 is het aantal gewerkte uren per potentieel productieve persoon nog steeds lager dan in 1950. Overigens zijn ook bij deze laatste berekening de zelfstandigen en hun medewerkende gezinsleden buiten beschouwing gebleven. Het aantal van hen is, zoals wij eerder zagen, achtergebleven bij de ontwikkeling van de bevolking. Zouden wij ook gegevens hebben over het aantal gewerkte uren van deze groep en die verwerken, dan zou dat ongetwijfeld in een sterkere daling van het aantal uren per persoon in de productieve levensfase resulteren. Een daling derhalve van de bezettingsgraad van het potentieel.

8. Aantal contractuele uren van werknemers per persoon in de productieve levensfase

2.5 Feitelijke leeftijd van uittreden uit de arbeidsmarkt ligt lager

De gemiddelde leeftijd waarop mensen feitelijk de arbeidsmarkt verlaten en definitief stoppen met werken, ligt sinds een aantal jaren lager dan 65. Helaas is er geen lange tijdreeks van beschikbaar. Die leeftijd is voor de laatste 11 jaar wel met enige marge af te leiden uit de gegevens over de arbeidsdeelname per leeftijdsgroep. De bruto arbeidsdeelname geeft het percentage van een bevolkingsgroep dat deel uitmaakt van de (werkzame én werkloze) beroepsbevolking. Dat zijn de mensen die werk hebben plus de mensen die werk willen hebben, daarnaar zoeken en direct beschikbaar zijn.

Op basis van de arbeidsdeelname per leeftijdsklasse is een raming te maken van de gemiddelde leeftijd bij uittreden. Daarvoor zijn in de literatuur twee systemen bekend, namelijk de statische berekening en de dynamische berekening. De dynamische berekening heeft als uitgangspunt de levensloop van een geboortecohort. De statische berekening kijkt meer naar de gemiddelde leeftijd van uittreden die geldt op een bepaald moment in de tijd. Deze sluit beter aan bij de in deze notitie gehanteerde beschouwingswijze. Zij leidt echter alleen tot betrouwbare uitkomsten als de oorspronkelijke deelname op de leeftijden tussen de 30 en de 40 jaar over de jaren heen redelijk constant is gebleven. Dat is wel het geval voor de mannen over de beschouwde periode maar niet voor de vrouwen. De achtereenvolgende cohorten van de vrouwen vertonen, zoals ook al eerder is geconstateerd, in de periode 1992–2003 een snelle groei van de arbeidsdeelname.

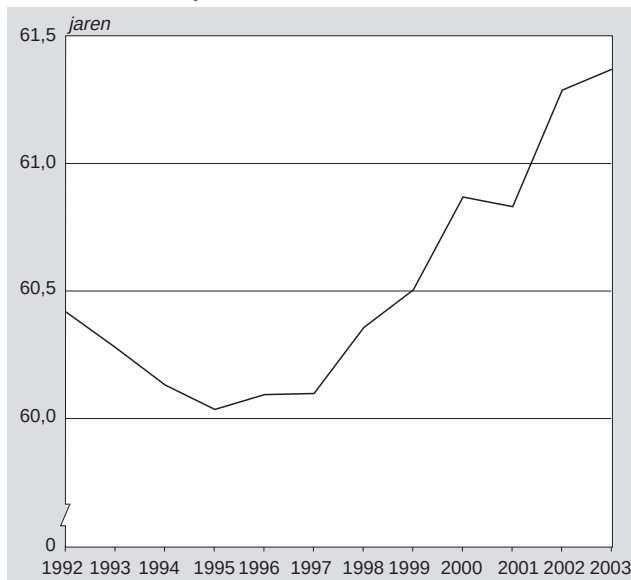
Voor mannen is de arbeidsdeelname in de leeftijd van dertig tot veertig jaar het hoogst en ligt rond de 95 procent. Er is dus altijd een kleine 5 procent die niet participeert. Dat zou bijvoorbeeld kunnen duiden op een groep die of zodanig gehandicapt is dat zij nooit met betaald werk in hun levensonderhoud kunnen voorzien, of zodanig welgesteld dat zij er de noodzaak niet van inzien. Tussen de veertig en de vijfenvijftig jaar loopt de participatie van mannen licht terug. Oorzaak hiervan zou kunnen zijn dat er een bepaald percentage om dezelfde redenen uitvalt. Een belangrijk deel van deze jongere mannen die niet participeren op de arbeidsmarkt, maakt ongetwijfeld deel uit van de grote groep arbeidsongeschikten in ons land.

Vanaf vijfenvijftig jaar worden voor een aantal groepen regelingen voor vervroegd uittreden van kracht, waarvan er overigens op dit moment een aantal ter discussie staan. Als we inzicht willen krijgen in de gemiddelde leeftijd waarop mensen zich terugtrekken uit de arbeidsmarkt om 'met pensioen' te gaan, moeten we voorbijgaan aan de mensen die vroegtijdig afhaken en reeds voor hun vijfenvijftigste bijvoorbeeld zodanig gehandicapt raken dat er voor hen geen kans meer is om met werk in hun levensonderhoud te voorzien, of door gebrek aan werkgelegenheid ontmoedigd niet langer naar werk zoeken of om andere redenen er de noodzaak niet van inzien. Deze hebben zich niet teruggetrokken om met pensioen te gaan, maar participeren niet langer om andere redenen. Hetgeen overigens niet wil

zeggen dat dit maatschappelijk geen probleem vormt. De op deze wijze gedefinieerde feitelijke leeftijd waarop mensen met pensioen gaan, kunnen we met de statische methode voor mannen berekenen uit de verandering in de bruto arbeidsdeelname na de leeftijd van 55 jaar.

Onder de veronderstelling dat het uittreden uit de arbeidsmarkt om met pensioen te gaan als eigen keuze niet voor het vijfenvijftigste levensjaar plaatsvindt, was de gemiddelde pensioenleeftijd van mannen (inclusief de zelfstandigen) in 1992 60,4 jaar. Daarna daalt die leeftijd nog licht tot 60,0 jaar in 1995. Na 1995 stijgt die gemiddelde leeftijd weer tot 61,4 jaar in 2003. Grafiek 9 laat het verloop zien. Deze raming komt sterk overeen met een eerdere studie van de Organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek (OSA) en CBS samen, die is gebaseerd op analyse van de voornaamste inkomensbron. De uitkomsten daarvan laten voor de totale bevolking een gemiddelde leeftijd voor pensionering zien van rond de 61,5 jaar voor de periode 1995–2000. Ook dit onderzoek leidt tot de conclusie dat de gemiddelde leeftijd bij uittreden uit de arbeidsmarkt de laatste jaren licht stijgt.

9. Gemiddelde leeftijd van uittreden uit de arbeidsmarkt voor mannen

2.6 Nogmaals de bezettingsgraad

Indien de omvang van de potentieel productieve bevolking in 2001 wordt bepaald aan de hand van de feitelijke gemiddelde leeftijd van uittreden van mannen uit het arbeidsproces, dan ontstaat voor de bezetting van dat potentieel een ander beeld. Bij pensionering met 61,4 wordt de productieve levensfase in 2001 nog 3,6 jaar kleiner dan eerder berekend. In 2001 is het aantal personen in de zo afgebakende productieve levensfase ruim 710 duizend kleiner en komt uit op ruim 9 miljoen. Per persoon hebben zij gemiddeld 1 094 (ruim 9,8 miljard uur gedeeld door ruim 9 miljoen personen) contractuele uren gewerkt. Zo beschouwd zijn de Nederlanders gemeten in aantal contractuele uren per potentieel werkende niet minder maar juist iets meer gaan werken.

3. Technische toelichting

3.1 Beschrijving van bronnen

Alle cijfers in dit artikel zijn afkomstig van of gebaseerd op cijfers die eerder door het CBS zijn gepubliceerd (zie Statline op www.cbs.nl). Dit geldt echter niet voor de berekening van de verwachte verblijfsduur in het voltijdonderwijs. Dit kenmerk is berekend voor de steekjaren 1950, 1961, 1968, 1970, 1980, 1985, 1986, 1996, 2000 en 2001 met gebruikmaking van het grondmateriaal van de onderwijsstatistieken. De verwachte verblijfsduur in de tussenliggende jaren is berekend middels interpolatie.

3.2 Beschrijving van methoden

Voor de eerdere jaren in de tijdreeksen met arbeidsgegevens is gebruik gemaakt van de tijdreeksen van de Arbeidsrekeningen. Voor de latere jaren is gebruik gemaakt van de tijdreeksen van de Nationale Rekeningen. Deze cijfers van de Nationale Rekeningen zijn gebaseerd op de revisie van 1995, waarin de arbeidsgegevens van de Arbeidsrekeningen en Nationale Rekeningen op elkaar zijn afgestemd.

De niet gereviseerde tijdreeksen van Arbeidsrekeningen lopen van 1950 tot en met 1996. Vanaf 1995 zijn tevens gereviseerde cijfers gepubliceerd, waarin de niveaus een fractie hoger liggen dan in de oude reeksen. De breuk tussen de oude en nieuwe tijdreeksen is weggewerkt door de reeksen voor de jaren 1950–1995 op te hogen met de verschillen die voor 1995 waren ontstaan. In de cijfers van de jaarlijkse arbeidsduur van de standaard voltijdbaan is geen correctie aangebracht; het effect van de revisie op de arbeidsduur was verwaarloosbaar.

3.3 Begrippenlijst

Arbeidsduur, jaarlijkse

Het gemiddeld aantal uren dat werknemers in een jaar werken (inclusief overuren).

Arbeidsjaar

De gemiddelde jaarlijkse (overeengekomen) arbeidsduur van een voltijdwerknemer.

Arbeidsdeelname

De bruto arbeidsdeelname is het aandeel van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking in de totale bevolking.

Arbeidsproductiviteit

Het totale inkomen dat in het productieproces ontstaat (inclusief winst, belastingen en sociale verzekeringspremies) gedeeld door het totale arbeidsvolume.

Arbeidsvolume

De in een bepaalde periode ingezette hoeveelheid arbeid. Het arbeidsvolume kan worden uitgedrukt in arbeidsuren of in arbeidsjaren; in het laatste geval worden alle banen herleid tot volledige banen; deeltijdbanen worden dus omgerekend tot voltijdbanen.

Baan

Een door een persoon bezette arbeidsplaats. Dit kan zijn als werknemer maar ook als zelfstandige of als meewerkend gezinslid. Een werkzaam persoon kan meerdere banen naast elkaar hebben.

Contractuele uren

Contractuele uren zijn de tussen werkgevers en werknemers overeengekomen arbeidsuren. De overeengekomen verlof- en feestdagen alsmede adv-dagen tellen niet mee als overeengekomen uren.

Werkzame personen

Alle mensen die een baan hebben bij een in Nederland gevestigd bedrijf of bij een particulier huishouden in Nederland. Tot de werkzame personen behoren alle personen die: betaalde arbeid verrichten, ook al is het maar voor één of enkele uren per week, arbeid verrichten waarvan de beloning weliswaar aan de registratie door fiscus en/of sociale zekerheidsautoriteiten wordt onttrokken, maar die op zichzelf genomen legaal is ('zwarte arbeid'), tijdelijk geen arbeid verrichten, maar wel doorbetaald krijgen (bijvoorbeeld bij ziekte of vorstverlet), tijdelijk onbetaald verlof hebben opgenomen. Werkzame personen kunnen worden onderscheiden in werknemers en zelfstandigen.

Literatuur

Al, P. en R. Selten (2004). *Nederlanders zijn minder gaan werken*. CBS: Voorburg/Heerlen.

CBS (1999). *Nationale rekeningen Revisiepublicatie: Beschrijving en uitkomsten van de ESR 1995 revisie*. CBS: Voorburg/Heerlen.

Fouarge, D., T. Schils en B. Huynen (2004). *To retire or continue working? An analysis of the early retirement behaviour of Dutch worker*. OSA: Tilburg.

OECD (2002). *Age of withdrawal from the labour force in OECD countries. Labour market and social policy – occasional papers no. 49*. OECD: Parijs.

Noot in de tekst

¹⁾ <http://www.cbs.nl/nl/publicaties/artikelen/arbeid/arbeidsmarkt/includes/6008504003.pdf>

Tabel 1
Arbeid van werknemers, absoluut en geïndexeerd

	Absoluut				Geïndexeerd			
	Arbeidsvolume in uren ¹⁾	Arbeidsjaren van werknemers ¹⁾	Banen van werknemers ¹⁾	Arbeidsduur van de voltijdbaan	Arbeidsvolume in uren	Arbeidsjaren van werknemers	Banen van werknemers	Arbeidsduur van de voltijdbaan
	<i>mln uren</i>	<i>x 1 000</i>		<i>uren</i>	<i>1950=100</i>			
1950	6 445	2 843	3 026	2 280	100	100	100	100
1951	6 508	2 871	3 055	2 280	101	101	101	100
1952	6 507	2 871	3 055	2 280	101	101	101	100
1953	6 705	2 960	3 149	2 279	104	104	104	100
1954	6 984	3 084	3 282	2 278	108	108	108	100
1955	7 195	3 179	3 383	2 277	112	112	112	100
1956	7 376	3 262	3 471	2 275	114	115	115	100
1957	7 483	3 311	3 524	2 273	116	116	116	100
1958	7 442	3 296	3 507	2 271	115	116	116	100
1959	7 576	3 359	3 575	2 269	118	118	118	100
1960	7 722	3 466	3 687	2 241	120	122	122	98
1961	7 720	3 546	3 801	2 190	120	125	126	96
1962	7 749	3 653	3 943	2 135	120	128	130	94
1963	7 795	3 729	4 055	2 102	121	131	134	92
1964	7 923	3 825	4 188	2 084	123	135	138	91
1965	8 035	3 885	4 284	2 080	125	137	142	91
1966	8 148	3 940	4 376	2 080	126	139	145	91
1967	8 123	3 945	4 411	2 071	126	139	146	91
1968	8 172	4 014	4 519	2 048	127	141	149	90
1969	8 304	4 116	4 666	2 030	129	145	154	89
1970	8 362	4 192	4 756	2 007	130	147	157	88
1971	8 358	4 232	4 815	1 986	130	149	159	87
1972	8 215	4 195	4 782	1 969	127	148	158	86
1973	8 183	4 216	4 825	1 951	127	148	159	86
1974	8 035	4 235	4 866	1 907	125	149	161	84
1975	7 894	4 229	4 877	1 876	122	149	161	82
1976	7 886	4 250	4 927	1 865	122	149	163	82
1977	7 943	4 291	4 987	1 860	123	151	165	82
1978	8 001	4 342	5 062	1 852	124	153	167	81
1979	8 117	4 426	5 181	1 843	126	156	171	81
1980	8 174	4 465	5 247	1 839	127	157	173	81
1981	8 047	4 406	5 215	1 834	125	155	172	80
1982	7 811	4 289	5 119	1 829	121	151	169	80
1983	7 585	4 202	5 054	1 812	118	148	167	79
1984	7 541	4 216	5 102	1 795	117	148	169	79
1985	7 593	4 307	5 204	1 770	118	151	172	78
1986	7 701	4 405	5 340	1 754	119	155	176	77
1987	7 809	4 488	5 455	1 746	121	158	180	77
1988	7 935	4 569	5 578	1 743	123	161	184	76
1989	8 094	4 668	5 729	1 739	126	164	189	76
1990	8 312	4 789	5 913	1 741	129	168	195	76
1991	8 434	4 861	6 047	1 740	131	171	200	76
1992	8 521	4 911	6 135	1 740	132	173	203	76
1993	8 483	4 887	6 141	1 740	132	172	203	76
1994	8 412	4 848	6 170	1 739	131	171	204	76
1995	8 543	4 918	6 288	1 737	133	173	208	76
1996	8 739	5 035	6 440	1 739	136	177	213	76
1997	8 993	5 201	6 638	1 733	140	183	219	76
1998	9 232	5 384	6 881	1 721	143	189	227	75
1999	9 491	5 547	7 113	1 717	147	195	235	75
2000	9 691	5 663	7 285	1 717	150	199	241	75
2001	9 849	5 751	7 451	1 718	153	202	246	75
2002	9 886	5 772	7 509	1 719	153	203	248	75

¹⁾ Voor de periode 1950–1994 zijn de gegevens volgens de oude tijdreeksen opgehoogd naar het niveau 1995 na revisie.

Tabel 2
Bevolkingsopbouw naar levensfase

	Totaal	Spelen en leren	Werken tussen school en 65	Uitrusten na 65	Totaal	Spelen en leren	Werken tussen school en 65	Uitrusten na 65
	<i>x 1 000</i>				<i>%</i>			
1950	10 027	3 154	6 102	771	100	31,5	60,9	7,7
1951	10 200	3 233	6 173	794	100	31,7	60,5	7,8
1952	10 328	3 294	6 215	819	100	31,9	60,2	7,9
1953	10 436	3 351	6 241	843	100	32,1	59,8	8,1
1954	10 551	3 409	6 275	867	100	32,3	59,5	8,2
1955	10 680	3 471	6 319	890	100	32,5	59,2	8,3
1956	10 822	3 533	6 376	912	100	32,6	58,9	8,4
1957	10 957	3 592	6 429	936	100	32,8	58,7	8,5
1958	11 096	3 651	6 484	960	100	32,9	58,4	8,7
1959	11 278	3 738	6 549	991	100	33,1	58,1	8,8
1960	11 417	3 800	6 599	1 019	100	33,3	57,8	8,9
1961	11 556	3 847	6 660	1 049	100	33,3	57,6	9,1
1962	11 721	3 902	6 739	1 080	100	33,3	57,5	9,2
1963	11 890	3 971	6 811	1 107	100	33,4	57,3	9,3
1964	12 042	3 974	6 935	1 133	100	33,0	57,6	9,4
1965	12 212	3 982	7 068	1 163	100	32,6	57,9	9,5
1966	12 377	3 999	7 189	1 190	100	32,3	58,1	9,6
1967	12 535	4 020	7 297	1 219	100	32,1	58,2	9,7
1968	12 661	4 044	7 365	1 252	100	31,9	58,2	9,9
1969	12 798	4 110	7 407	1 281	100	32,1	57,9	10,0
1970	12 958	4 188	7 458	1 311	100	32,3	57,6	10,1
1971	13 119	4 239	7 540	1 340	100	32,3	57,5	10,2
1972	13 270	4 285	7 617	1 368	100	32,3	57,4	10,3
1973	13 388	4 316	7 677	1 395	100	32,2	57,3	10,4
1974	13 491	4 327	7 738	1 426	100	32,1	57,4	10,6
1975	13 599	4 333	7 807	1 459	100	31,9	57,4	10,7
1976	13 734	4 339	7 904	1 490	100	31,6	57,6	10,9
1977	13 814	4 326	7 974	1 514	100	31,3	57,7	11,0
1978	13 898	4 308	8 040	1 549	100	31,0	57,9	11,1
1979	13 986	4 290	8 114	1 581	100	30,7	58,0	11,3
1980	14 091	4 280	8 196	1 615	100	30,4	58,2	11,5
1981	14 209	4 265	8 301	1 642	100	30,0	58,4	11,6
1982	14 286	4 228	8 390	1 668	100	29,6	58,7	11,7
1983	14 340	4 176	8 476	1 688	100	29,1	59,1	11,8
1984	14 395	4 118	8 568	1 708	100	28,6	59,5	11,9
1985	14 454	4 063	8 661	1 730	100	28,1	59,9	12,0
1986	14 529	4 006	8 754	1 769	100	27,6	60,2	12,2
1987	14 615	3 977	8 834	1 804	100	27,2	60,4	12,3
1988	14 715	3 952	8 923	1 840	100	26,9	60,6	12,5
1989	14 805	3 925	9 003	1 877	100	26,5	60,8	12,7
1990	14 893	3 897	9 090	1 906	100	26,2	61,0	12,8
1991	15 010	3 881	9 196	1 934	100	25,9	61,3	12,9
1992	15 129	3 873	9 296	1 960	100	25,6	61,4	13,0
1993	15 239	3 871	9 383	1 986	100	25,4	61,6	13,0
1994	15 342	3 883	9 450	2 008	100	25,3	61,6	13,1
1995	15 424	3 903	9 487	2 034	100	25,3	61,5	13,2
1996	15 494	3 924	9 509	2 061	100	25,3	61,4	13,3
1997	15 567	3 933	9 550	2 084	100	25,3	61,3	13,4
1998	15 654	3 948	9 596	2 110	100	25,2	61,3	13,5
1999	15 760	3 976	9 653	2 131	100	25,2	61,2	13,5
2000	15 864	4 004	9 707	2 152	100	25,2	61,2	13,6
2001	15 987	4 064	9 749	2 175	100	25,4	61,0	13,6

Jongeren op de arbeidsmarkt

Tanja Traag

In 2003 was 11 procent van alle jongeren werkloos. Jongeren die geen onderwijs meer volgen, hebben een andere positie op de arbeidsmarkt dan jongeren die wel een opleiding volgen. Zo hebben ze vaker een vast arbeidscontract en werken ze gemiddeld meer uren per week dan jongeren die werken naast hun studie. Als jongeren die uit het onderwijs zijn gestroomd een baan zoeken, doen ze dit vaker via het Centrum voor Werk en Inkomen dan onderwijsvolgende jongeren. Ongeveer 41 procent van de niet-onderwijsvolgende jongeren staat daar ingeschreven als werkzoekende.

1. Inleiding

Jongeren vormen op de arbeidsmarkt een bijzondere groep. Sommigen volgen een opleiding al dan niet gecombineerd met betaald werk. Anderen zijn net van school en zijn op zoek naar een baan, of hebben de eerste stappen op de arbeidsmarkt al gezet. Deze factoren zijn van invloed op de arbeidsmarktsituatie van jongeren en maken dat deze dynamischer is dan de arbeidsmarktsituatie van oudere personen. Dit artikel geeft een beschrijving van de arbeidsmarktsituatie van jongeren. In paragraaf 3 wordt de groep werkloze jongeren beschreven. Paragraaf 4 schetst een beeld van de werkgelegenheid onder jongeren; hoeveel uur werken ze per week, in flexibele of vaste banen. In paragraaf 5 worden de jongeren beschreven die niet tot de beroepsbevolking behoren.

2. Tussen onderwijs en arbeidsmarkt

In 2003 waren er ruim 1,9 miljoen jongeren van 15–24 jaar. Van deze jongeren volgden er 1,3 miljoen regulier onderwijs. Een deel van de jongeren die geen onderwijs meer volgen, bevinden zich op de arbeidsmarkt. Daarnaast is er een groep jongeren die net een opleiding heeft afgerond en die op korte termijn weer aan een opleiding gaat beginnen.

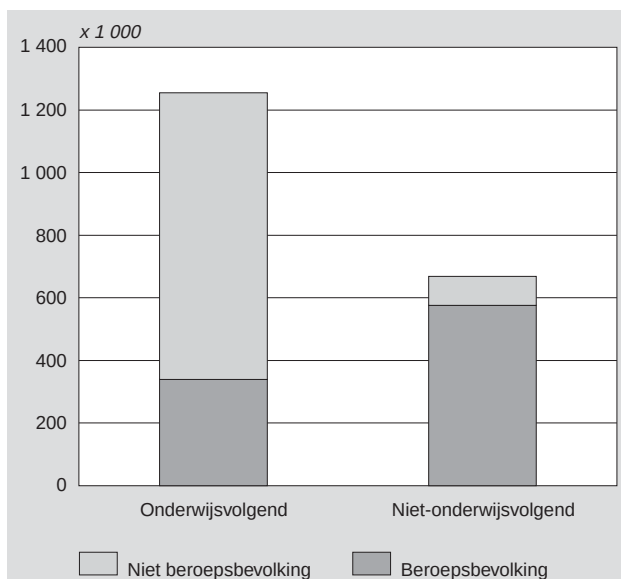
Het merendeel van de jongeren die geen onderwijs volgen, behoort tot de beroepsbevolking. In totaal gaat het om ruim 85 procent van alle niet-onderwijsvolgende jongeren. De jongeren die wel onderwijs volgen, behoren grotendeels niet tot de beroepsbevolking. Een kwart van de onderwijsvolgende jongeren – 340 duizend – behoren wel tot de beroepsbevolking.

3. Werkloze jongeren

3.1 Werkloosheid onder onderwijsvolgende en niet-onderwijsvolgende jongeren

De jeugdwerkloosheid is het aandeel werkloze jongeren binnen de beroepsbevolking van 15–24 jaar. Iemand is

1. Jongeren naar hoofdactiviteit, 2003

werkloos als hij minder dan twaalf uur per week werkt of helemaal geen betaald werk heeft, maar wel actief op zoek is naar werk van twaalf uur of meer per week en op korte termijn beschikbaar is voor de arbeidsmarkt. Jongeren die een opleiding volgen en een bijbaan (van twaalf uur of meer per week) zoeken, worden dus ook tot de werklozen gerekend. Jongeren die een (bij)baan hebben voor twaalf uur per week of meer behoren tot de werkzame beroepsbevolking.

In 2003 was bijna 11 procent van alle jongeren werkloos. Dit komt neer op 97 duizend jongeren. Van deze werkloze jongeren volgden er 40 duizend onderwijs. De werkloosheid onder onderwijsvolgende jongeren bedroeg 11,8 procent en die onder niet-onderwijsvolgende jongeren 9,9 procent in 2003.

Onderwijsvolgende jongeren horen vaak niet tot de beroepsbevolking, waardoor de beroepsbevolking onder onderwijsvolgende jongeren klein is. Doordat de totale beroepsbevolking onder onderwijsvolgenden relatief klein is, is het aandeel werklozen hieronder juist relatief groot. De jeugdwerkloosheid is een gewogen gemiddelde van het werkloosheidspercentage onder onderwijsvolgende- en niet-onderwijsvolgende jongeren. Omdat er relatief meer niet-onderwijsvolgende jongeren in de beroepsbevolking zijn, ongeveer 60 procent, wordt de totale jeugdwerkloosheid sterker beïnvloed door de niet-onderwijsvolgende jongeren.

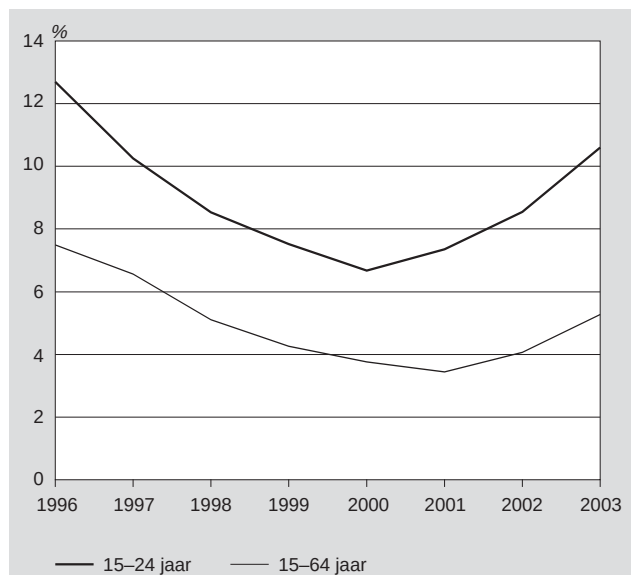
De werkloosheid onder jongeren is relatief hoog. In 2003 bedroeg de totale werkloosheid ongeveer 5 procent. De jeugdwerkloosheid is dus ongeveer twee keer zo hoog als de totale werkloosheid. Dat is al jarenlang het geval. Zo lag in 1996 de werkloosheid onder 15–64-jarigen op 7 procent en de jeugdwerkloosheid op 13 procent. Gedurende het

Staat 1
Arbeidsmarktpositie van jongeren naar onderwijsdeelname, 2003

	Werkzame beroepsbevolking	Werkloze beroepsbevolking	Niet-beroepsbevolking	Totaal	Werkloosheidspercentage
	x 1 000				%
In onderwijs	229	40	915	1 254	14,9
Niet in onderwijs	519	57	92	668	9,9
Totaal	818	97	1 007	1 922	10,6

einde van de jaren negentig is de werkloosheid afgenomen, ook voor jongeren. Sinds 2000 steeg de jeugdwerkloosheid weer, terwijl de daling in de totale werkloosheid nog iets langer heeft doorgezet. Bovendien was de stijging in de werkloosheid van de afgelopen jaren sterker voor jongeren dan voor de totale beroepsbevolking. De jeugdwerkloosheid lijkt dus wat gevoelig voor schommelingen in het economische klimaat.

2. Werkloosheid naar leeftijd

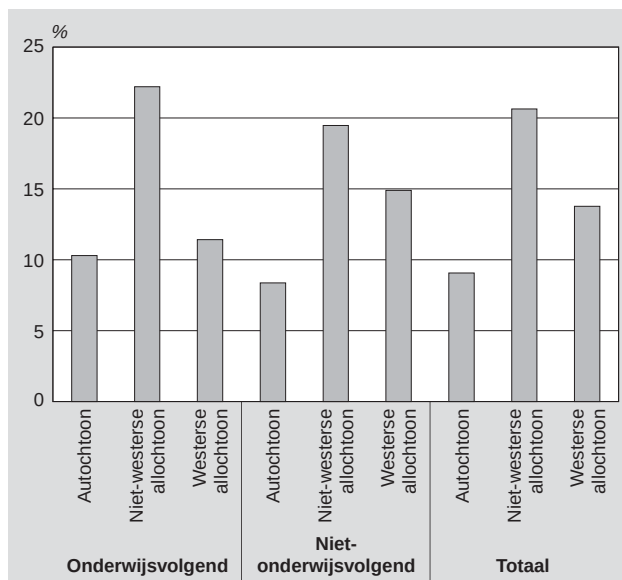

3.2 Jeugdwerkloosheid onder allochtonen en laagopgeleiden

In 2003 bedroeg het werkloosheidspercentage onder niet-westerse allochtonen van 15-64 jaar 14,4 procent. Dit is ruim drie keer zo hoog als onder autochtonen. Ook onder jongeren is de werkloosheid onder niet-westerse allochtonen hoger dan onder autochtone jongeren, het verschil is wel aanzienlijk kleiner. In vergelijking met autochtone jongeren is de werkloosheid onder niet-westers allochtone jongeren ongeveer twee keer zo groot. Van alle niet-westerse allochtonen tussen de 15-24 jaar, is een op de vijf werkloos. De hoge werkloosheid wordt met name veroorzaakt door een hoge werkloosheid onder Marokkaanse, Antilliaanse en Surinaamse jongeren.

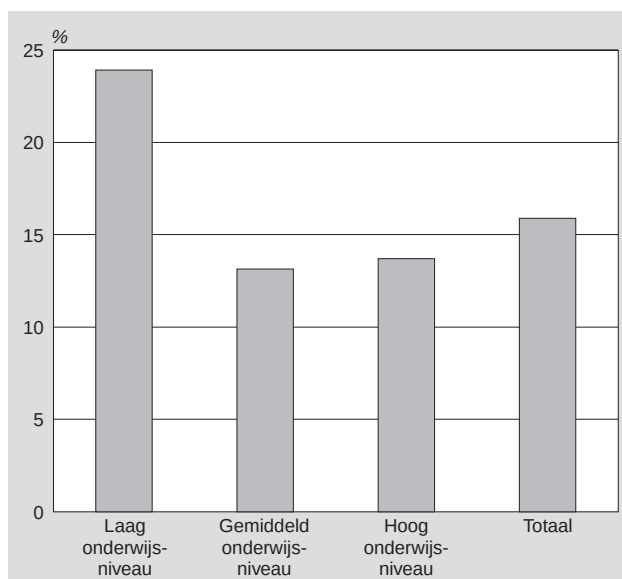
De jeugdwerkloosheid verschilt sterk tussen laag- en hoogopgeleide jongeren. In 2002 lag de jeugdwerkloosheid voor schoolverlaters op 16 procent¹⁾. De werkloosheid is het hoogst onder laagopgeleide schoolverlaters. Van hen was

3. Jeugdwerkloosheid naar herkomst, 2003

24 procent werkloos in 2002. De werkloosheid onder middelbaar en hoogopgeleide schoolverlaters is ongeveer gelijk. Ongeveer 13 procent van hen was werkloos. De werkloosheid fluctueert sterk tussen jaren. Om een goed beeld te krijgen van de verschillen in werkloosheidskansen tussen jongeren met een verschillend onderwijsniveau moet men daarom jongeren vergelijken die in dezelfde periode van school gekomen zijn.

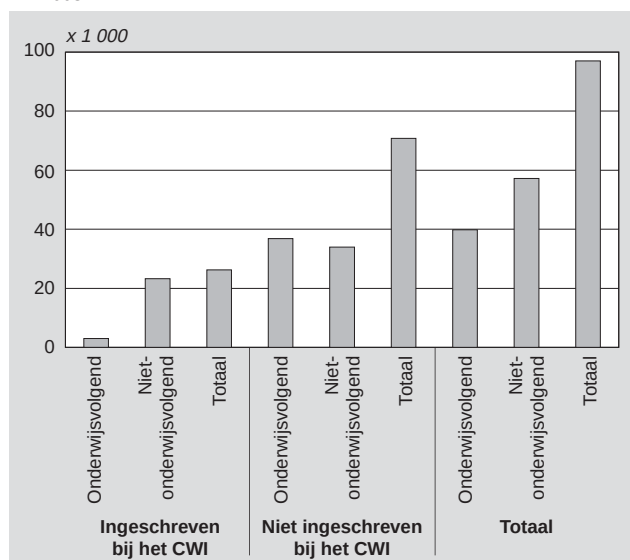
4. Jeugdwerkloosheid van schoolverlaters naar onderwijsniveau, 2002

3.3 Inschrijving bij het CWI

Jongeren die op zoek zijn naar werk kunnen zich inschrijven bij het CWI (Centrum voor Werk en Inkomen). Ze komen dan in aanmerking voor een uitkering en kunnen hulp krijgen bij het vinden van werk. Van de 57 duizend jongeren die werkloos waren en geen opleiding volgden in 2003, stond 41 procent ingeschreven bij het CWI. Er waren dus 34 duizend jongeren die geen werk hadden, geen onderwijs volgden en ook niet ingeschreven stonden bij het CWI. Zij ontvangen dus ook geen uitkering. Reden dat deze jongeren zich niet inschrijven bij het CWI kan zijn, dat zij geen recht hebben op een uitkering, doordat ze thuis wonen of samenwonen met een verdienende partner of omdat ze geen arbeidsverleden hebben. Bijna de helft van de jongeren die geen opleiding volgen, werkloos zijn en niet staan ingeschreven bij het CWI heeft geen arbeidsverleden. Een derde van de niet-onderwijsvolgende, werkloze jongeren, die niet staan ingeschreven bij het CWI is thuiswonend.

5. Werkloze jongeren naar inschrijving bij het CWI en hoofdactiviteit, 2003

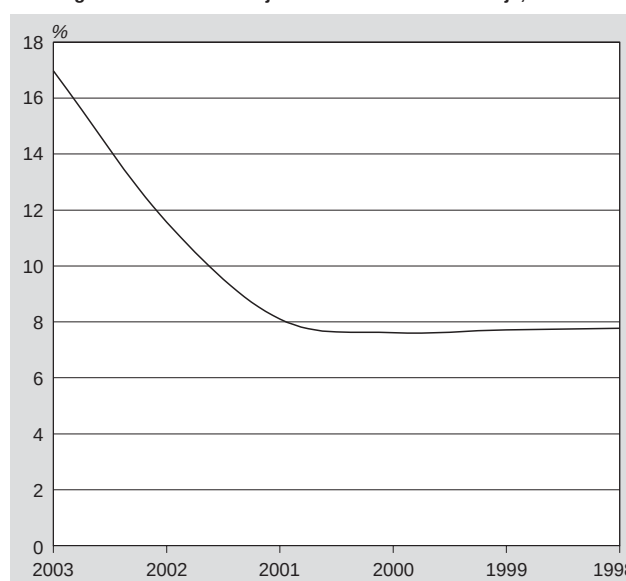
Niet alleen werkloze jongeren schrijven zich in bij het CWI. Van de 66 duizend niet-onderwijsvolgende jongeren van 15–24 jaar die in 2003 ingeschreven stonden bij het CWI waren 23 duizend jongeren werkzaam voor ten minste twaalf uur. Deze jongeren zijn op zoek naar ander werk dan hun huidige baan. Daarnaast waren er 20 duizend jongeren die niet tot de beroepsbevolking behoorden en ingeschreven stonden bij het CWI.

3.4 Werkloosheid jongeren dynamisch

De dynamiek in de jeugdwerkloosheid is relatief sterk. Veelal stromen jongeren vanuit het onderwijs in de werkloosheid en vervolgens vinden ze een baan. Bovendien stromen sommige jongeren in het begin van hun loopbaan relatief vaker terug van betaald werk naar werkloosheid en vervolgens in een nieuwe baan. Degenen die pas zeer recent het onderwijs hebben verlaten, hebben een grotere

kans om werkloos te zijn. De werkloosheid van degenen die in 2003 het onderwijs hebben verlaten, is met 17 procent duidelijk het hoogst. Deze personen zijn dus hoogstens een jaar uit het onderwijs. Voor degenen die in 2002 uit het onderwijs zijn vertrokken, is de kans op werkloosheid met ongeveer 12 procent al aanmerkelijk lager en voor degenen die al in 2001 het onderwijs verlieten ligt de kans op werkloosheid op 8 procent. Daarna stabiliseert de werkloosheid. Degenen die langer dan drie jaar uit het onderwijs zijn, hebben gemiddeld iets minder dan 8 procent kans om werkloos te zijn. Dit is echter nog altijd hoger dan de totale werkloosheid. Deels komt dit, omdat de jongeren die al langer uit het onderwijs zijn vertrokken vaak laagopgeleid zijn. Laagopgeleiden zijn gemiddeld vaker werkloos dan hoogopgeleiden. Jongeren hebben dus, ook als ze al langer op de arbeidsmarkt zijn, nog altijd een ongunstigere arbeidsmarktpositie dan anderen.

6. Jeugdwerkloosheid naar jaar vertrek uit het onderwijs, 2003

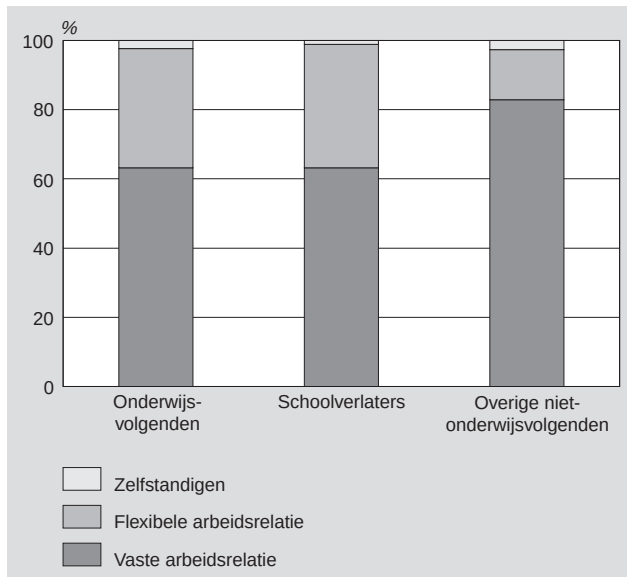

4. Jongeren in de werkzame beroepsbevolking

In 2003 waren er 818 duizend jongeren die betaald werk hadden voor twaalf uur of meer per week. Ongeveer 300 duizend van deze jongeren volgden een opleiding en combineerden deze met betaald werk. Veelal betreft het dan een bijbaan om wat extra geld te verdienen. De kenmerken van deze banen verschillen dan ook duidelijk van de baankenmerken van niet-onderwijsvolgende jongeren. Ongeveer de helft van de onderwijsvolgende jongeren heeft een flexibele aanstelling. Ook werken onderwijsvolgende jongeren relatief vaak in banen met weinig uren. Zo'n vier van de tien jongeren die een opleiding combineren met een baan werken minder dan twintig uur per week. Toch hebben drie van de tien onderwijsvolgende jongeren een fulltime baan. Dit zijn veelal de jongeren die een deeltijddopleiding combineren met werk.

Van de jongeren die geen onderwijs meer volgen, is een deel pas net op de arbeidsmarkt. Hun arbeidsmarktpositie zal verschillen van degenen die al langer op de arbeidsmarkt zijn. Daarom wordt onderscheid gemaakt tussen de-

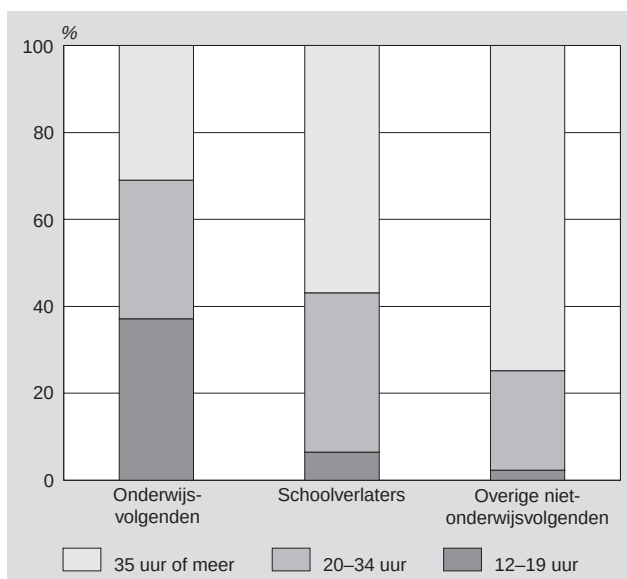
7. Werkzame jongeren naar positie in de werkring, 2003

genen die hoogstens een jaar uit het onderwijs zijn, de schoolverlaters, en de overige niet-onderwijsvolgenden. Van de 500 duizend werkzame jongeren waren er in 2003 ongeveer 70 duizend schoolverlater.

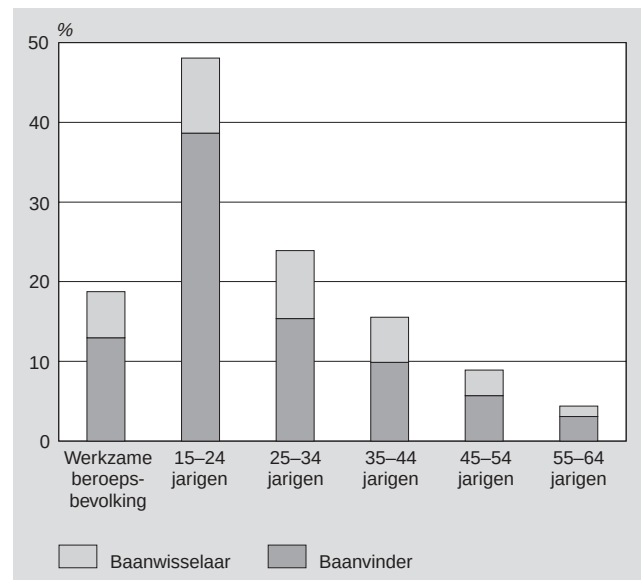
Schoolverlaters hebben minder vaak een vaste arbeidsrelatie dan jongeren die langer op de arbeidsmarkt zijn. Iets meer dan zes van de tien schoolverlaters hebben een vaste baan. Dit geldt voor ruim acht van de tien jongeren die al langer dan een jaar uit het onderwijs zijn. Ook de arbeidsduur verschilt sterk tussen de beide groepen jongeren. Jongeren die net van school zijn, werken beduidend minder uren per week dan jongeren die al langer van school zijn. Ruim de helft van de schoolverlaters heeft een fulltime baan, terwijl dit onder degenen die al langer op de arbeidsmarkt zijn meer dan 70 procent is. Van de jongeren die langer dan een jaar op de arbeidsmarkt verblijven, heeft zo'n 95 procent een baan voor minstens twintig uur per week.

8. Werkzame jongeren naar arbeidsduur, 2003

Van degenen die geen onderwijs meer volgen, werkt ongeveer 36 procent korter dan een jaar in hun huidige baan. Jongeren die net op de arbeidsmarkt komen, wisselen ook relatief vaker van baan dan degenen die al langer op de arbeidsmarkt verblijven. Van de jongeren die geen onderwijs meer volgen, is in 2003 bijna 11 procent van baan gewisseld. Het aandeel baanwisselaars onder jongeren die geen onderwijs meer volgen is bijna twee maal zo hoog als onder de gehele werkzame beroepsbevolking. Jongeren zijn dus tweemaal zo mobiel op de arbeidsmarkt dan ouderen.

9. Baanvinders en baanwisselaars naar leeftijd, 2003

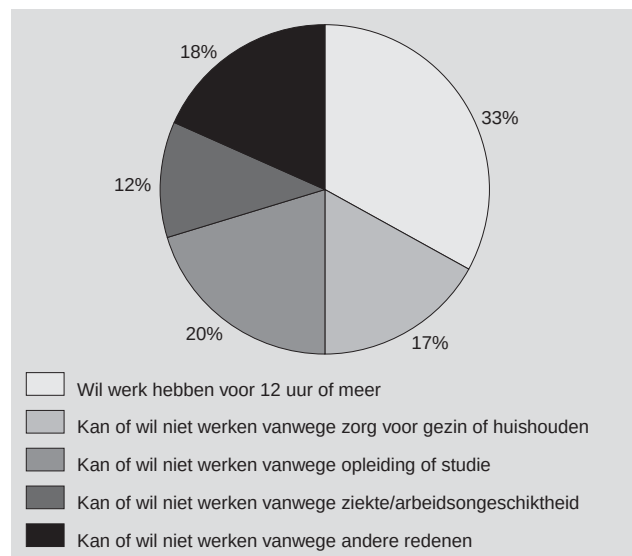
5. Jongeren buiten de beroepsbevolking

Van de 1,9 miljoen jongeren in 2003 waren er dus 818 duizend werkzaam en waren 97 duizend jongeren werkloos. Er zijn dus zo'n 1 miljoen jongeren die buiten de beroepsbevolking vallen. Zij willen of kunnen niet werken, willen minder dan twaalf uur werken, zijn niet direct beschikbaar voor de arbeidsmarkt of zijn niet actief op zoek naar een baan. Grotendeels gaat het dan om jongeren die onderwijs volgen en daarom nog niet willen werken. Van de gehele groep jongeren die niet tot de beroepsbevolking behoort, zijn er 915 duizend onderwijsvolgend. Er blijft dus een groep over van ongeveer 90 duizend jongeren die geen opleiding volgen en niet tot de beroepsbevolking behoren.

Van de jongeren die geen onderwijs volgen, willen ongeveer 30 duizend jongeren wel werken, maar zij zijn niet actief op zoek naar werk of zijn niet direct beschikbaar voor de arbeidsmarkt. Ongeveer een kwart van deze jongeren staat als werkzoekende ingeschreven bij het CWI. Daarnaast zijn er ongeveer 60 duizend jongeren die niet willen werken, niet kunnen werken of werk willen voor minder dan 12 uur per week. Van hen staat ongeveer 20 procent ingeschreven bij het CWI. Hoewel dus een klein deel van deze jongeren wel voor een klein aantal uren wil werken, zijn het vooral degenen die niet willen of kunnen werken die ingeschreven staan bij het CWI.

De reden dat jongeren niet willen of kunnen werken, kan liggen in het zorgen voor een gezin, het volgen van een opleiding of bijvoorbeeld door ziekte. Van degenen die geen opleiding volgen, geeft ongeveer 20 procent aan dat zij niet kunnen of willen werken vanwege een opleiding of studie. Dit zijn jongeren die de ene opleiding hebben afgesloten en op korte termijn aan een nieuwe opleiding gaan beginnen. Bijna 20 procent van deze jongeren kan of wil niet werken omdat ze de zorg hebben voor een gezin. Ongeveer 12 procent lijdt aan een ziekte of is arbeidsongeschikt. Van de overige jongeren is niet bekend waarom zij niet willen of kunnen werken.

10. Redenen om niet te willen of kunnen werken voor niet-onderwijsvolgende jongeren, 2003

Begrippenlijst

Leerlingen volgen (regulier) onderwijs als ze een opleiding volgen in het: speciaal onderwijs (WEC) en praktijkonderwijs voorbereidend mbo (voorheen vbo/mavo), havo, vwo, mbo in het kader van de WEB, zowel beroepsopleidende als beroepsbegeleidende leerwegen, hbo en wetenschappelijk onderwijs (voltijd en deeltijd), aio's en oio's, voortgezet algemeen volwassenen onderwijs (deeltijdonderwijs; dit zijn de avondopleidingen mavo/havo/vwo), Open Universiteit, particulier onderwijs, onderwijs met een duur langer dan een jaar.

Schoolverlaters: jongeren die nog geen jaar geleden het voltijdonderwijs hebben verlaten. Als iemand vervolgens een opleiding van korter dan 6 maanden is gestart wordt, hij/zij toch tot de schoolverlaters gerekend.

Opleidingsniveau: het opleidingsniveau is voor de niet-onderwijsvolgenden het hoogste niveau waarvan een diploma is behaald. Voor de onderwijsvolgenden is dit het

niveau van de opleiding die zij volgen. Tot de lage opleidingen worden gerekend het basisonderwijs, het voorbereidende beroepsonderwijs en de mavo (het tegenwoordige VMBO). Tot de middelbare opleidingen worden gerekend de havo, het vwo en het mbo. Tot de hoge opleidingen worden gerekend het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs.

Beroepsbevolking: de beroepsbevolking bestaat uit de werkzame en de werkloze beroepsbevolking. Tot de werkzame beroepsbevolking behoren alle personen die twaalf uur of meer per week werken. Tot de werkloze beroepsbevolking worden de mensen gerekend die niet of minder dan twaalf uur per week werken en die actief zoeken naar werk van ten minste twaalf uur per week.

Technische Toelichting

De gegevens over de arbeidsmarktpositie van jongeren zijn afkomstig uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB) van het CBS. De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking.

In deze enquête worden gegevens verzameld over de arbeidsmarktpositie van mensen van 15 jaar en ouder. Ook worden vragen gesteld over het arbeidsmarktverleden. Bij mensen met werk van twaalf uur of meer per week wordt vastgesteld of zij korter of langer dan één jaar is deze baan werkzaam zijn. Waar in dit artikel gesproken wordt over baanvinders in 2003 worden die mensen bedoeld die in 2003 voor de EBB geïnterviewd zijn en baanvinders bleken te zijn.

In de EBB wordt ook gevraagd of de respondent eventueel een vroegere werkkring van twaalf uur of meer per week gedurende minimaal één jaar heeft gehad. Van deze zogenoemde substantiële baan wordt vastgesteld wanneer deze beëindigd is. Als de periode tussen beëindiging van een substantiële baan en de aanvang van de huidige baan maximaal drie maanden beslaat, wordt een baanvinder tevens tot de baanwisselaars gerekend.

Naast informatie over de werkkring wordt informatie verzameld over de onderwijsloopbaan van een persoon. Er wordt gevraagd naar zowel opleidingen die men reeds heeft gevolgd, als opleidingen waar men nog mee bezig is. Als een persoon in de vier weken door vooraf gingen aan de het interview nog een reguliere opleiding volgde, dan wordt gesproken over onderwijsvolgenden.

Noot in de tekst

¹⁾ Cijfers naar onderwijsniveau zijn nog niet beschikbaar over 2003.

Arbeidsgehandicapten in Nederland

Ingrid Beckers

In 2003 waren er in Nederland ruim 1,7 miljoen arbeidsgehandicapten; 15,8 procent van de 15–64-jarige bevolking. Het aandeel arbeidsgehandicapten is daarmee sinds 2000 stabiel. Jonge vrouwen en oudere mannen zijn relatief vaak arbeidsgehandicapt. Mensen met psychische klachten lopen het meeste risico om arbeidsongeschikt te raken. Ook mensen met rug- en nekklachten, klachten aan armen of benen, ernstige hoofdpijn en progressieve ziekten lopen relatief meer risico.

Eén van de maatregelen die wordt ingezet om de arbeidsdeelname van arbeidsgehandicapten te verhogen, is het aanpassen van de werkplek of de werkzaamheden. Het aantal arbeidsgehandicapten dat een aanpassing gehad heeft, is in de periode 2000–2003 gestegen, terwijl het aantal arbeidsgehandicapten dat een aanpassing nodig heeft, is afgenomen. Aanpassingen aan hulpmiddelen of meubilair zijn de meest voorkomende aanpassingen.

1. Inleiding

De overheid neemt maatregelen om mensen met gezondheidsproblemen meer te integreren op de arbeidsmarkt. De afgelopen jaren is de verantwoordelijkheid van werkgevers en werknemers bij het voorkomen van arbeidsongeschiktheid vergroot. Wanneer mensen toch arbeidsongeschikt raken, wordt verwacht dat er inspanningen worden verricht om aangepast werk te vinden om de aandoening of handicap zo snel mogelijk te ondervangen.

Om de effectiviteit van deze maatregelen te kunnen beoordelen is het noodzakelijk om de (arbeidsparticipatie van) de groep arbeidsgehandicapten te monitoren. Daarom is op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid vanaf 2000 in de Enquête Beroepsbevolking (EBB) van het CBS een aantal vragen opgenomen. Hiermee kan de omvang en de arbeidssituatie van de groep arbeidsgehandicapten vastgesteld en in de tijd gevolgd worden.

Een arbeidsgehandicapte is iemand die vanwege een langdurige aandoening, ziekte of handicap belemmerd wordt in het uitvoeren of verkrijgen van werk. In dit artikel worden cijfers over arbeidsgehandicapten gepubliceerd op basis van een subjectieve operationalisering: in de EBB worden aan alle personen van 15–64 jaar twee vragen gesteld om te bepalen of iemand arbeidsgehandicapt is. Er wordt gevraagd of men 'last heeft van één of meer langdurige aandoeningen, ziekten of handicaps'. Vervolgens wordt aan hen die hierop positief antwoorden, gevraagd of men 'als gevolg van deze langdurige aandoening, ziekte of handicap belemmerd wordt in het uitvoeren of verkrijgen van werk'.

Alle respondenten met een langdurige aandoening of handicap wordt een lijst van aandoeningen voorgelegd. Van elke genoemde aandoening kan de respondent apart aangeven of hij of zij hier last van heeft. Daarna wordt gevraagd of respondenten door de aandoening(en) belemmerd worden in het uitvoeren of verkrijgen van werk.

Daardoor is zowel van arbeidsgehandicapten als van niet-arbeidsgehandicapten bekend van welke aandoening(en) zij last hebben. In dit artikel wordt gekeken welke van deze aandoeningen het meest belemmerend zijn bij het uitvoeren of verkrijgen van werk.

De laatste jaren zijn maatregelen genomen om de instroom in de WAO te beperken en om de reïntegratie van zieke werknemers te bevorderen. Het scheppen van voorwaarden om aanpassingen op het werk te realiseren is een van deze maatregelen. Het is daarom belangrijk om te weten hoeveel mensen al aanpassingen hebben gehad en hoeveel mensen nog aanpassingen nodig hebben en om wat voor soort aanpassingen dat gaat. Om inzicht te krijgen in de toepassing van de diverse regelingen, wordt aan de werkende personen met een langdurige aandoening de volgende vraag voorgelegd "Zijn er in verband met uw gezondheid de afgelopen 12 maanden aanpassingen verricht in uw werkplek of werkzaamheden?" Indien in de laatste 12 maanden geen aanpassingen zijn gedaan wordt gevraagd: "Zijn er volgens u aanpassingen nodig in verband met uw gezondheid?". Bij beide vragen zijn de volgende aanpassingen voorgelegd: hulpmiddelen of meubilair; werktijden; hoeveelheid werk; functie of takenpakket; anders.

2. Profiel arbeidsgehandicapten

In 2003 was 15,8 procent van alle personen van 15–64 arbeidsgehandicapt. Dat komt overeen met ruim 1,7 miljoen arbeidsgehandicapten. Het aandeel arbeidsgehandicapten is daarmee van 2002 op 2003 gelijk gebleven. Vanaf 2002 is de vraagstelling naar arbeidsgehandicapten uitgebreid (zie kader). Dit heeft mede geleid tot een stijging van het aandeel arbeidsgehandicapten van 2001 op 2002 van bijna 2 procentpunten.

In 2000 en 2001 waren respectievelijk 13,6 en 14,0 procent van alle personen van 15–64 jaar arbeidsgehandicapt. Wanneer het cijfer voor 2002 berekend zou worden volgens de methode van 2001, is dat ook 14,0 procent. Het aandeel arbeidsgehandicapten is dan ook sinds 2000 stabiel.

Staat 1
Personen van 15–64 jaar naar langdurige aandoening en arbeidshandicap

	2000	2001	2002	2003
	x 1 000			
Totaal	10 734	10 799	10 868	10 920
	%			
Langdurige aandoening	23,5	23,8	24,3	24,3
Arbeidsgehandicapt	13,6	14,0	15,9	15,8
Niet arbeidsgehandicapt	9,9	9,8	8,3	8,4
Geen langdurige aandoening	76,5	76,2	75,7	75,7

Vraagstelling naar arbeidsgehandicapten uitgebreid

Vanaf 2002 is de vraagstelling naar arbeidsgehandicapten uitgebreid. Er wordt van meer mensen dan voorheen vastgesteld of zij arbeidsgehandicapt zijn.

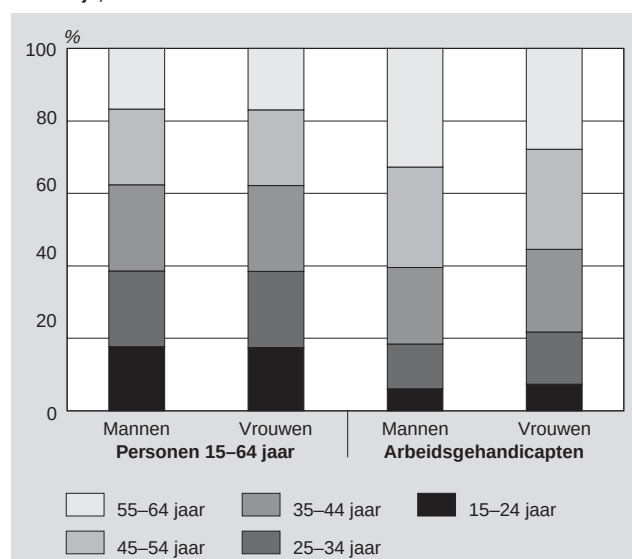
Vóór 2002 werd alleen aan personen die ten minste twaalf uur per week werkten gevraagd of ze belemmerd werden bij het *uitvoeren* van hun werk. Daarnaast werd alleen aan personen die ten minste 12 uur per week wilden werken gevraagd of ze belemmerd werden bij het *verkrijgen* van werk. Aan personen die minder dan 12 uur werkten en niet meer dan twaalf uur per week wilden werken, werden beide vragen dus niet gesteld. Van hen werd aangenomen dat ze niet arbeidsgehandicapt waren.

Vanaf 2002 is de 12-uursgrens vervallen en krijgt iedereen een van beide of beide vragen gesteld. Door de vragen aan meer mensen te stellen, worden er meer arbeidsgehandicapten waargenomen. De nieuwe werkwijze heeft overigens geen invloed op de gegevens over arbeidsgehandicapten binnen de beroepsbevolking. Om tot de beroepsbevolking te horen moet men namelijk twaalf uur per week of meer werken of twaalf uur of meer per week willen werken.

In 2003 waren er relatief meer vrouwen dan mannen arbeidsgehandicapt. Van alle arbeidsgehandicapten was 54 procent vrouw. In 2000 waren er nog meer mannen dan vrouwen arbeidsgehandicapt. Inmiddels hebben de vrouwen de mannen dus ingehaald.

Meer dan de helft (58 procent) van de arbeidsgehandicapten is 45 jaar of ouder, terwijl van alle 15–64-jarigen 38 procent 45 jaar of ouder is. Ouderen zijn dus oververtegenwoordigd onder de arbeidsgehandicapten. Jongeren zijn met 7 procent duidelijk ondervertegenwoordigd onder de arbeidsgehandicapten.

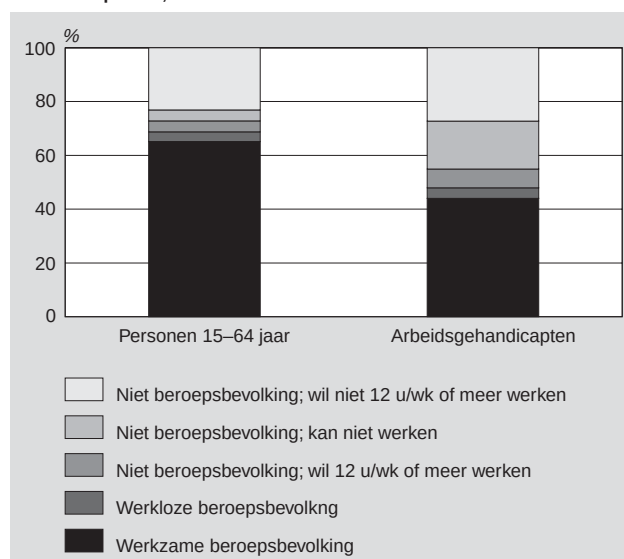
1. Personen van 15–64 jaar en arbeidsgehandicapten naar geslacht en leeftijd, 2003

De leeftijdsopbouw van mannen en vrouwen in de bevolking van 15–64 jaar is ongeveer gelijk. Binnen de groep arbeidsgehandicapten ligt dit iets anders. Er zijn relatief meer jonge vrouwen arbeidsgehandicapt. Van alle vrouwelijke arbeidsgehandicapten is bijna 22 procent 15–34 jaar. Bij de mannen gaat het om iets meer dan 18 procent. Daar staat tegenover dat onder de 55-plussers er relatief meer mannen arbeidsgehandicapt zijn. Jonge vrouwen en oudere mannen blijken dus relatief vaak arbeidsgehandicapt te zijn.

Arbeidsgehandicapten zijn, zoals verwacht, minder vaak actief op de arbeidsmarkt dan gemiddeld. In 2003 behoorde 48 procent van de arbeidsgehandicapten tot de beroepsbevolking¹⁾. Dit komt overeen met ruim 800 duizend mensen. Van de totale bevolking van 15–64 jaar behoorde 69 procent tot de beroepsbevolking. Tot de mensen die niet tot de beroepsbevolking gerekend worden, horen onder meer mensen die niet kunnen werken. Arbeidsgehandicapten zijn oververtegenwoordigd in deze groep. In 2003 gaf bijna een op de vijf van hen aan niet te kunnen werken. Van alle 15–64-jarigen gaf slechts 4 procent in 2003 dit aan. Deze verhouding is nauwelijks veranderd ten opzichte van 2000. In 2003 gaf ruim een kwart van de arbeidsgehandicapten aan niet te willen werken. Ook wat dat betreft is er de laatste jaren weinig veranderd.

2. Personen van 15–64 jaar en arbeidsgehandicapten naar arbeidspositie, 2003

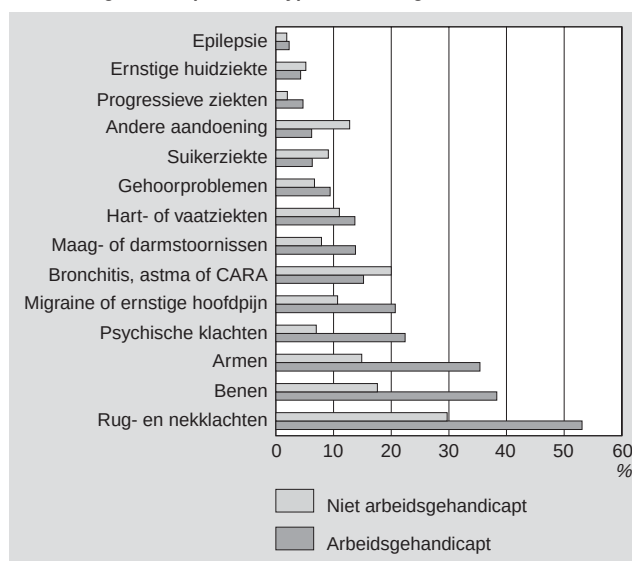

3. Aandoeningen

Bijna een kwart van alle personen van 15–64 jaar had in 2003 last van een of meer langdurige aandoening(en) of handicap(s). Niet al deze mensen zijn arbeidsgehandicapt. Dat zijn immers alleen die mensen die aangeven door een aandoening of handicap belemmerd te worden bij het uitvoeren of verkrijgen van werk. Waar de ene persoon zich belemmerd zal voelen door een bepaalde aandoening, hoeft dat voor een ander niet te gelden. Bijvoorbeeld doordat een bepaalde aandoening in het ene beroep wel belemmerend werkt en in het andere beroep niet. Ook zullen bepaalde aandoeningen een grotere belemmering zijn dan andere.

In 2003 zijn rug- en nekklachten de meest voorkomende klachten onder alle mensen met een langdurige aandoening. Onder arbeidsgehandicapten heeft zelfs ruim de helft rug- en nekklachten. Ook drie van de tien niet-arbeidsgehandicapten hebben rug- en nekklachten. Rug- en nekklachten blijken dus belemmerend te zijn voor het uitvoeren of verkrijgen van werk. Immers, deze klachten komen vaker voor onder arbeidsgehandicapten dan onder niet-arbeidsgehandicapten. Dit geldt ook voor klachten aan armen of benen, ernstige hoofdpijn, progressieve ziekten en voor psychische klachten. Psychische klachten worden zelfs meer dan drie keer zo vaak genoemd door arbeidsgehandicapten dan door niet-arbeidsgehandicapten. Mensen met psychische klachten lopen dus het meeste risico om arbeidsgehandicapt te raken.

3. Personen van 15–64 jaar met een langdurige aandoening en arbeidsgehandicapten naar type aandoening, 2003

Er zijn ook aandoeningen die niet direct als belemmerend kunnen worden beschouwd. Het gaat om klachten die arbeidsgehandicapten even vaak of zelfs minder vaak noemen dan andere mensen met een langdurige aandoening.

Het gaat bijvoorbeeld om bronchitis, astma of CARA, suikerziekte en huidziekte. Personen met deze aandoeningen hebben minder problemen met het uitvoeren of verkrijgen van werk, dan mensen met andere aandoeningen. Zij lopen minder risico om arbeidsgehandicapt te raken.

Bij de ene aandoening is het risico om arbeidsgehandicapt te worden dus groter dan bij de andere aandoening. Het is ook interessant om te weten hoe arbeidsgehandicapten met verschillende aandoeningen participeren op de arbeidsmarkt. Van alle arbeidsgehandicapten met een baan rapporteert een aanzienlijk deel rug- en of nekklachten, en of klachten aan armen of benen. Wel rapporteren zij deze aandoeningen, net als overigens alle andere aandoeningen, minder vaak dan arbeidsgehandicapten die niet werken. Arbeidsgehandicapten die niet werken, maar wel willen werken, rapporteren meer dan twee keer zo vaak psychische klachten als de arbeidsgehandicapten met werk. Psychische klachten leiden dus relatief vaak tot ongewenste werkloosheid. Ook migraine komt onder werkloze arbeidsgehandicapten relatief vaak voor. Klachten aan armen, benen, rug- en of nek, en psychische klachten zijn ook de meest gerapporteerde klachten onder arbeidsgehandicapten die tot de niet-beroepsbevolking behoren. Deze cijfers zijn niet significant verschillend van cijfers uit voorgaande jaren.

4. Aanpassingen op het werk

In 2003 gaf ruim de helft van de werkende arbeidsgehandicapten aan dat aanpassingen op het werk niet nodig zijn en 30 procent gaf aan een aanpassing te hebben gehad in de afgelopen twaalf maanden. Ruim 16 procent van de arbeidsgehandicapten die in de voorbij twaalf maanden geen aanpassing hebben gehad, geeft aan wel een aanpassing nodig te hebben. Het aandeel arbeidsgehandicapten dat een aanpassing gehad heeft, is in de afgelopen jaren gestegen van 25,9 procent naar 30,2 procent. Het aandeel arbeidsgehandicapten dat een aanpassing nodig heeft, is afgenomen van 19,2 procent naar 16,3 procent. Deze ontwikkeling heeft zich vooral van 2000 tot 2002 voorgedaan.

Staat 2
Arbeidsgehandicapten naar arbeidspositie en type aandoening, 2003

	Werkzaam	Werkloos	Wil werken	Kan niet werken	Wil niet werken
x 1 000					
Totaal	760	68	121	307	473
%					
Armen	30,0	29,0	34,4	46,5	38,0
Benen	29,2	29,6	42,4	55,5	42,0
Rug- en of nekklachten	51,3	52,8	51,2	59,6	52,5
Migraine of ernstige hoofdpijn	17,6	18,8	24,7	27,9	20,4
Hart- of vaatziekten	9,3	5,8	11,7	20,2	18,1
Bronchitis, astma of CARA	13,5	15,0	13,1	18,8	16,1
Maag- of darmstoornissen	10,5	11,6	16,5	20,8	14,2
Suikerziekte	3,8	6,4	5,8	9,4	8,4
Ernstige huidziekte	3,4	4,0	4,1	5,4	5,0
Psychische klachten	14,6	28,9	34,4	33,4	23,8
Gehoörproblemen	8,3	8,2	8,9	11,7	9,7
Epilepsie	1,2	3,9	3,9	3,5	2,4
Progressieve ziekten	2,9	2,2	4,2	7,3	6,2
Geen van deze	6,6	4,8	5,7	5,7	6,3

N.B. Aangezien mensen meerdere aandoeningen kunnen hebben, tellen de percentages in deze tabel niet op tot 100.

Staat 3
Werkzame beroepsbevolking naar arbeidshandicap en aanpassing

	Arbeidsgehandicapt				Werkzame beroepsbevolking met een langdurige aandoening
	2000	2001	2002	2003	2003
<i>x 1 000</i>					
Totaal	763	777	777	760	1 349
<i>%</i>					
Aanpassing gedaan	25,9	28,4	29,6	30,2	21,6
Aanpassing nodig	19,2	17,6	16,3	16,3	9,2
Geen aanpassing nodig	54,9	54,1	54,1	53,5	69,2

Aanpassingen aan hulpmiddelen of meubilair zijn de meest voorkomende aanpassingen. Dat geldt zowel voor mensen die een aanpassing gehad hebben als voor mensen die een aanpassing nodig hebben. Daarnaast hebben verhoudingsgewijs veel mensen een aanpassing gehad aan de functie of het takenpakket. Ook mensen die een aanpassing nodig hebben, noemen deze maatregel relatief vaak.

Staat 4
Werkzame arbeidsgehandicapten naar type aanpassingen, 2003

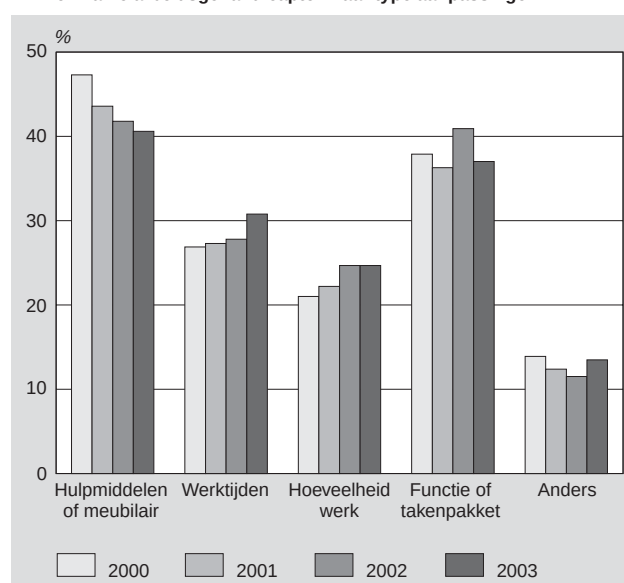
	Aanpassingen gedaan	Aanpassingen nodig
<i>x 1 000</i>		
Totaal	230	124
Hulpmiddelen of meubilair	93	51
Werktijden	71	24
Hoeveelheid werk	57	30
Functie of takenpakket	85	39
Anders	31	30

N.B. Mensen konden meerdere aanpassingen noemen.

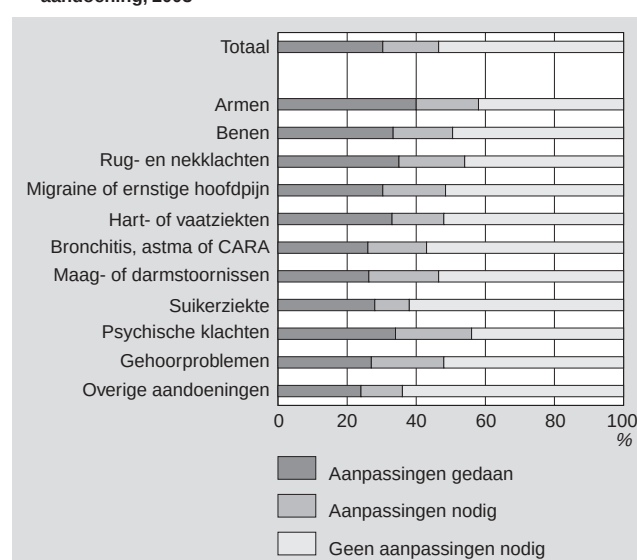
Hoewel aanpassingen aan hulpmiddelen en meubilair het meest voorkomen, daalt het percentage aanpassingen dat gedaan wordt aan hulpmiddelen of meubilair sinds 2000. Het percentage aanpassingen dat gedaan wordt aan werktijden of de hoeveelheid werk stijgt daarentegen. Bij de aanpassingen aan de functie of het takenpakket is geen duidelijke trend waarneembaar in de afgelopen jaren. De verdeling van de typen aanpassingen die volgens arbeidsgehandicapten nodig zijn varieert ook nogal over de jaren.

Het zijn vooral de arbeidsgehandicapten met klachten aan hun armen die in de afgelopen twaalf maanden een aanpassing hebben gehad (40 procent). Daarnaast hebben mensen met rug- en nekklachten en psychische klachten relatief vaak een aanpassing gehad. Mensen met bronchitis, astma of CARA en mensen met maag- of darmstoornissen hebben het minst vaak een aanpassing gehad. Arbeidsgehandicapten die door psychische-, dan wel gehoorklachten belemmerd worden, geven relatief vaak aan een aanpassing nodig te hebben (resp. 22 en 21 procent). Personen die relatief weinig aangeven een aanpassing nodig te hebben zijn mensen met suikerziekte. Van hen gaf 10 procent in 2003 aan een aanpassing nodig te hebben.

4. Werkzame arbeidsgehandicapten naar type aanpassingen

5. Werkzame arbeidsgehandicapten naar aanpassingen en type aandoening, 2003

Technische Toelichting

Alle gegevens uit dit artikel zijn afkomstig uit de Enquête beroepsbevolking (EBB).

De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking.

De cijfers over arbeidsgehandicapten van 2000 hebben alleen betrekking op de periode april–december. De vragen naar arbeidsgehandicapten zijn namelijk in april 2000 aan de EBB toegevoegd. Uit analyse van de cijfers van 2001 is echter gebleken dat er geen sprake is van periode-effecten, zodat de cijfers van 2000 betreffende arbeidsgehandicapten toch representatief kunnen worden geacht voor het gehele jaar.

Naast de uitbreiding van de vraagstelling naar arbeidsgehandicapten zijn er in 2002 (zie eerder kader) ook een paar aanpassingen in de vraagstelling naar soorten aandoeningen doorgevoerd. In plaats van naar rug- en gewrichtsklachten wordt er naar rug- en nekklachten, armklachten en beenklachten gevraagd. Daarnaast zijn epilepsie en progressieve ziekten aan de lijst toegevoegd. Progressieve ziekten zijn levensbedreigende ziekten, zoals kanker, HIV

en Parkinson. Een gevolg hiervan is dat de categorie met niet gespecificeerde aandoeningen (andere aandoeningen) een stuk kleiner is geworden dan in 2000 en 2001.

Literatuurlijst

Beckers, I., B.A.A. van Gils en H. Lautenbach (2004), *Arbeidsgehandicapten 2003, Arbeidssituatie van mensen met een langdurige aandoening*, 's Gravenhage: Elsevier uitgeverij B.V.

Noot in de tekst

- ¹⁾ Tot de beroepsbevolking worden gerekend:
- personen die ten minste twaalf uur per week werken, of
 - personen die werk hebben aanvaard waardoor ze ten minste twaalf uur per week gaan werken, of
 - personen die verklaren ten minste twaalf uur per week te willen werken, daarvoor beschikbaar zijn en activiteiten ontplooiën om werk voor ten minste twaalf uur per week te vinden.

Tabel 1
Arbeidsgehandicapten naar leeftijd en geslacht

	Arbeidsgehandicapt				Totaal personen 15–64 jaar
	2000	2001	2002	2003	2003
	<i>x 1 000</i>				
Totaal	1 464	1 511	1 729	1 730	10 920
	<i>%</i>				
Man	51,4	49,8	46,4	46,0	50,6
Vrouw	48,3	50,2	53,6	54,0	49,4
15–24 jaar	5,8	6,0	6,9	6,8	17,6
25–34 jaar	15,8	14,9	15,0	13,4	21,0
35–44 jaar	22,7	22,2	21,5	22,1	23,7
45–54 jaar	31,1	31,4	28,3	27,7	20,9
55–64 jaar	24,6	25,5	28,3	30,0	16,8

Tabel 2
Arbeidsgehandicapten naar arbeidspositie

	Arbeidsgehandicapt				Totaal personen 15–64 jaar
	2000	2001	2002	2003	2003
	<i>x 1 000</i>				
Totaal	1 464	1 511	1 729	1 730	10 920
	<i>%</i>				
Beroepsbevolking	55,1	54,0	48,1	47,9	68,8
werkzaam	52,1	51,5	45,0	44,0	65,1
werkloos	3,0	2,6	3,1	3,9	3,6
Niet beroepsbevolking	44,9	46,0	51,9	52,1	31,2
wil wel 12 u/wk of meer werken	7,7	7,9	6,8	7,0	4,0
kan niet werken	17,7	18,4	18,1	17,8	4,1
wil niet 12 u/wk of meer werken	19,5	19,7	26,9	27,3	23,1

Tabel 3
Arbeidsgehandicapten naar type aandoening

	Arbeidsgehandicapt				Niet arbeidsgehandicapt
	2000	2001	2002	2003	2003
	<i>x 1 000</i>				
Totaal	1 464	1 511	1 729	1 730	920
	<i>%</i>				
Rug- en gewrichtsklachten	60,7	59,7	.	.	14,9
Armen	.	.	32,9	35,4	17,6
Benen	.	.	35,4	38,3	29,7
Rug- en nekklachten	.	.	53,1	53,1	10,7
Migraine of ernstige hoofdpijn	19,3	19,7	21,4	20,7	11,0
Hart- of vaatziekten	11,4	12,5	12,8	13,7	20,0
Bronchitis, astma of CARA	14,2	13,5	14,1	15,2	7,9
Maag- of darmstoornissen	13,8	13,0	12,3	13,8	9,1
Suikerziekte	5,4	6,0	5,9	6,3	5,2
Ernstige huidziekte	4,2	4,2	3,6	4,3	7,0
Psychische klachten	22,7	22,6	22,1	22,4	6,7
Gehoörproblemen	8,5	7,9	8,2	9,4	1,9
Epilepsie	.	.	2,2	2,3	2,0
Progressieve ziekten	.	.	4,7	4,7	12,8
Andere aandoening	11,8	12,3	5,5	6,2	

N.B. Mensen kunnen meerdere aandoeningen hebben.

Twee eeuwen volkstellingen: de Virtuele Volkstelling 2001 vergeleken met haar voorgangers¹⁾

Jacques van Maarseveen

De Virtuele Volkstelling 2001 staat niet op zichzelf maar bouwt voort op een rijke traditie van volkstellingen, die in Nederland vanaf 1795 tot en met 1971 geregeld zijn gehouden. Deze klassieke tellingen zijn in 2004 allen in gedigitaliseerde vorm beschikbaar gekomen. Zij bevatten een schat aan gedetailleerde informatie en bieden tal van mogelijkheden voor historische analyses. Na een korte terugblik op de historie van de volkstellingen staan we in deze bijdrage stil bij een globale vergelijking van de uitkomsten van de Volkstelling 2001 met die van eerdere tellingen.

1. Inleiding

De periode dat in Nederland de klassieke volkstellingen werden gehouden loopt van 1795 tot en met 1971. Hierbij verzamelden 'tellers' via veldonderzoek de gegevens van iedere persoon. Deze tellingen, die vanaf 1829 eenmaal in de tien jaar plaatsvonden, kennen een rijke historie die met de Volkstelling 1971 nogal luidruchtig eindigde. Door de toenemende automatisering van de overheid ontstond onder de bevolking vrees voor aantasting van de privacy, wat in 1970 en 1971 soms tot heftige kritiek op de volkstelling leidde. De opzet van deze telling was inderdaad in hoge mate geautomatiseerd. Op de individuele telkaarten kwamen de antwoorden te staan, die via optische leesapparatuur in een geautomatiseerd bestand werden opgeslagen. Herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog, waarbij de Duitsers de persoonsgegevens die opgeslagen waren in de bevolkingsregisters hadden misbruikt, speelden bij het verzet een rol. Hoewel het CBS de geheimhouding garandeerde, was het wantrouwen groot. Een algemene privacy-wetgeving ontbrak nog. Het zou tot 1988 duren voordat de

bescherming van persoonsgegevens via privacywetgeving was geregeld met de Wet Persoonsregistraties.

Ondanks de vele protesten bleef de non-response beperkt tot 0,2 procent. Een volgende telling bleek echter in 1981 niet meer mogelijk. De non-response was bij een proeftelling ca. 26 procent, zodat van een integrale telling werd afgezien. Pas in 1991 volgde de afschaffing van de Volkstellingenwet op basis waarvan om de tien jaar een telling moest worden gehouden. Voor de volkstelling in de Europese Gemeenschap werden in 1981 en 1991 vervangende gegevens geleverd, gebaseerd op de bevolkingsadministratie en steekproeven, echter zonder dat sprake was van numerieke consistentie. Deze consistentie is weer gerealiseerd met de Virtuele Volkstelling 2001.

De volkstellingen oude stijl bevatten een schat aan statistische basisgegevens over de Nederlandse bevolking en behoren tot de meest geraadpleegde statistieken van het CBS. Mede om al deze publicaties in een zo goed mogelijk staat te behouden, heeft het CBS ter gelegenheid van zijn honderdjarig bestaan in 1999, in samenwerking met het Nederlands Instituut voor Wetenschappelijke Informatiediensten (NIWI), al de publicaties van de Volkstellingen 1795–1971 via een zogenaamde mediumversie gedigitaliseerd. Daarnaast is sinds november 2004 van de volkstellingen 1795–1947 een inhoudelijke versie samengesteld, waarbij de gepubliceerde gegevens in een gedigitaliseerd bestand zijn te raadplegen. Hiermee kunnen onderzoekers zelf tabellen samenstellen. Van de Volkstellingen 1960 en 1971 zijn nog ruwe databestanden beschikbaar, die momenteel zodanig worden bewerkt dat zij met inachtneming van privacywaarborgen eveneens door onderzoekers zijn te raadplegen²⁾.

Staat 1
Overzicht van Volks-, beroeps-, woning- en registertellingen

Jaar	Telling
1795	Volks-telling in de Nederlandsche Republiek (15 okt. 1795–31 dec. 1795)
1829	Eerste Algemene Volkstelling (16 nov. 1829–1 jan. 1830)
1840	Tweede Algemene Volkstelling (1 jan. 1840)
1849	Derde Algemene Volkstelling (annex Beroepstelling) ¹⁾
1859	Vierde Algemene Volkstelling (annex Beroepstelling) ¹⁾
1869	Vijfde Algemene Volkstelling ¹⁾
1879	Zesde Algemene Volkstelling ¹⁾
1889	Zevende Algemene Volkstelling (annex Beroepstelling) ¹⁾
1899	Achtste Algemene Volkstelling (annex Beroepstelling en Woningstatistiek) ¹⁾
1909	Negende Algemene Volkstelling (annex Beroepstelling en Woningstatistiek) ¹⁾
1919	Woningtelling in gemeenten met meer dan 2000 inwoners en in enkele kleinere gemeenten (laatste maanden 1919)
1920	Tiende Algemene Volkstelling (annex Beroepstelling) ¹⁾
1930	Elfde Algemene Volkstelling (annex Beroepstelling en Woningstatistiek) ¹⁾
1947	Twaalfde Algemene Volkstelling (annex Beroeps- en Woningtelling) (31 mei–1 juni 1947)
1956	Algemene Woningtelling (30 juni 1956)
1960	Dertiende Algemene Volkstelling (annex Beroepstelling) 31 mei–1 juni 1960
1971	Veertiende Algemene Volkstelling (annex Beroeps- en Woningtelling) 28 februari 1971
1981	Registertelling bevolking; Telling woningvoorraad; Steekproefonderzoeken: Arbeidskrachtentelling en Woningbehoeftenonderzoek
1991	Registertelling bevolking; Steekproefonderzoeken: Enquête Beroepsbevolking; Woningbehoeftenonderzoek
1992–2000	Telling woningvoorraad (jaarlijks geactualiseerd)
1995–2000	Jaarlijkse structuurtelling bevolking en vanaf 1998 nieuwe huishoudensstatistiek (jaarlijks)
2001	Virtuele Volkstelling

¹⁾ Tijdstip telling 31 december.

Bij alle volkstellingen waren er *twee hoofddoeleinden*: het vaststellen van de bevolkingsomvang op een bepaald tijdstip naar een aantal kenmerken en het toetsen van de gegevens van de bevolkingsregisters aan die van de volkstelling. Dit waren twee onderscheiden zaken. Bij het eerste doel stond het verschaffen van statistische informatie over de bevolkingsomvang centraal. Hierbij ging het om de zogenaamde “de jure” bevolking, dat wil zeggen de mensen die ingeschreven behoren te zijn in het bevolkingsregister van hun woonplaats. Het tweede doel gaf de gemeentebesturen de mogelijkheid om bevolkingsregisters aan te leggen en up-to-date te houden.

Tegen de controle van het bevolkingsregister aan de hand van de gegevens van de telkaarten ontstond bij de Volkstelling 1971 in sommige kringen heftig verzet. De kritiek was dat de telling op deze wijze gebruikt werd voor niet-statistische doeleinden, waarbij er onvoldoende garanties bestonden voor de bescherming van de privacy. Ook bij de voorbereiding voor de beoogde telling van 1981 kwam deze kwestie weer aan de orde. In het wetsontwerp van 1979 tot wijziging van de Volkstellingenwet is de verificatie van de bevolkingsregisters als doel dan ook geschrapt. Uitgangspunt voor de tellers vormde de feitelijke bevolkingsregistratie. Afwijkingen daarvan zouden niet meer in de statistische uitkomsten worden meegenomen.

2. Thema's

De betekenis van de klassieke volkstellingen is groter dan het meten van de bevolkingsomvang en de verificatie van de bevolkingsregistratie. Volkstellingen werden van belang geacht voor de bestudering van de demografische ontwikkeling van de bevolking (waaronder de leeftijdsopbouw) en het verkrijgen van inzicht in de sociaal-economische structuur (beroepsbevolking). Vanwege de integrale waarneming van de gehele bevolking werden gegevens verkregen over specifieke categorieën van de bevolking (zoals bejaarden, gehandicapten, laagstbetaalden, werkende jongeren e.d.) en vooral van kleinere regio's. Deze gegevens waren van belang voor onder meer de ruimtelijke ordening, arbeids- en woningmarktplaning, onderwijsplaning, verkeersplaning, regionaal industrialisatiebeleid, marktanalyse en dergelijke. De tellingen bevatten dus een rijkdom aan gegevens. Hoewel de vraagstelling van telling tot telling verschilt, keren bij alle tellingen de volgende vragen (thema's) terug:

Staat 2 Overzicht van kernvragen in de volkstellingen

Naam (familienaam en voornamen)
Adres
Huishouden (alleenstaande, gezin e.a.)
Datum en plaats van geboorte
Burgerlijke staat
Nationaliteit
Godsdienst
Beroep
Huisvesting / woning

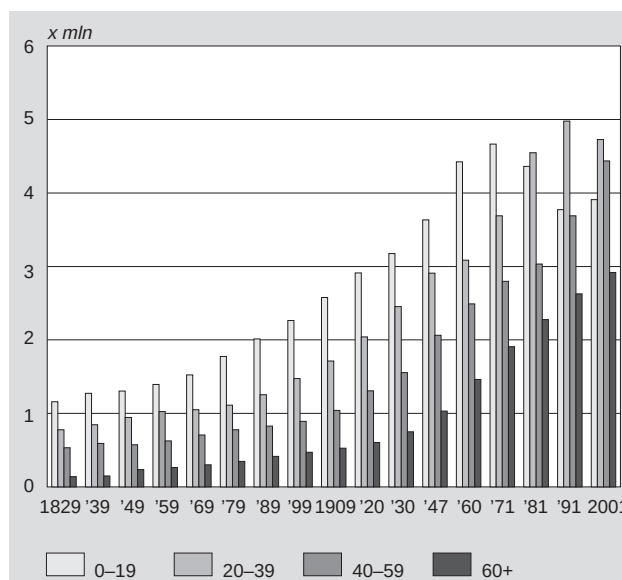
In de loop van de tijd groeide de vraagstelling uit met vragen over fysieke handicaps, onderwijs, huwelijksvruchtbaarheid, forensisme, en inkomen (Maarseveen, 2002). De

Volkstelling 2001 bevat op integrale basis de algemene demografische data. Gegevens over godsdienst ontbreken³⁾. Over nationaliteit en herkomst zijn echter in deze telling meer gegevens aanwezig dan in de voorgaande volkstellingen. Daarnaast zijn er gegevens over de beroepsbevolking en woningen.

3. De uitkomsten van 2001 vergeleken met eerdere tellingen

Het vergelijken van de uitkomsten van de Virtuele Volkstelling 2001 met die van voorgaande tellingen is niet zonder meer mogelijk. Er zijn verschillen in definities van begrippen, classificaties, telperiode, waarnemingsmethode, bewerking en publicatie. Voor de periode 1795–1960 is gebruik gemaakt van vrij recente historische studies⁴⁾. Grondlegger hiervan is C.A. Oomens, vroeger als directeur werkzaam op het CBS. De vergelijking voor de periode 1971–2001 is gebaseerd op de door het CBS en Eurostat gepubliceerde gegevens. We beperken ons tot een globale vergelijking van de resultaten over drie onderwerpen: demografie, huishoudens en de werkzame beroepsbevolking. Voor sommige variabelen moest de vergelijking beperkt worden tot de gegevens voor de tweede helft van de twintigste eeuw⁵⁾.

1. Bevolking naar leeftijd

Bevolking

Bij de telling van 1795 waren er 2 092 978 inwoners (Oomens, 1989). De omvang van de bevolking nam in twee eeuwen spectaculair toe en was in 2001 ruim 7,5 maal zo groot als in 1795. Opvallend is de verandering in samenstelling van de leeftijd van de bevolking. In 1829 behoorde 43 procent tot de leeftijdsgroep 0–19 jaar tegenover 24 procent in 2001. Vooral na de Tweede Wereldoorlog is de veroudering van de bevolking snel toegenomen. Was in 1849 bijna 8 procent 60 jaar en ouder, in 2001 was dit 18 procent. Opmerkelijk is ook de sterke toename van de gemiddelde levensduur vanaf 1870. Dit is voornamelijk toe te schrijven aan de vermindering van kindersterfte (Poppel,

2001). In 1850 was de gemiddelde levensduur van mannen 38,3 jaar en van vrouwen 40,4; in 2001 was dit toegenomen tot 72,0 en 78,3 jaar.

Een ander aspect is de burgerlijke staat van de bevolking. Het percentage gescheiden personen is sterk toegenomen, terwijl het percentage ongehuwden is gedaald (in 1829 nog 62 procent en in 2001 afgenomen tot 45 procent). Deze ontwikkeling deed zich vooral gedurende de laatste decennia voor. Ook is sprake van een stijging van het aandeel gehuwden: in 1829 was dit 31 procent en in 2001 meer dan 44 procent.

Nationaliteit

Pas vanaf 1889 maakte de variabele nationaliteit deel uit van de vraagstelling. De vergelijking is echter voornamelijk beperkt tot de periode 1971–2001. Op deze wijze is een vergelijking mogelijk van de personen die de nationaliteit hebben van een ander land van de Europese Unie. Tot 1971 (met uitzondering van 1930) had slechts 2 procent van de bevolking een andere nationaliteit dan de Nederlandse. Dit was nog steeds het geval in 1971. Tussen 1889 en 1971 kwamen buitenlanders veelal uit de omliggende landen (Eyl en Lucassen, 2001). Van 1889 tot 1930 bestond de meerderheid van de buitenlanders uit Duitsers, terwijl meer dan een kwart Belg was. Vanaf de jaren zestig waren meer en meer buitenlanders afkomstig uit Zuid-Europa, Turkije, Afrika, Amerika en Azië. In de periode 1971–1991 nam het aantal vreemdelingen toe van 2 tot 4,7 procent, daarna daalde het tot 4,2 procent in 2001. Deze daling hangt samen met een andere regeling voor verandering van nationaliteit, waardoor het mogelijk was zich te laten naturaliseren met behoud van de oorspronkelijke nationaliteit (Tas, 2000).

In 1971 was nog meer dan 70 procent van de niet-Nederlanders afkomstig uit Europa. Dertig jaar later was dit 50 procent. Vooral het aantal Turken en Marokkanen nam sterk toe. Mede door de gezinshereniging die bij deze twee bevolkingsgroepen na 1971 heeft plaatsgevonden, is het percentage vrouwen onder de niet-Nederlanders sterk toegenomen. Wanneer we ons beperken tot personen afkomstig uit de landen die vanaf 1995 deel uitmaken van de Europese Unie, dan zijn er nogal wat verschuivingen opgetreden. Alleen het aandeel van de Duitsers bleef ongewijzigd (27 procent) terwijl dat van de Belgen, Italianen en Spanjaarden daalde. Dit in tegenstelling tot het aandeel

Staat 3
Bevolking naar nationaliteit

	1971	1981	1991	2001
<i>x 1 000</i>				
Totale bevolking	13 060,1	14 216,9	15 070,0	15 985,5
Nederlander	12 805,3	13 727,2	14 357,0	15 317,9
Niet-Nederlander	254,8	489,8	713,0	667,6
<i>%</i>				
Nederlander	98,0	96,6	95,3	95,8
Niet-Nederlander	2,0	3,4	4,7	4,2
w.v.				
man	64,1	57,6	55,0	51,6
vrouw	35,9	42,4	45,0	48,4
Europese Unie ¹⁾	53,6	32,6	25,0	30,2
Andere landen ²⁾	46,4	67,4	75,0	69,8

¹⁾ De 14 landen die in 1995 lid waren van de Europese Unie.

²⁾ Incl. staatloos en onbekend.

van de Engelsen dat van 9,5 procent in 1971 opliep tot 20,5 procent in 2001.

Huishoudens

De Nederlandse economie maakte vanaf de jaren vijftig tot aan de oliecrisis in 1973 een forse economische groei door. Daarna nam deze groei af. Inflatie, werkloosheid en budgettaire tekorten waren tot de vroege jaren negentig de economische hoofdthema's. De toegenomen welvaart veranderde de levenswijze van de burgers ingrijpend. Hun inkomensniveau steeg en er ontstond een sterke stijging van de massaconsumptie van allerlei goederen en diensten. Intussen veranderden ook de ideeën over huwelijk en gezin nogal drastisch.

Tegen deze achtergrond veranderde de structuur van de huishoudens in de tweede helft van de twintigste eeuw ingrijpend. Zo daalde – ondanks de sterke bevolkingsgroei – het aantal personen dat in institutionele huishoudens verbleef van 263 duizend in 1960 naar 218 duizend in 2001. In 1960 behoorde 2,3 procent van de bevolking tot dit type huishouden, in 2001 nog slechts 1,4 procent. Hieraan liggen verschillende ontwikkelingen ten grondslag. Allereerst verblijven sinds 1960 minder personen in militaire tehuizen, kostscholen en kloosters. Verder is, ondanks de veroudering van de bevolking, het aantal personen dat in

Staat 4
Institutionele en particuliere huishoudens

	Totale bevolking		Wonend in institutionele huishoudens		Particuliere huishoudens			Totaal aantal personen in particuliere huishoudens
					w.v.			
					Gezins-huishoudens	Eenpersoons-huishoudens	Overige niet-gezins-huishoudens ¹⁾	
Volkstelling	abs.	%	abs.	%			abs.	
1960	11 461 964	2,3	3 129 570	85,0	11,9	3,1	11 199 306	
1971	13 060 120	2,3	4 036 665	80,5	16,9	2,5	12 754 325	
1981	14 216 944	2,1	5 011 051	72,7	22,8	4,5	13 911 685	
1991 ²⁾	15 068 000	1,8	6 159 000	62,3	30,0	7,7	14 797 000	
2001	15 985 538	1,4	6 866 302	65,7	33,6	0,7	15 766 606	

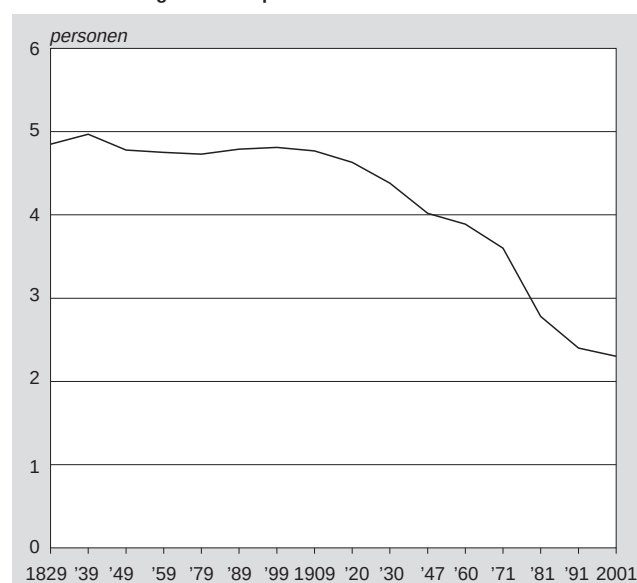
¹⁾ In 2001 zijn niet-getrouwde paren niet meer opgenomen in niet-gezinshuishoudens maar in gezinshuishoudens.

²⁾ Tweejaarsgemiddelde.

bejaardentehuizen verblijft, sinds de jaren zestig niet toe- genomen (CBS, 1994). Dit hangt samen met beleidswij- zingen zoals reductie van de kosten en uitsluitend toelating op grond van hulpbehoevendheid.

Het aantal particuliere huishoudens verdubbelde in de peri- ode 1960–2001, terwijl de totale bevolking met 40 procent toenam. Bovendien veranderde de samenstelling van de particuliere huishoudens sterk. Het meest opvallend is de toename van het aantal eenpersoonshuishoudens, name- lijk van 470 duizend in 1960 tot meer dan 2,3 miljoen in 2001. Daarnaast is het percentage personen dat in gezins- huishoudens leeft sterk verminderd (in 1960 was dit 85 procent en in 2001 nog 66 procent). Deze ontwikkelingen hangen samen met een algemeen proces van individuali- sering. Huishoudens bestaande uit twee of meer gezinnen zijn praktisch verdwenen en werden daarom in 1991 en 2001 niet meer als afzonderlijke categorie onderscheiden.

2. Gemiddelde grootte van particuliere huishoudens

De gemiddelde omvang van huishoudens is sinds het be- gin van de twintigste eeuw kleiner geworden. Vooral na de Tweede Wereldoorlog liep de gemiddelde omvang snel te- rug. Deze ontwikkeling houdt verband met de vermindering van het aantal kinderen per gezin sinds de jaren zestig. Bovendien verlaten kinderen eerder het ouderlijk huis en leven langer alleen. Sinds 1899 liep de gemiddelde grootte terug van 4,8 naar 2,3 in 2001. Opvallend is de verminde- ring sinds 1947, toen de gemiddelde grootte nog 4,0 was.

Werkgelegenheid (beroep)

In de volkstellingen van 1849 en 1859 werd voor het eerst naar het beroep gevraagd. Een duidelijk onderscheid tus- sen de werkzame en niet-werkzame beroepsbevolking ont- brak. Tot aan de telling van 1947 was de bevolking verdeeld in twee groepen: de beroepsbevolking en de ove- rige bevolking (de beroepslozen genoemd). Vanaf 1947 wordt de bevolking verdeeld in:

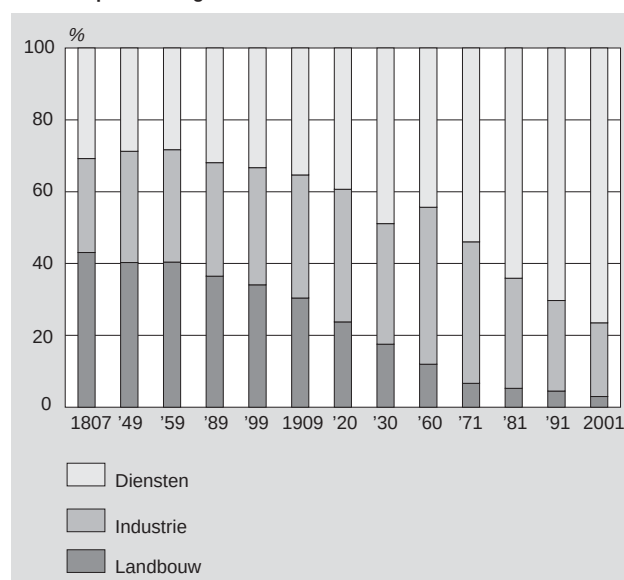
- werkzame beroepsbevolking
- tijdelijk niet werkzame beroepsbevolking
- overige bevolking (zonder beroep).

Staat 5
Werkzame beroepsbevolking

	Totaal	Man	Vrouw
	abs.	%	
1849	1 270 764	71,2	28,8
1859	1 344 667	73,1	26,9
1889	1 760 022	74,5	25,5
1899	2 026 956	74,1	25,9
1909	2 325 725	74,1	25,9
1920	2 720 527	76,9	23,1
1930	3 170 613	76,2	23,8
1947	3 866 445	75,6	24,4
1960	4 219 813	76,8	23,2
1971	4 788 855	74,1	25,9
1981	5 585 407	67,5	32,5
1991	7 077 000	60,2	39,8
2001	7 586 914	57,8	42,2

Wanneer we ons beperken tot de werkzame beroepsbevol- king in de periode 1849–2001, dan bestond aanvankelijk ongeveer een kwart van deze categorie uit vrouwen. Dit aandeel liep vanaf 1960 op tot 42 procent in 2001. Een van de redenen was de afschaffing van de wetgeving voor vrouwelijke ambtenaren. Tot begin jaren zestig werden vrouwen die werkzaam waren in overheidsdiensten op grond van de toen bestaande wetgeving ontslagen als zij trouwden. Bij veel bedrijven gebeurde hetzelfde. Hierdoor waren er relatief weinig vrouwen in het arbeidsproces be- trokken. Na de afschaffing van deze wetgeving nam de participatie van vrouwen geleidelijk toe. Bovendien deden nieuwe ideeën over huwelijk, gezinsleven en kinderopvang opgeld. Pas in 1986 begon de overheid de participatie van vrouwen actief te stimuleren (Heemskerk, 1995).

3. Beroepsbevolking naar economische sector

Tevens voltrokken zich grote structurele veranderingen in de werkgelegenheid. Geleidelijk verloor de sector land- bouw terrein aan de sectoren industrie en diensten. Was in 1807 nog 43 procent van de beroepsbevolking werkzaam in de landbouw, in 1899 was dit 34 procent. Sindsdien is dit aandeel geleidelijk teruggelopen tot slechts enkele pro- centen in 2001. Deze daling van de beroepsbevolking in de landbouw ging tot 1960 gepaard met een stijging van

Staat 6
Buiten de woongemeente werkzame personen (uitgaande forensen)

	eenheid	1947	1960	1971	2001
Uitgaande forensen					
absoluut	1 000	544	1 108	1 616	3 794
in % van de werkzame beroepsbevolking	%	15	21	34	51
Gemeenten	1	1 015	992	872	504
Inwoners per gemeente	1 000	9,5	11,5	15,0	31,7
Oppervlakte per gemeente	km ²	31,4	32,9	38,1	67,0

zowel het aandeel van de sector industrie als dat van de diensten. De industrie droeg vooral na de Tweede Wereldoorlog sterk bij aan de economische groei in de jaren vijftig en zestig. Na de oliecrisis van 1973 liep de werkgelegenheid in menige industrietak, vooral de textielindustrie, terug. Spectaculair is de groei van werkgelegenheid in de sector diensten in de twintigste eeuw. Rond 1900 was ongeveer eenderde van de beroepsbevolking werkzaam in deze sector, honderd jaar later was dit meer dan driekwart. De expansie van deze sector betreft niet alleen de traditionele commerciële diensten (handel en transport) maar evenzeer het bank- en verzekeringswezen en in het bijzonder de door de overheid gefinancierde diensten als onderwijs, medische zorg en sociale diensten.

Een andere belangrijke ontwikkeling is de sterke toename van het forensisme sinds de Tweede Wereldoorlog. Dit houdt nauw verband met verschillende factoren, zoals de verandering van een agrarische naar een geïndustrialiseerde en diensten-maatschappij, de suburbanisatie en de sterke stijging van faciliteiten van het openbaar vervoer en de automobieliteit (Vliegen en Oroh, 2004). Van 1947 tot 2001 is het aandeel van de werkzame beroepsbevolking dat buiten de woongemeente een werkkring heeft toegenomen van 15 tot 51 procent. Deze toename is des te meer opvallend omdat het aantal gemeenten sinds 1947 is gehalveerd, terwijl tegelijkertijd het gemiddelde aantal inwoners per gemeente steeg van 9,5 tot 31,7 duizend en de gemiddelde oppervlakte per gemeente van 31,4 km² tot 67,0 km².

4. Tot besluit

Volkstellingen zijn de belangrijkste bron voor het schetsen van de ontwikkeling van de sociale en economische structuur van de bevolking over een lange periode. Vanwege de onderlinge verschillen in methodiek zijn voor historische vergelijkingen aanpassingen nodig van het statistisch materiaal. Recente historische studies, waarvan C.A. Oomens de grondlegger is, maken dit mogelijk. De onlangs door het CBS en het NIWI tot stand gebrachte digitalisering van de volkstellingen kan de mogelijkheden tot andere comparatieve historische studies vergroten. Deze digitalisering maakt vooral historische analyses mogelijk van specifieke groepen en regio's.

Technische toelichting

Begrip bevolking

Bij alle volkstellingen die vanaf 1879 zijn gehouden, stond de vaststelling van de "werkelijke bevolking" centraal. Dit is

de bevolking die de werkelijke woonplaats heeft in een bepaalde gemeente of daar gewoonlijk verblijf houdt. Hierbij gaat het om personen die in een van de bevolkingsregisters behoren te zijn opgenomen, ongeacht of zij op het tijdstip van de telling in de gemeente van hun werkelijke woonplaats zijn, ook wel de "de jure"-bevolking genoemd. Ook tijdelijk afwezige personen (schippers e.d.) werden geteld bij de gemeente waar zij hun werkelijke woonplaats hadden en waar zij dus als zodanig ingeschreven waren in het bevolkingsregister. Buitenlanders die tijdelijk in Nederland verbleven, vielen buiten de telling. Dit gold ook voor hen die het recht van diplomatieke immuniteit bezitten. Personen die tijdelijk in het buitenland verbleven maar ingeschreven waren in een Nederlandse gemeente, vielen daarentegen wel onder de doelgroep van de telling.

Een ander, daarmee niet te verwarren, begrip is de "feitelijke bevolking". Hiervan is sprake, wanneer personen die in een gemeente op het tijdstip van de telling toevallig tijdelijk aanwezig zijn, wel tot de bevolking van deze gemeente gerekend worden, de bevolking dus die 'de facto' in een gemeente aanwezig is. Hoewel dit laatste begrip bij enkele tellingen in de negentiende eeuw is toegepast, bleef dit in de tellingen van 1879 en daarna buiten beschouwing.

Vraagstelling bij de volkstellingen

In de loop der tijd zijn vragen gesteld over:

naam en adres	beroep
leeftijd	positie in het bedrijf
geslacht	sociale groep
burgerlijke staat	aard van het bedrijf
geboorteplaats	bedrijfsklasse
woonplaats	onderwijsniveau
nationaliteit	woning (eigendom/huur, bouwwijze e.d.)
periode van vestiging	lichamelijke handicaps (blindheid e.d.)
godsdienst/kerkelijke gezindte	huwelijksvruchtbaarheid
verblijf/aanwezigheid	huisvesting (samenwonen, aantal vertrekken e.d.)
alleenstaande/hoofdhuishouden	inkomens(niveau)
plaats in het gezin/huishouden	bron van inkomsten
gezin/huishouden (gezinsfase)	werkende vrouwen
personen in instellingen	woon- en werkverkeer/forensisme
varende en rijdende bevolking	

Literatuur

CBS, 1994. Bewoners van bejaardenoorden. Ontwikkelingen in de periode 1966–1992. Sociaal-culturele berichten 1994, nr. 6.

Eijl en Lucassen, 2001. C.J. van en L.A.C.J. Lucassen, Tellen en geteld worden. Vreemdelingen in de Nederlandse volks- en beroepstellingen. In: Nederland een eeuw geleden geteld, 2001, blz. 113–130.

Heemskerk, J.E., 1995. J.E. Heemskerk, De economie. In: Nederland in de twintigste eeuw. Utrecht 1995, blz. 44–67.

Maarseveen, 2002. J.G.S.J. van Maarseveen, Volkstellingen 1795–1971. In: J.G.S.J. van Maarseveen (red.), Algemene tellingen in de twintigste eeuw. Voorburg/Heerlen 2002, blz. 15–88.

Maarseveen, 2004. Jacques van Maarseveen, 'The Dutch Virtual Census of 2001 compared to previous censuses'. In: Eric Schulte Nordholt, Marijke Hartgers en Rita Gircour (eds.), The Dutch Virtual Census of 2001. Analysis and Methodology. Voorburg/Heerlen, 2004, blz. 119–142.

Nederland, 2001. Nederland een eeuw geleden geteld. Een terugblik op de samenleving rond 1900, J.G.S.J. van Maarseveen en P.K. Doorn (red.), Amsterdam, 2001.

Oomens, 1989. C.A. Oomens, De loop der bevolking van Nederland in de negentiende eeuw. In: Statistische onderzoeken nr. M 35. Den Haag, 1989.

Oomens en Den Bakker, 1994. C.A. Oomens en G.P. den Bakker, 1994. De beroepsbevolking 1849–1990. In: Supplement bij de Sociaal-economische maandstatistiek. Jrg. 1994, nr.2.

Poppel, 2001. F.W.A. van Poppel, Van vijf naar 16 miljoen. De groei van de Nederlandse bevolking in de afgelopen eeuw. In: Nederland, 2001; blz. 65–88.

Smits et al., 2000. J.P. Smits, E. Horlings and J.L. van Zanden, 2000. Dutch GNP and its components 1800–1913. Groningen Growth and Development Centre Monograph Series no.5, Groningen, 2000.

Tas, 2000. R.F.J. Tas, Aantal wijzigingen van nationaliteit sterk toegenomen in de jaren negentig. Maandstatistiek van de bevolking, 2000 nr. 9, blz. 13–21.

Vliegen en Oroh, 2004. Mathieu Vliegen en Henk Oroh, The Netherlands: commuter country. In: Eric Schulte Nordholt, Marijke Hartgers en Rita Gircour (eds.), The Dutch Virtual Census of 2001. Analysis and Methodology. Voorburg/Heerlen, 2004, blz. 203–223.

Noten in de tekst

¹⁾ Zie voor een uitgebreidere versie van de inhoud van dit artikel: Jacques van Maarseveen, 'The Dutch Virtual Census of 2001 compared to previous censuses'. In: Eric Schulte Nordholt, Marijke Hartgers en Rita Gircour (eds.), The Dutch Virtual Census of 2001. Analysis and Methodology. Voorburg/Heerlen, 2004, blz. 119–142. Zie verder: Marijke Hartgers en Eric Schulte Nordholt, De Virtuele Volkstelling 2001. In: Sociaal-economische trends, 4e kwartaal 2004, blz. 29–36. De tekst hiervan is ook via internet te raadplegen:

<http://www.cbs.nl/nl/publicaties/recent-verschenen/volkstelling-2001/dutch-virtual-census-2001.htm>

²⁾ Voor de stand van zaken van de digitalisering van de volkstellingen zij verwezen naar internet: www.volkstellingen.nl. Zie verder: Data en publicatie volkstelling 1899. Twee cd-rom's (CBS en NIWI), 1999. Zie ook: Publicaties volkstellingen 1795–1971. Vijf cd-rom's (CBS en NIWI), 1999.

³⁾ Sinds 1994 worden geen gegevens over godsdienst in de bevolkingsadministratie meer opgenomen. Vanaf dat jaar worden gegevens over godsdienst verzameld en opgeslagen in de database SILA van de Nederlandse kerken.

⁴⁾ Voor de periode 1795–1960 is o.m. gemaakt van de volgende studies:

C.A. Oomens, De loop der bevolking van Nederland in de negentiende eeuw. Statistische onderzoeken nr. M 35 (Den Haag, 1989); C.A. Oomens en G.P. den Bakker, De beroepsbevolking 1849–1990. In: Supplement bij de Sociaal-economische maandstatistiek, Jrg. 1994, nr. 2.

Verder is gebruik gemaakt van historische studies van o.a. E. Horlings (1995 en 2001) en J.P. Smits, E. Horlings en J.L. van Zanden (2000) alsmede van de statistische publicaties van het CBS en Eurostat. Hiervoor zij verwezen naar de literatuur vermeld in: Maarseveen, J.G.S.J. van, 2004.

⁵⁾ Voor meer gedetailleerde informatie zij verwezen naar internet:

<http://www.cbs.nl/en/publications/articles/general/census-2001/census-2001.htm>

Krijgen allochtone werknemers minder betaald?

Loonverschillen tussen allochtone en autochtone werknemers

Rik van der Vliet

De gemiddelde lonen van allochtone werknemers liggen veel lager dan die van autochtone werknemers. Dit beloningsverschil wordt voor het grootste deel verklaard door verschillen in persoons- en beroepskenmerken. Na correctie voor deze verschillen komen de Turkse werknemers op hetzelfde loonniveau als de autochtonen. Van de andere niet-westerse allochtone werknemers verdienen de mannen 4 tot 11 procent minder dan de autochtone mannen. Bij de vrouwelijke werknemers is er na correctie voor achtergrondkenmerken nauwelijks verschil in beloning. Als rekening wordt gehouden met de invloed van achtergrondkenmerken blijft de eerste generatie allochtonen over het algemeen met het loon achter op de autochtonen. De in Nederland geboren tweede generatie daarentegen laat geen beloningsverschil meer zien. Alleen bij de Marokkaanse werknemers blijven zowel de eerste als de tweede generatie onder het loonniveau van de autochtone werknemer.

1. Inleiding

In ons land lijken allochtonen in arbeidsmarktpositie achter te blijven bij de autochtone bevolking. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de lagere arbeidsmarktparticipatie van de allochtone groepen. In 2002 was 67 procent van de autochtone bevolking tussen 15 en 65 jaar werknemer, terwijl de meeste allochtone herkomstsgroepen ruim onder dit percentage bleven. Zo was minder dan de helft van de Turken en Marokkanen werknemer. Ook wanneer gecorrigeerd wordt voor verschillen in persoons- en huishoudenkenmerken, blijft de kans op werk voor de allochtone groepen kleiner (Van Rijn, Zorlu, Bijl en Bakker, 2004). Toch is de netto arbeidsparticipatie van minderheden in de negentiger jaren flink gestegen, al is met de tegenvallende economische conjunctuur de werkloosheid onder minderheden weer iets toegenomen (SCP, 2004).

Of men werkt heeft of niet is echter niet het enige aspect van de arbeidsmarktpositie. Ook kenmerken die samenhangen met de banen van werkenden zijn belangrijke indicatoren. Allochtone schoolverlaters blijken een kleinere kans op een vast dienstverband te hebben dan de autochtone bevolking, terwijl Turkse en Marokkaanse schoolverlaters vaker in beroepen met minder aanzien terechtkomen (De Vries en Wolbers, 2002). Ook ligt het gemiddelde beroepsniveau van allochtone werknemers lager, al neemt de vertegenwoordiging van allochtonen in middelbare en hogere beroepen toe (Dagevos, Gijsberts en Van Praag, 2003).

Een ander aspect om de arbeidsmarktpositie aan af te meten is de beloning. Uit cijfers van het Loonstructuuronderzoek 2002 (LSO2002) blijkt dat allochtonen, zowel bij de mannen als bij de vrouwen, een lager gemiddeld uurloon hebben dan autochtonen (staat 1).

Staat 1
Gemiddeld uurloon naar herkomstgroepering en geslacht, 2002

	Totaal	Mannen	Vrouwen
euro			
Niet-westerse allochtonen			
Marokko	12,33	12,99	10,84
Turkije	12,71	13,44	11,12
Suriname	14,56	15,16	13,93
Nederlandse Antillen en Aruba	14,09	14,55	13,51
Overig	13,82	14,36	12,75
Westerse allochtonen	18,18	19,94	15,48
Autochtonen	17,47	18,79	15,11

Bron: Loonstructuuronderzoek 2002.

De westerse allochtonen hebben weliswaar een iets hoger gemiddeld uurloon, maar alle groepen niet-westerse allochtonen blijven in beloning achter bij de autochtone werknemers. Dit varieert van ruim 15 procent loonachterstand bij Surinamers tot bijna 30 procent bij de Marokkanen. Ook het gemiddelde uurloon lijkt dus te wijzen op een achterstand in de arbeidsmarktpositie van niet-westerse allochtonen. Bij het maken van een dergelijke vergelijking moet echter rekening gehouden worden met verschillen in de achtergrondkenmerken van allochtone werknemers ten opzichte van autochtone werknemers. Zo zijn de niet-westerse allochtone groepen gemiddeld veel jonger dan de autochtonen. In 2002 was 56 procent van de 15 tot 65 jarige niet-westerse allochtonen in ons land jonger dan 35 jaar, terwijl dit bij de autochtonen maar 38 procent was (Statline, 2004). Door deze lagere gemiddelde leeftijd zal het gemiddelde uurloon van de niet-westerse allochtone werknemers lager uitvallen. Ook hebben niet-westerse allochtonen gemiddeld een lager opleidingsniveau (CBS, 2004). Een lagere opleiding betekent gemiddeld een lager loon.

Hiernaast zijn er nog meer factoren die van invloed zijn op het loon, maar waarvan de verdeling binnen herkomstgroepen heel verschillend is. Dit geldt bijvoorbeeld voor de verdeling van allochtone en autochtone werknemers over bedrijfstakken. Relatief veel niet-westerse allochtonen zijn werkzaam in de uitzend- en schoonmaakbranche (Melser, Van Cruchten en Van Toor, 2004).

Door al deze verschillen lopen de gemiddelde uurlonen van diverse bevolkingsgroepen uiteen. Om toch iets te kunnen zeggen over de beloningsverhoudingen tussen allochtonen en autochtonen is er in dit artikel gecorrigeerd voor verschillen in persoons- en beroepskenmerken die de hoogte van het uurloon beïnvloeden. Hierdoor kan beter worden bepaald of er wat de beloning betreft een verschil is in de arbeidsmarktpositie van allochtonen en autochtonen.

2. Methode

Voor de analyse hebben we gebruik gemaakt van gegevens uit het LSO2002 (zie kader op pag 44). In de analyse

zijn alleen hoofdbanen van personen meegenomen en zijn de bijbanen buiten beschouwing gelaten. Hierdoor kunnen uitspraken op persoonsniveau gedaan worden en is er geen interferentie van kleine bijbanen. De bijbanen vormen 1,9 procent van alle banen in het LSO2002. De hoofdbaan van een persoon is de baan waarin deze persoon gedurende het jaar 2002 het meest verdiend zou hebben, als de persoon het hele jaar in deze baan gewerkt had. In het LSO2002 wordt het gemiddelde uurloon berekend over een groep. In deze analyse is alleen gewerkt met individuele uurlonen.

2.1 Achtergrondkenmerken

Veel kenmerken bepalen het uiteindelijke uurloon van een persoon. De kenmerken die zijn gebruikt om het uurloon te verklaren, staan vermeld in tabel 1. Elk kenmerk is onderverdeeld in een aantal klassen. Per bevolkingsgroep is voor elk kenmerk de procentuele verdeling van de waarnemingen over de klassen weergegeven. De kenmerken kunnen globaal in drie categorieën worden onderverdeeld: persoonlijke bagage, beroepskenmerken en persoonlijke situatie.

2.1.1 Persoonlijke bagage

Voor de persoonlijke bagage zijn vijf indicatoren gebruikt. Het *opleidingsniveau* en de *opleidingsrichting* beschrijven de hoogst behaalde opleiding. De opleidingen zijn ingedeeld naar opleidingsniveau volgens de Standaard onderwijsindeling 1978 (SOI 1978). Hierbij zijn vier klassen samengesteld: Basisonderwijs/onbekend opleidingsniveau, Mavo/Vbo (middelbaar algemeen voortgezet onderwijs en voorbereidend beroepsonderwijs), Havo/Vwo/Mbo (hoger algemeen voortgezet onderwijs, voorbereidend wetenschappelijk onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs) en Hbo/Wo (hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs). De *bedrijfsspecifieke werkervaring* geeft het aantal jaren ervaring bij de huidige werkgever. Het is goed om hiervoor te corrigeren, omdat de eerste generatie allochtonen vanwege een korter verblijf in Nederland ook minder werkervaring zal hebben. *Leeftijd* wordt meegenomen als een benadering voor de algemene werkervaring van de werknemers. Omdat het verband tussen leeftijd en loon niet lineair is, is ook *leeftijd in het kwadraat* meegenomen.

2.1.2 Beroepskenmerken

Er zijn zeven indicatoren meegenomen voor kenmerken van het beroep. Het *beroepsniveau* is ingedeeld volgens de Standaard Beroepenclassificatie 1992 (SBC 1992) en de *bedrijfstak* volgens de Standaard Bedrijfsindeling 1993 (SBI 1993). De indicator *leidinggevend* geeft aan of men wel of niet leiding geeft aan één of meer personen. Het *dienstverband* geeft weer of men een voltijd- of deeltijdbaan heeft of een flexibele arbeidsovereenkomst (bijvoorbeeld inval-, oproep- en uitzendkrachten). De *arbeidsduur per week* is de contractuele arbeidsduur van de baan. De indicator *sector* is gebaseerd op de positie van de werknemers bij arbeidsvoorwaardenonderhandelingen. Drie sec-

toren worden onderscheiden: overheid, particuliere bedrijven en de gesubsidieerde sector. De laatste bestaat uit privaatrechtelijke bedrijven die door subsidie of via wettelijk vastgestelde bijdragen worden gefinancierd, voorzover zij niet tot de overheid behoren. Het gaat hierbij onder meer om het grootste deel van de gezondheids- en welzijnszorg, de uitvoeringsorganen voor de sociale verzekeringen en de sociale werkplaatsen. Als laatste meet de indicator *grootteklasse* het aantal werknemers binnen het bedrijf.

2.1.3 Persoonlijke situatie

Vier indicatoren zijn gebruikt om te corrigeren voor verschillen in de persoonlijke situatie. Er wordt gekeken naar de aanwezigheid van een *partner* (samenwonend of gehuwd) of *kind(eren)* in het huishouden. Omdat de allochtone herkomstgroepen geconcentreerd zijn in de stedelijke gebieden, wordt ook gecorrigeerd voor de *woonregio*. De klasse Zuid-Nederland bestaat uit de provincies Noord-Brabant en Limburg, de klasse West-Nederland uit Noord-Holland, Zuid-Holland, Zeeland en Utrecht en de klasse Noord- en Oost-Nederland uit de overige zes provincies. De vier grote steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht zijn als één aparte klasse opgenomen en zijn dus niet opgenomen in de klasse West-Nederland. Voor de analyse per *generatie* worden de allochtone herkomstgroeperingen gesplitst naar de eerste en tweede generatie. Allochtonen die zelf in het buitenland geboren zijn worden aangeduid als eerste generatie allochtonen. Allochtonen die in Nederland zijn geboren behoren tot de tweede generatie.

2.2 Regressie-analyse

Om het uurloon te verklaren en te corrigeren voor verschillen in achtergrondkenmerken van de verschillende bevolkingsgroepen is gebruik gemaakt van multiële regressie-analyse. Hiermee wordt het uurloon geschat op basis van kenmerken die de hoogte van het loon kunnen bepalen, zoals leeftijd of opleiding. De regressie levert coëfficiënten op die beloningsverhoudingen tussen groepen werknemers weergeven (bijvoorbeeld tussen autochtone en allochtone werknemers); hierbij is dan gecorrigeerd voor het effect op het loon van de achterliggende kenmerken. Daarnaast laat de regressie-analyse zien welke kenmerken een grotere of minder grote invloed hebben op het loon.

De gehanteerde regressievergelijking heeft de volgende vorm:

$$\text{Log (uurloon)} = b_0 + b_1x_1 + b_2x_2 + \dots + b_nx_n \quad (1)$$

Hierbij is log (uurloon) de logaritme van het uurloon, b_0 is een constante term en b_n is de regressiecoëfficiënt die bij de variabele x_n hoort. In de tabel met regressieresultaten (tabel 2) zijn de regressiecoëfficiënten volgens vergelijking 1 weergegeven. De vergelijking kan herschreven worden naar een vergelijking voor de berekening van het uurloon:

$$\text{Uurloon} = b'_0 * b'^{x_1}_1 * b'^{x_2}_2 * \dots * b'^{x_n}_n \quad (2)$$

met $b'_i = 10^{b_i}$, $i = 0, 1, \dots, n$

Met behulp van deze vergelijking kan het uurloon voor een bepaalde groep geschat worden door de combinatie van variabelen voor deze groep in te vullen. Wanneer een variabele uit klassen bestaat, wordt voor alle klassen behalve de laatste (de referentieklassie met waarde 0) een dummyvariabele opgenomen. De dummyvariabelen hebben de waarde 1 of 0, afhankelijk of de bijbehorende klasse wel of niet geselecteerd is. Het relatieve effect van deze klasse ten opzichte van de referentieklassie is gelijk aan de grootte van de coëfficiënt van de bijbehorende dummyvariabele in vergelijking 2.

Op deze manier kan het effect vergeleken worden van de klassen van een bepaald achtergrondkenmerk ten opzichte van de referentieklassie. In de grafieken worden zo de procentuele verschillen weergegeven van de gecorrigeerde gemiddelde uurlonen van de verschillende herkomstgroeperingen ten opzichte van het gemiddelde uurloon van de autochtone groep. Deze procentuele verschillen gelden alleen wanneer alle overige achtergrondkenmerken hetzelfde zijn. De verschillen hebben een bepaalde onnauwkeurigheid; dit wordt in de grafieken aangegeven met de foutbalken bij elke waarde, die het 95-procents betrouwbaarheidsinterval weergeven. Alleen bij de groep autochtonen ontbreken deze, omdat dit de referentiegroep is.

In de uitgevoerde regressies zijn alleen hoofdeffecten van de factoren meegenomen. Soms kan een combinatie van twee variabelen een extra effect op het loon hebben. Deze interactie-effecten zijn echter niet in de analyse betrokken, omdat ze het model ingewikkelder en moeilijker interpreteerbaar maken. Alle klassen van de variabelen zijn als dummy's opgenomen; alleen leeftijd en leeftijd kwadraat zijn meegenomen als kwantitatieve variabelen. De records in de regressie worden ongewogen meegenomen. Er wordt namelijk gecorrigeerd voor de belangrijkste achtergrondkenmerken. Voor de ongecorrigeerde gegevens in de grafieken betekent dit wel dat de onbetrouwbaarheidsmarges in werkelijkheid groter zijn dan weergegeven.

3. Uitkomsten

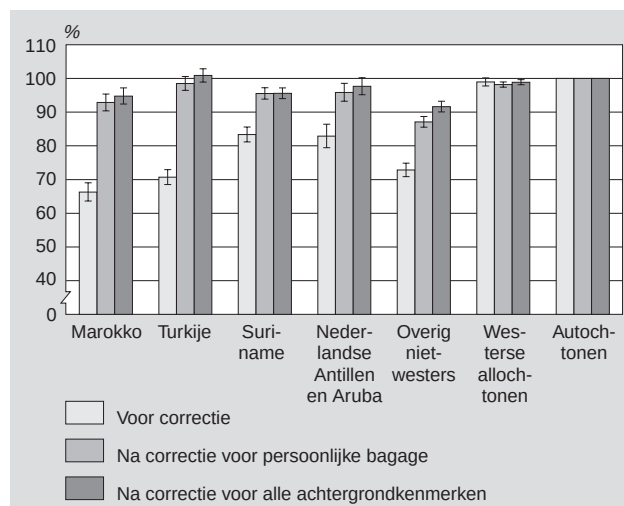
De gemiddelde uurlonen binnen de niet-westerse herkomstgroeperingen liggen aanzienlijk lager dan die van de autochtonen en de westerse allochtonen (staat 1). Om dit verschil te kunnen verklaren, is gecorrigeerd voor verschillen in achtergrondkenmerken die van invloed kunnen zijn op de hoogte van het loon. Deze kenmerken kunnen worden verdeeld over drie categorieën. De eerste categorie omvat de kenmerken die werknemers als persoonlijke bagage met zich meedragen, zoals leeftijd, geslacht, opleiding en werkervaring.

De tweede categorie gaat om kenmerken die te maken hebben met het beroep van de werknemer. Hierbij valt te denken aan factoren als het beroepsniveau en het al dan niet leiding geven, maar ook aan de arbeidsduur of de bedrijfsgrootte. De derde categorie bevat kenmerken van de persoonlijke situatie. Het gaat hierbij om de gezinssituatie (wel of geen partner, wel of geen kinderen) en om de woonregio. De laatst genoemde kenmerken zullen veelal indirect invloed kunnen hebben op de hoogte van het loon. In tabel 2 staan de resultaten van de regressies waarin gecorrigeerd is voor deze achtergrondkenmerken.

3.1 Loonverschillen per herkomstgroepering

Opleiding, geslacht, leeftijd en werkervaring bepalen voor een groot deel iemands beroepskeuze en daarmee waarschijnlijk ook het uurloon dat men gaat verdienen. Ook zijn dit variabelen die voor personen min of meer vast liggen, maar waarin juist per herkomstgroepering duidelijke verschillen bestaan. Daarom worden deze variabelen als eerste meegenomen om te corrigeren voor het verschil in uurloon tussen allochtonen en autochtonen (model 1 Totaal, tabel 2). Uit de verklaarde variantie (R^2) blijkt dat 57 procent van het loon verklaard wordt door de persoonlijke bagage. Leeftijd en opleidingsniveau dragen hier het meest aan bij. Figuur 1 geeft aan wat de procentuele loonverschillen zijn tussen autochtonen en werknemers uit de verschillende allochtone groepen voor en na correctie. Deze verschillen gelden overigens alleen als de andere achtergrondkenmerken van de werknemers hetzelfde zijn.

1. Procentuele beloningsverschillen van werknemers per herkomstgroepering¹⁾, 2002

¹⁾ De balkjes aan het uiteinde van elke kolom geven de onzekerheidsmarges van de waarden weer.

De loonverschillen nemen sterk af door de correctie met de kenmerken van de persoonlijke bagage. Tussen autochtone en Turkse werknemers is er zelfs geen significant loonverschil meer. Dit betekent dat de verschillen in leeftijd, geslacht, opleiding en werkervaring van de Turkse werknemers de loonverschillen met autochtonen bepalen. De Antilliaanse, Marokkaanse en Surinaamse werknemers verdienen na correctie zo'n 5 procent minder dan de autochtonen; vooral voor de Marokkanen is hierdoor veel van het beloningsverschil met autochtonen verklaard. De relatief jonge leeftijd en relatief lage opleiding van niet-westerse allochtonen spelen hierbij een belangrijke rol. Uit de regressieanalyse blijkt namelijk dat het loon toeneemt naarmate men ouder is en naarmate men een hoger opleidingsniveau heeft. Bij de overige niet-westerse allochtonen is na correctie voor verschillen in de persoonlijke bagage het beloningsverschil ten opzichte van de autochtonen het grootst; hun uurloon ligt dan nog rond de 13 procent lager. Wanneer ook de andere achtergrondkenmerken in de analyse worden betrokken, wordt in totaal 63 procent van het uurloon verklaard (model 2 Totaal, tabel 2). Hier dragen

beroepsniveau en het al dan niet leiding geven het meest aan bij. Omdat de persoonlijke bagage voornamelijk bepaalt op welk beroepsniveau men later komt te werken, mag niet verwacht worden dat de andere kenmerken nog veel invloed hebben op het beloningsverschil tussen allochtonen en autochtonen. Figuur 1 laat inderdaad zien dat na correctie met de overige achtergrondkenmerken de beloningsverschillen nauwelijks verschuiven. Dit suggereert dat allochtonen niet achterlopen op autochtonen bij het vinden van een passend beroep. Alleen de groep niet-westerse allochtonen wijkt hiervan af. In deze groep neemt het beloningsverschil met de autochtonen wel significant af. Uit nadere analyse blijkt dat de correctie voor het beroepsniveau verantwoordelijk is voor deze afname. De niet-westerse allochtonen hebben blijkbaar een lager beroepsniveau dan op grond van hun persoonlijke bagage verwacht mag worden. Dit komt overeen met de constatering dat vluchtelingengroepen, die deel uitmaken van de groep overig niet-westerse allochtonen, vaak onder hun niveau werken (SCP, 2004). Deze groep is waarschijnlijk minder toegerust voor de Nederlandse arbeidsmarkt, waardoor men vaker in een baan met een te laag functieniveau terechtkomt. Het beloningsverschil tussen niet-westerse allochtonen en autochtonen wordt voor het grootste deel bepaald door de achtergrondkenmerken die in de regressie-analyse zijn meegenomen. Bij Turkse en Antilliaanse werknemers is er na correctie geen significant loonverschil meer met de autochtone werknemers. Voor de andere drie groepen niet-westerse allochtonen is dat echter niet helemaal het geval. Blijkbaar spelen hier nog andere factoren mee, waardoor men uiteindelijk minder betaald krijgt dan op grond van de persoons- en beroepskenmerken verwacht zou mogen worden.

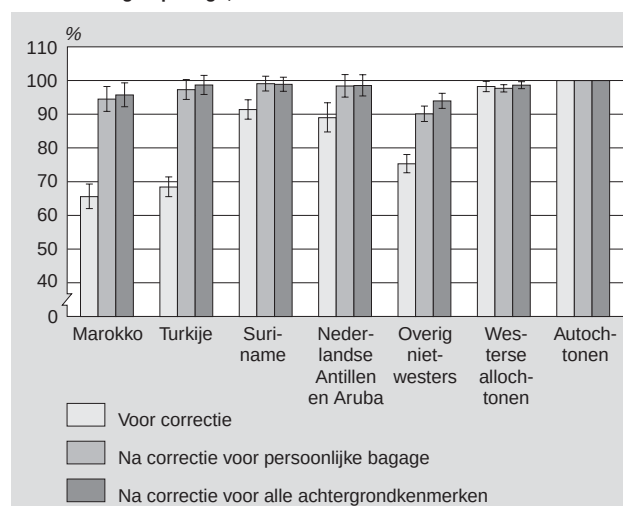
3.2 Herkomstgroepering en geslacht

Het is al langer bekend dat vrouwen gemiddeld een lager loon hebben dan mannen. Diverse beroeps- en persoonskenmerken dragen hieraan bij (Bakker, Tijdens en Winkels, 1999). Ook uit de regressies in dit artikel blijkt dit loonverschil tussen mannen en vrouwen. Daarom zijn voor mannen en vrouwen aparte regressies uitgevoerd voor de verklaring van het uurloon, waarbij verder voor dezelfde achtergrondvariabelen is gecorrigeerd (tabel 2). Hierdoor kan worden bepaald of er beloningsverschillen zijn tussen allochtone en autochtone werknemers van hetzelfde geslacht.

Bij zowel allochtone mannen als vrouwen blijken de achtergrondkenmerken veel van het loonverschil met autochtonen te verklaren (figuur 2 en 3). Vooral het verschil voor en na correctie bij de Turkse en Marokkaanse werknemers is groot; deze groepen kenden dan ook, zowel bij de mannen als bij de vrouwen, de grootste ongecorrigeerde beloningsverschillen met de autochtonen.

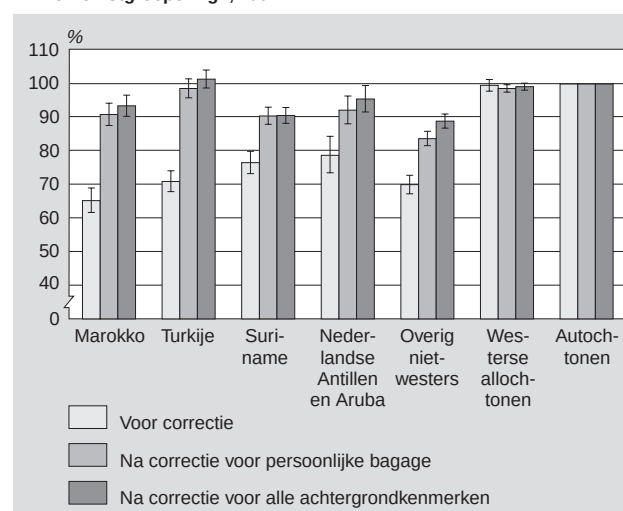
Er is wel een duidelijk verschil tussen de allochtone mannen en vrouwen. Na correctie voor de achtergrondkenmerken verdienen de allochtone mannen over het algemeen minder dan de autochtone mannen. De allochtone vrouwen verdienen echter vrijwel evenveel als de autochtone vrouwen. Alleen de lonen van de vrouwelijke Marokkaanse

2. Procentuele beloningsverschillen van vrouwelijke werknemers per herkomstgroepering¹⁾, 2002

¹⁾ De balkjes aan het uiteinde van elke kolom geven de onzekerheidsmarges van de waarden weer.

3. Procentuele beloningsverschillen van mannelijke werknemers per herkomstgroepering¹⁾, 2002

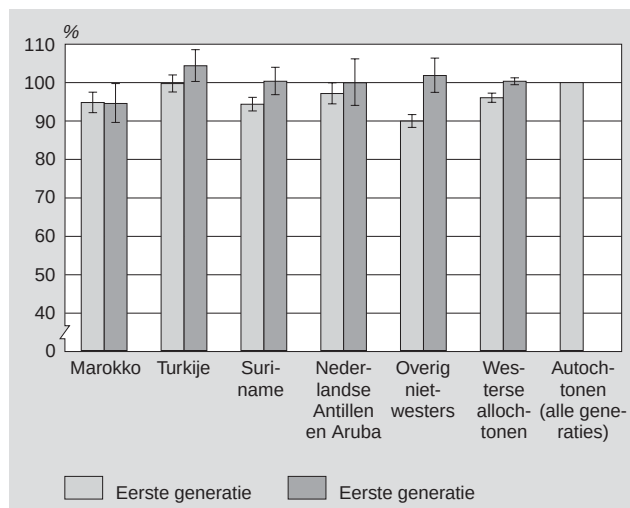
¹⁾ De balkjes aan het uiteinde van elke kolom geven de onzekerheidsmarges van de waarden weer.

werknemers en die van de groep overig niet-westerse allochtonen blijven circa 5 procent achter bij het loon van de autochtone vrouwen. Bij de mannen is er alleen bij de Turken en de westerse allochtonen geen verschil in beloning met de autochtone werknemers. De Marokkaanse en Antilliaanse mannelijke werknemers verdienen gemiddeld ongeveer 5 procent minder, terwijl de mannelijke werknemers met een Surinaamse of overig niet-westerse allochtone herkomst rond de 10 procent onder het loonniveau van de autochtone mannen uitkomen. De laatste twee loonverschillen zijn ook duidelijk groter dan bij de vrouwelijke werknemers uit deze herkomstgroepen. De beloningsverschillen die er bij de mannen zijn konden niet uit verschillen in persoons- en beroepskenmerken verklaard worden. Blijkbaar spelen andere oorzaken een rol. Opvallend is dat dit niet voor de Turkse mannelijke werknemers geldt; zij hebben na correctie een vergelijkbaar loonniveau met dat van de autochtone mannen.

3.3 Loonverschillen per generatie

De allochtone bevolking kan worden onderverdeeld in twee generaties. De eerste generatie is in het buitenland geboren en de tweede generatie in Nederland. Het ligt in de verwachting dat de tweede generatie wat betreft de arbeidsmarktpositie meer zal lijken op de autochtone bevolking. Deze generatie is hoofdzakelijk in Nederland opgegroeid en zal daardoor meer kennis en vaardigheden hebben die aansluiten bij de Nederlandse arbeidsmarkt. Dit wordt bevestigd door de uitkomsten van een regressie voor de verklaring van het uurloon waarbij de herkomstgroepen zijn uitgesplitst naar generatie (model 3 Totaal, tabel 2). In de regressie zijn verder weer dezelfde persoons- en beroepskenmerken meegenomen om voor te corrigeren. De gecorrigeerde beloningsverschillen tussen de twee generaties allochtone werknemers en de autochtone werknemers zijn weergegeven in Figuur 4. De verschillen gelden alleen als alle overige achtergrondkenmerken van de werknemers gelijk zijn.

4. Procentuele beloningsverschillen van werknemers per herkomstgroepering en generatie na correctie¹⁾, 2002

¹⁾ De balkjes aan het uiteinde van elke kolom geven de onzekerheidsmarges van de waarden weer.

Na correctie voor de persoons- en beroepskenmerken laat de eerste generatie van de niet-westerse groepen hetzelfde beeld zien als geldt voor de totale groepen. De Turkse en Antilliaanse werknemers verschillen qua beloning weinig met de autochtonen, terwijl de Marokkaanse en Surinaamse werknemers en die van de overige niet-westerse allochtone groep een lager gemiddeld uurloon hebben. De gecorrigeerde uurlonen van de laatste drie groepen zijn respectievelijk rond de 5, 6 en 10 procent lager dan het uurloon van de autochtonen. Bij de tweede generatie verandert dit beeld. Alleen de Marokkaanse tweede generatie verdient minder dan de autochtone bevolking. De tweede generatie van de andere allochtone groepen doet in loon niet onder voor de autochtone groep; de Turkse werknemers van de tweede generatie verdienen zelfs enkele procenten meer.

De beloningsverschillen van de tweede generatie zijn dus vrijwel geheel te verklaren vanuit de meegenomen achtergrondkenmerken. Dit gaat alleen niet op voor de Marok-

kaanse groep. De tweede generatie doet het hier niet beter dan de eerste; beiden blijven in loon 5 procent achter op de autochtonen. Blijkbaar spelen hier andere factoren een rol die specifiek van invloed zijn op de Marokkaanse groep van de tweede generatie. Opvallend is dat de tweede generatie van de groep overig niet-westerse allochtonen hetzelfde loonniveau als de autochtonen heeft. Over het totaal en bij zowel de mannen als de vrouwen lag deze groep in loon achter bij de autochtonen. Hierbij moet wel de kanttekening gemaakt worden dat de groep niet-westerse allochtonen een verzamelgroep is van een groot aantal kleinere niet-westerse herkomstgroepen. Binnen de tweede generatie kan sprake zijn van een heel andere samenstelling van deze herkomstgroepen dan binnen de eerste generatie. Hierdoor zijn de twee generaties binnen deze groep niet helemaal goed vergelijkbaar.

4. Discussie en conclusie

Recent onderzoek laat zien dat na correctie voor achtergrondkenmerken, afhankelijk van de sector waar men werkzaam is, het loon van niet-westers allochtone werknemers 4 tot 9 procent lager ligt dan dat van autochtone werknemers (Hoeben en Venema, 2004; Heyma, Berkhout, Salverda en Biernans, 2004). Er is echter niet nagegaan hoe dit verschil binnen specifieke allochtone groepen lag. Zorlu onderscheidt wel enkele groepen allochtonen, waarbij alleen de groep allochtonen uit Marokko/Turkije/Oost-Europa minder verdient dan de autochtone bevolking (Zorlu, 2002). Door te weinig waarnemingen was een verdere uitsplitsing naar herkomstgroepering niet mogelijk. Dankzij de uitgebreide gegevens uit het LSO2002 konden in dit artikel de gecorrigeerde lonen van specifieke niet-westerse herkomstgroepen wel worden vergeleken met die van de autochtonen. Hierbij zijn ook uitsplitsingen gemaakt naar geslacht en generatie.

Het beeld van de arbeidsmarktpositie voor wat betreft de beloning is divers. Uit de analyse in dit artikel blijkt dat het beloningsverschil van allochtone en autochtone werknemers na correctie voor achtergrondkenmerken per groep varieert. In het algemeen blijken de allochtone vrouwen, de tweede generatie allochtonen en de Turkse werknemers in dezelfde functie net zoveel betaald te krijgen als autochtone werknemers. De allochtone mannen, de eerste generatie allochtonen en de Marokkaanse werknemers lijken in loon juist achtergesteld. Van deze groepen is het loonverschil het grootst bij Surinaamse mannen en mannelijke werknemers van de groep overige niet-westerse allochtonen, en het kleinst bij de Antilliaanse eerste generatie.

De negatieve beloningsverschillen ten opzichte van autochtonen kunnen verschillende redenen hebben. Ten eerste is gecorrigeerd voor achtergrondkenmerken die nog verder uitgesplitst zouden kunnen worden. Dit is niet gebeurd om voldoende waarnemingen per herkomstgroep over te houden. Bij een verdere uitsplitsing kan echter beter gecorrigeerd worden voor verdeelingsverschillen. Dit kan weer invloed hebben op de hoogte van het loon. Zo zouden allochtonen binnen een bepaalde bedrijfstak gemiddeld in heel andere branches werkzaam kunnen zijn dan autochtonen. Als hier ook voor gecorrigeerd wordt, zou dit een deel van de beloningsverschillen kunnen verklaren. Een tweede oorzaak voor overblijvende loonverschillen is

dat er kenmerken zijn die invloed op de hoogte van het loon hebben, die niet in de correctie zijn opgenomen. Te denken valt aan motivatie, verblijfsduur, gebrekkige kennis van de Nederlandse arbeidsmarkt of andere factoren die specifiek betrekking hebben op een bepaalde groep. Als laatste kan ook beloningsdiscriminatie een rol spelen. In dit geval wordt een groep op grond van niet werkgerelateerde redenen benadeeld in de beloning. Welke van deze drie oorzaken uiteindelijk het meeste bijdraagt aan de geconstateerde loonverschillen is op grond van de gebruikte gegevens niet te zeggen.

Wel is het opvallend dat het uurloon van de eerste generatie, die niet in ons land is geboren, over het algemeen achterblijft op dat van de autochtone werknemers, terwijl er vrijwel geen beloningsverschil is bij de tweede generatie. Dit zou er op kunnen wijzen dat de achterstand in loon bij de eerste generatie veroorzaakt wordt door factoren of problemen die specifiek voor deze eerste generatie allochtonen gelden. Taalproblemen of gebrekkige kennis van de gewoontes op de arbeidsmarkt zouden hier een rol kunnen spelen. Ook is het te verwachten dat de eerste generatie minder werkervaring heeft in Nederland, waardoor het loon lager kan uitvallen. Hier is slechts gedeeltelijk voor gecorrigeerd door de bedrijfsspecifieke werkervaring als controlevariabele mee te nemen. Het lijkt er op dat in de volgende generatie de arbeidsmarktpositie voor wat betreft de lonen voor allochtone en autochtone werknemers grotendeels gelijk getrokken wordt. Na correctie voor achtergrondkenmerken is er geen beloningsverschil meer tussen de tweede generatie en de autochtonen. De tweede generatie is nog wel een jonge groep. Als deze groep ouder wordt zal moeten blijken of dit beeld stand houdt.

Literatuur

Bakker, F.M.B., K.G. Tijdens en J.W. Winkels, 1999. Explaining gender wage differences. Netherlands Official Statistics, vol. 14, winter, 1999, blz. 36–41.

CBS, 2004. Allochtonen in Nederland 2004. Centraal Bureau voor de Statistiek, 2004, blz. 35–45.

Dagevos J., M. Gijsberts en C. Van Praag, 2003. Rapportage minderheden 2003; onderwijs, arbeid en sociaal-culturele integratie. Sociaal Cultureel Planbureau, 2003.

Heyma, A., E. Berkhout, W. Salverda en M. Biermans, 2004. Beloningsverschillen tussen de marktsector en collectieve sector in 2001. Stichting voor Economisch Onderzoek, SEO-rapport nr. 764, 2004.

Hoeben, J. en P.M. Venema, 2004. De arbeidsmarktpositie van werknemers in 2002; een onderzoek naar de verschillen in beloning en mobiliteit tussen groepen werknemers. Arbeidsinspectie, Kantoor Den Haag, 2004.

Melser, C., J. van Cruchten en L. van Toor, 2004. Waar zijn allochtone werknemers in dienst? Sociaal-economische trends, 2^e kwartaal, 2004, blz. 38–44.

Rijn, A.S. van, A. Zorlu, R.V. Bijl en B.F.M. Bakker, 2004. De ontwikkeling van een Integratiekaart. Wetenschappelijk

Onderzoek- en Documentatiecentrum/CBS, cahier 2004-9, 2004.

SCP, 2004. In het zicht van de toekomst; sociaal en cultureel rapport 2004. Sociaal Cultureel Planbureau, 2004.

Statline, 2004. Tabel: Bevolking; herkomstgroepering. www.cbs.nl/Statline, 2004.

Vries, M.R. de, en M.H.J. Wolbers, 2002. Verschillen in arbeidsmarktpositie tussen allochtone en autochtone schoolverlaters in Nederland; de rol van het bereikte opleidingsniveau en sociale herkomst. Sociale Wetenschappen, jrg. 45, nr.3, 2002, blz. 23–39.

Zorlu, A. Ethnic and gender wage differentials; an exploration of loonwijzers 2001/2002. Amsterdams Instituut voor ArbeidsStudies, Universiteit van Amsterdam, AIAS research report 13, 2002.

Loonstructuuronderzoek 2002

Het CBS stelt regelmatig gegevens samen over de verdiende lonen van werknemers in relatie met hun opleidingsniveau en beroepsniveau. Dit gebeurt door middel van het Loonstructuuronderzoek (LSO). De onderzoeken zijn samengesteld uit reeds beschikbare databestanden.

De gebruikte bestanden:

de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA),
de Enquête werkgelegenheid en lonen (EWL),
de Enquête beroepsbevolking (EBB).

De informatie voor het LSO is verkregen door combinatie van gegevens op persoonsniveau uit deze drie bronnen. De populatie voor het LSO2002 is beperkt tot banen van werknemers van 15 tot en met 64 jaar die in Nederland wonen. Het gaat uitsluitend om banen die worden waargenomen in bedrijvenregistraties. De gegevens hebben betrekking op banen van werknemers, ultimo 2002. Dat wil zeggen dat een werknemer meerdere keren kan voorkomen als hij of zij meerdere banen tegelijkertijd heeft. De uitkomsten van het LSO2002 in Staat 1 zijn berekend met behulp van de methode van herhaald wegen.

De uitkomsten van het LSO hebben een onnauwkeurigheidsmarge, omdat het LSO op basis van steekproefgegevens is samengesteld. Naast de nauwkeurigheid worden de publicatiemogelijkheden beperkt door de toegepaste geheimhouding op gegevens. Deze heeft tot doel het voorkomen dat gegevens herleidbaar zijn tot individuele bedrijven of personen.

Begrippen:

Uurloon

Het uurloon is het bruto loon per uur. Het is berekend uitgaande van het bruto maandloon van december, exclusief overwerk en exclusief bijzondere beloningen. Het uurloon is het loon per uur, zoals dat zou gelden als per week een evenredig deel van alle adv-, vakantie- en feestdagen

waarop werknemers per jaar recht hebben, zou worden opgenomen. Voor de berekening van het gemiddelde uurloon wordt het bruto maandloon vermenigvuldigd met 12 en vervolgens gedeeld door de jaarlijkse arbeidsduur.

Maandloon, exclusief overwerk en exclusief bijzondere beloningen

Het maandloon is het betaalde bruto loon vóór aftrek van werknemerspremies voor pensioen en vut.

Overwerk betreft de verdiensten voor de uren die boven de voor de werknemer geldende arbeidsduur werkelijk zijn gewerkt en volledig zijn uitbetaald.

Bijzondere beloningen zijn de niet-regelmatig betaalde beloningen die tot het bruto loon sociale verzekeringen behoren, zoals vakantiegeld, tantièmes, gratificaties en winstuitkeringen. Loon voor overwerk behoort hier niet toe.

Jaarlijkse arbeidsduur

De jaarlijkse arbeidsduur is de met de werknemer overeengekomen arbeidsduur per jaar in uren. Niet-gewerkte uren in verband met vakantie, adv, feestdagen en extra

vrije tijd voor ouderen zijn hierop in mindering gebracht. De jaarlijkse arbeidsduur wordt berekend uit gegevens die betrekking hebben op de maand december.

Generatie

Eerste generatie allochtonen zijn de personen die niet in Nederland zijn geboren en tenminste één in het buitenland geboren ouder hebben. Tweede generatie allochtonen zijn de personen die in Nederland zijn geboren, maar die tenminste één ouder hebben die buiten Nederland is geboren.

Herkomstgroepering

Indeling van allochtonen geschiedt op basis van het geboorteland van henzelf en van hun ouders. Gezien de grote verschillen in sociaal-economische en -culturele situatie worden steeds twee hoofdcategorieën naar herkomstgroepering onderscheiden: westerse en niet-westerse allochtonen. Westerse allochtonen: Europa (excl. Turkije), Noord-Amerika, Japan, Oceanië en Indonesië. Niet-westerse allochtonen: Afrika, Azië (excl. Japan en Indonesië), Zuid-Amerika en Turkije.

Tabel 1
Verdeling van de geanalyseerde achtergrondkenmerken naar herkomstgroepering ¹⁾, 2002

	Totaal	Niet-westerse allochtonen					Westerse allochtonen	Autochtonen
		Marokko	Turkije	Suriname	Nederlandse Antillen en Aruba	Overig		
<i>absoluut</i>								
Totaal waargenomen hoofdbanen	81 730	532	889	1 241	501	1 175	6 534	70 858
<i>%</i>								
Totaal waargenomen hoofdbanen	100	100	100	100	100	100	100	100
Herkomstgroepering								
Niet-westerse allochtonen								
Marokko	1							
Turkije	1							
Suriname	2							
Ned. Antillen/Aruba	1							
Overig niet-westers allochtoon	1							
Westers allochtonen	8							
Autochtonen	87							
Geslacht								
Vrouwen	50	44	45	60	61	48	50	49
Mannen	50	56	55	40	39	52	50	51
Leeftijd (gemiddelde in plaats van percentage)	39,4	32,1	31,7	37,6	37,8	35,0	40,9	39,5
Opleidingsniveau								
Hbo/Wo	31	10	8	20	22	26	33	32
Havo/Vwo/Mbo	42	26	29	37	36	29	38	43
Mavo/Vbo	19	28	29	27	26	23	20	18
Basissonderwijs en onbekend	8	36	34	16	17	22	9	7
Opleidingsrichting								
Technisch en natuurwetenschappelijk	20	14	16	12	16	15	20	21
Economisch, administratief en commercieel	20	13	11	23	18	15	21	20
Verzorgend/sociaal-cultureel	37	14	16	28	35	22	33	38
Algemeen vormend en onbekend	22	60	57	37	31	48	26	20
Bedrijfsspecifieke werkervaring								
12 jaar of meer	26	7	9	16	14	6	26	27
6 tot 12 jaar	15	11	9	15	10	7	14	15
3 tot 6 jaar	17	15	19	16	17	15	16	17
1 tot 3 jaar	23	34	29	27	25	36	24	22
0 tot 1 jaar	19	33	34	25	34	35	20	18
Beroepsniveau								
Onbekend	8	27	24	13	20	25	10	7
Hoger en Wetenschappelijk	31	7	6	19	20	14	31	32
Middelbaar	33	21	19	32	28	19	31	34
Lager	20	20	27	25	20	20	19	20
Elementair	8	24	24	11	12	21	8	7

Tabel 1 (slot)
Verdeling van de geanalyseerde achtergrondkenmerken naar herkomstgroepering ¹⁾, 2002

	Totaal	Niet-westerse allochtonen					Westerse allochtonen	Autochtonen
		Marokko	Turkije	Suriname	Nederlandse Antillen en Aruba	Overig		
	%							
Leidinggevend								
Geeft leiding	22	9	9	16	12	10	22	23
Geeft geen leiding	78	91	91	84	88	90	78	77
Dienstverband								
Flexibel	6	15	18	9	11	19	7	6
Deeltijd	41	37	32	38	41	35	40	41
Voltijd	53	48	50	52	49	46	53	53
Arbeidsduur per week								
minder dan 12 uur	9	14	14	8	8	15	7	9
12 tot 20 uur	12	11	11	8	11	11	11	12
20 tot 35 uur	25	22	20	29	29	24	26	25
35 uur of meer	54	53	55	55	52	50	55	54
Bedrijfstak								
Industrie	12	16	22	9	12	12	13	12
Handel	10	17	15	11	9	15	10	10
Zakelijke dienstverlening	11	26	26	17	17	27	13	10
Openbaar bestuur en onderwijs	26	11	13	22	20	13	25	27
Gezondheids- en welzijnszorg	24	17	12	22	25	16	21	24
Vervoer, communicatie en overig	18	13	11	19	17	17	17	18
Sector								
Overheid	27	12	14	23	24	15	26	28
Gesubsidieerde bedrijven	26	22	17	28	30	22	25	27
Particuliere bedrijven	46	66	69	49	46	64	49	45
Grootteklasse bedrijf								
0 tot 250 werknemers	22	17	19	16	20	18	20	22
250 tot 1 000 werknemers	23	25	25	23	25	22	23	23
1 000 en meer werknemers	55	58	56	61	56	59	57	55
Woonregio								
Noord- en Oost-Nederland	36	16	34	20	24	25	31	37
Zuid-Nederland	25	27	17	9	17	18	26	26
West-Nederland excl. de 4 grote gemeenten	31	27	26	31	35	32	33	31
Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag	8	29	22	40	25	25	10	6
Kind(eren)								
Heeft kind(eren)	63	74	79	69	64	70	60	63
Heeft geen kind(eren)	37	26	21	31	36	30	40	37
Partner								
Heeft partner	83	85	85	63	57	74	79	84
Heeft geen partner	17	15	15	37	43	26	21	16
Generatie								
Eerste generatie		78	76	79	82	85	34	
Tweede generatie		22	24	21	18	15	66	

¹⁾ Het gaat hier om de verdeling binnen de waargenomen gegevens; dit kan afwijken van de verdeling in de totale populatie.

Tabel 2
Regressiecoëfficiënten voor de verklaring van log (uurloon), 2002

	Totaal			Mannen		Vrouwen	
	model 1	model 2	model 3	model 1	model 2	model 1	model 2
Herkomstgroepering							
Niet-westerse allochtonen							
Marokko							
totaal	-0,032	-0,023		-0,041	-0,029	-0,023	-0,017
eerste generatie			-0,023				
tweede generatie			-0,024				
Turkije							
totaal	-0,007	0,004		-0,006	0,006	-0,010	-0,004
eerste generatie			-0,001				
tweede generatie			0,019				
Suriname							
totaal	-0,020	-0,020		-0,043	-0,043	-0,002	-0,003
eerste generatie			-0,025				
tweede generatie			0,001				
Nederlandse Antillen en Aruba							
totaal	-0,018	-0,010		-0,035	-0,020	-0,005	-0,005
eerste generatie			-0,013				
tweede generatie			0,000				
Overig							
totaal	-0,060	-0,038		-0,077	-0,051	-0,043	-0,025
eerste generatie			-0,046				
tweede generatie			0,008				
Westerse allochtonen							
totaal	-0,008	-0,005		-0,006	-0,003	-0,008	-0,004
eerste generatie			-0,018				
tweede generatie			0,001				
Autochtonen	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Geslacht							
Vrouwen	-0,067	-0,046	-0,046				
Mannen	ref.	ref.	ref.				
Leeftijd	0,031	0,028	0,028	0,036	0,030	0,030	0,029
Leeftijd kwadraat	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Opleidingsniveau							
Hbo/Wo	0,281	0,176	0,176	0,295	0,192	0,260	0,153
Havo/Vwo/Mbo	0,143	0,091	0,090	0,145	0,093	0,138	0,083
Mavo/Vbo	0,061	0,046	0,045	0,070	0,050	0,053	0,041
Basisonderwijs en onbekend	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Opleidingsrichting							
Technisch en natuurwetenschappelijk	-0,010	-0,010	-0,010	-0,021	-0,021	-0,004	0,003
Economisch, administratief en commercieel	0,006	0,002	0,002	0,007	-0,001	-0,003	0,000
Verzorgend/sociaal-cultureel	-0,011	-0,015	-0,015	-0,036	-0,031	0,002	-0,003
Algemeen vormend en onbekend	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Bedrijfsspecifieke werkervaring							
12 jaar of meer	0,080	0,060	0,059	0,062	0,043	0,090	0,072
6 tot 12 jaar	0,064	0,047	0,047	0,055	0,041	0,071	0,055
3 tot 6 jaar	0,044	0,031	0,031	0,039	0,028	0,049	0,036
1 tot 3 jaar	0,031	0,025	0,025	0,032	0,027	0,030	0,024
0 tot 1 jaar	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Beroepsniveau							
Onbekend		0,021	0,020		0,009		0,026
Hoger en Wetenschappelijk		0,126	0,125		0,116		0,123
Middelbaar		0,073	0,073		0,062		0,076
Lager		0,033	0,033		0,025		0,040
Elementair		ref.	ref.		ref.		ref.
Leidinggevend							
Geeft leiding		0,049	0,049		0,052		0,038
Geeft geen leiding		ref.	ref.		ref.		ref.
Dienstverband							
Flexibel		-0,064	-0,064		-0,071		-0,038
Deeltijd		-0,050	-0,050		-0,069		-0,022
Voltijd		ref.	ref.		ref.		ref.
Arbeidsduur per week							
minder dan 12 uur		0,044	0,044		0,050		0,035
12 tot 20 uur		0,023	0,023		0,030		0,012
20 tot 35 uur		0,027	0,027		0,039		0,014
35 uur of meer		ref.	ref.		ref.		ref.
Bedrijfstak							
Industrie		-0,010	-0,010		-0,015		0,003
Handel		-0,062	-0,062		-0,053		-0,065
Zakelijke dienstverlening		-0,009	-0,009		-0,011		-0,003
Openbaar bestuur en onderwijs		0,039	0,039		0,032		0,039
Gezondheids- en welzijnszorg		0,068	0,068		0,062		0,050
Vervoer, communicatie en overig		ref.	ref.		ref.		ref.
Sector							
Overheid		-0,047	-0,047		-0,059		-0,014
Gesubsidieerde bedrijven		-0,071	-0,071		-0,096		-0,035
Particuliere bedrijven		ref.	ref.		ref.		ref.

Tabel 2 (slot)
Regressiecoëfficiënten voor de verklaring van log (uurloon), 2002

	Totaal			Mannen		Vrouwen	
	model 1	model 2	model 3	model 1	model 2	model 1	model 2
Grootteklasse bedrijf							
0 tot 250 werknemers		-0,010	-0,010		-0,014		-0,010
250 tot 1 000 werknemers		-0,006	-0,006		-0,009		-0,006
1 000 en meer werknemers		ref.	ref.		ref.		ref.
Woonregio							
Noord- en Oost-Nederland		-0,019	-0,019		-0,021		-0,019
Zuid-Nederland		-0,020	-0,020		-0,022		-0,021
West-Nederland excl. vier grote gemeentes		-0,001	-0,001		0,002		-0,004
Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag		ref.	ref.		ref.		ref.
Kind(eren)							
Heeft kind(eren)		-0,012	-0,012		-0,005		-0,026
Heeft geen kind(eren)		ref.	ref.		ref.		ref.
Partner							
Heeft partner		0,021	0,021		0,023		0,011
Heeft geen partner		ref.	ref.		ref.		ref.
Constante	0,346	0,432	0,428	0,239	0,386	0,334	0,388
R kwadraat	0,572	0,630	0,630	0,586	0,653	0,521	0,579

ref. = referentiecategorie.
cursief: niet significant verschillend ten opzichte van de referentiecategorie ($p > .05$).

Inkomenseffecten van uittreding

Bart Huynen (Centraal Bureau voor de Statistiek, Heerlen)

Didier Fouarge (Organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek en Universiteit van Tilburg)¹⁾

Werknemers die aan het eind van de jaren negentig met vervroegd pensioen gingen behielden gemiddeld circa 85 procent van hun bruto inkomen. Ondanks de toegenomen gemiddelde pensioenleeftijd in de tweede helft van de jaren negentig is deze zogenoemde vervangingsratio nauwelijks veranderd. De spreiding daarvan is wel duidelijk toegenomen. Waarschijnlijk is dit mede het gevolg van de geleidelijke omzetting van VUT-regelingen in prepensioenen. Langer doorwerken leidt bij prepensioenregelingen tot een hoger prepensioeninkomen dan doorgaans bij VUT-regelingen het geval was, terwijl bij vroege uittreding het omgekeerde geldt. De inkomensterugval als gevolg van vervroegde pensionering is minder bij mannen dan bij vrouwen. Oudere werknemers die in 1999 de arbeidsmarkt hebben verlaten via socialezekerheidsregelingen zagen hun bruto inkomen met gemiddeld een kwart verminderen.

1. Inleiding

De arbeidsparticipatie van vijftigplussers is in de afgelopen tien jaar sterk gestegen. De arbeidsdeelname van 55–59-jarigen is tussen 1993 en 2003 toegenomen van 38 procent tot 53 procent (Beckers, 2004). De participatie onder de 60–64-jarigen is weliswaar ook toegenomen, maar blijft met 19 procent in 2003 vrij laag. Bij mannen is de lage arbeidsparticipatie in deze leeftijdscategorie (27 procent in 2003) voornamelijk het gevolg van vervroegde uittreding. De introductie van de wet Uitkering Vrijwillig Vervroegd Uittreden (VUT) in de jaren zeventig maakte het mogelijk om vóór de officiële pensioengerechtigde leeftijd van 65 jaar te stoppen met werken. Het voornaamste doel was het creëren van werkgelegenheid voor jongeren. Om vrijwillige uittreding aantrekkelijk te maken kregen oudere werknemers gunstige afvloeiingsregelingen aangeboden. De leeftijd waarop men recht had op VUT verschilde per branche en lag tussen de 58 en 62 jaar. De uitkering lag daarbij tussen de 70 en 90 procent van het laatstverdiende salaris (Soede en Bijkerk, 2003).

VUT-regelingen werken met een omslagstelsel. De uitkeringen worden betaald met de premies die de actieve werknemers en de werkgevers opbrengen. Door de vergrijzing en de relatief lage arbeidsparticipatie van ouderen werd het steeds moeilijker om de kosten van VUT-regelingen op te brengen. De VUT werd daarom aan het eind van de vorige eeuw geleidelijk vervangen door prepensioenregelingen die uitgaan van kapitaaldekking: de werknemer bouwt individueel rechten op. Prepensioenuitkeringen zijn in het algemeen lager dan VUT-uitkeringen (Soede en Bijkerk, 2003: 25–26) en kunnen per persoon (afhankelijk van betaalde premie en arbeidsverleden) en per bedrijfstak verschillen. Prepensioenuitkeringen hangen bovendien sterk samen met de pensioenleeftijd: een jaar langer doorwerken resulteert in een hogere uitkering (Euwals e.a., 2004).

In de loop van de tweede helft van de jaren negentig werd de verschuiving van VUT- naar prepensioenregelingen steeds meer zichtbaar, vooral bij mannen ouder dan 61 jaar. Eind 1996 werden er in totaal 171 duizend uitkeringen in het kader van vervroegd pensioen verstrekt. In 87 procent van de gevallen betrof het een VUT-uitkering. De overige 13 procent waren prepensioenuitkeringen. Tussen 1996 en 2000 is het aantal VUT-uitkeringen met 35 duizend ofwel een kwart afgenomen. Het aantal prepensioenen is door een toename met 43 duizend, bijna verdrievoudigd (Ferber e.a., 2002). In 2000 is 37 procent van de 179 duizend pensioenuitkeringen betaald in het kader van prepensioenregelingen en 63 procent in het kader van VUT-regelingen.

In dit artikel worden de inkomenseffecten van vervroegde uittreding beschreven. De inkomenseffecten die het gevolg zijn van vervroegde uittreding in 1996 worden vergeleken met die van 1999. Op deze wijze kan een indicatie worden gegeven van de inkomensgevolgen van de verschuiving van VUT naar prepensioenen.²⁾ Daarnaast worden ook de inkomenseffecten van uittreding via socialezekerheidsregelingen besproken. Eerder onderzoek heeft namelijk aangetoond dat ook de overgang van werk naar werkloosheid of arbeidsongeschiktheid voor werkenden vanaf 55 jaar veelal een einde vormt van het werkzame leven (Huynen e.a., 2004). Het merendeel van de uittreeders bleef langdurig afhankelijk van de uitkering of maakte aansluitend alsnog de overgang naar pensioen. Tot slot wordt ingegaan op de verschuiving in de pensioenleeftijd eind jaren negentig.

2. Arbeidsmarkttransities op basis van inkomensbronnen

Voor de analyse van inkomensveranderingen als gevolg van uittreding is longitudinale informatie gebruikt uit het Regionaal Inkomensonderzoek (RIO). Het RIO is een herhaalde meting van inkomens- en demografische kenmerken van personen op basis van administratieve data. Het longitudinale bestand is beschikbaar voor de jaren 1995 tot en met 2000. In eerder onderzoek werd uittreding van oudere werknemers reeds geanalyseerd aan de hand van deze gegevens.³⁾ In dit artikel is de analyse verder uitgebreid door niet de voornaamste inkomensbron in het jaar als uitgangspunt te nemen bij het bepalen van de overgangen, maar door vast te stellen welke inkomensbronnen een persoon gedurende het jaar genoten heeft. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen:

- inkomen uit arbeid (loon en winst uit onderneming);
- pensioeninkomen (zoals bedrijfspensioen, VUT, AOW en lijfrenten)⁴⁾;
- socialezekerheidsuitkeringen (zoals werkloosheids-, bijstands- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen);
- geen inkomen.⁵⁾

De meerderheid van de 50–64-jarigen heeft slechts één van de hierboven genoemde inkomensbronnen gedurende het jaar. Meer dan de helft (55 procent) van de mannen in deze leeftijdscategorie had alleen inkomen uit arbeid in 2000 (staat 1). Overeenkomstig de hierboven genoemde stijging in arbeidsparticipatie onder ouderen is dit percentage gestegen in de periode 1995–2000. Tevens is het aandeel mannen met uitsluitend socialezekerheids- of pensioeninkomen in die periode gedaald.

Bij circa 4 procent van de mannen in de leeftijdscategorie 50–64 jaar is sprake van een combinatie van arbeidsinkomen en pensioeninkomen. In de meeste gevallen gaat het hier om werkenden die in het betreffende jaar met vervroegd pensioen zijn gegaan.

De meeste 50–64-jarige vrouwen hadden geen eigen inkomen in 2000. Het percentage vrouwen zonder inkomen in deze leeftijdscategorie is echter gedaald van 45 procent in 1995 tot 37 procent in 2000, terwijl het percentage vrouwen met uitsluitend inkomen uit arbeid steeg van 21 naar 30 procent. Het aandeel vrouwen in deze leeftijdscategorie met uitsluitend pensioeninkomen is ook gedaald gedurende de periode 1995–2000 en is in 2000, met 7 procent, even hoog als bij de mannen.

Uittreding is in dit artikel vastgesteld op basis overgangen tussen (combinaties van) de hierboven genoemde inko-

mensbronnen over de jaren. Werkenden die volledig uittreden via VUT- of prepensioenregelingen maken doorgaans de overgang van alleen arbeidsinkomen in het jaar vóór pensionering, een combinatie van arbeidsinkomen en pensioen in het jaar van pensionering en alleen pensioeninkomen in het jaar na pensionering. Op basis van de overgangen 1995–1997 en 1998–2000 is vastgesteld welke werknemers in 1996, respectievelijk 1999, volledig met pensioen zijn gegaan dan wel volledig afhankelijk zijn geworden van een socialezekerheidsuitkering. Personen met uitsluitend inkomen uit arbeid in het startjaar vormen de basis bij het bepalen van de overgangen. Van de 50–64-jarige mannen behoorde 53 procent tot deze groep in 1998 (zie staat 1). Van de vrouwen in deze leeftijdscategorie was dat 27 procent.

Van de 50–64-jarige personen met alleen inkomen uit arbeid in 1998 had circa 4 procent in 2000 uitsluitend pensioeninkomen en circa 1 procent was in 2000 volledig afhankelijk van een socialezekerheidsuitkering (staat 2). Deze personen zijn dus gedurende het jaar 1999 volledig uitgetreden. Circa 6 procent had een combinatie van arbeidsinkomen en pensioeninkomen in 2000. Deze groep bestaat voornamelijk uit werkenden die in 2000 met pensioen zijn gegaan. Vervroegde uittreding begint pas een rol van betekenis te spelen bij werkenden vanaf 55 jaar.

Staat 1
Personen van 50–64 jaar naar inkomensbron

	Mannen			Vrouwen		
	1995	1998	2000	1995	1998	2000
%						
Alleen inkomen uit arbeid	47	53	55	21	27	30
Alleen sociale zekerheid	23	18	16	17	15	14
Alleen pensioen	9	7	7	9	7	7
Inkomen uit arbeid en pensioen	4	4	4	3	3	3
Inkomen uit arbeid en sociale zekerheid	11	9	8	4	4	4
Overige combinaties	3	6	6	2	4	5
Geen inkomen	3	3	3	45	40	37
Totaal	100	100	100	100	100	100

Staat 2
Personen 50–64 jaar met uitsluitend inkomen uit arbeid in 1998 naar leeftijd, geslacht, arbeidsmarktstatus en inkomensbron(nen) in 2000

	Alleen inkomen uit arbeid	Alleen pensioen	Alleen sociale zekerheid	Inkomen uit arbeid en pensioen	Inkomen uit arbeid en sociale zekerheid	Overige combinaties	Geen inkomen
%							
Leeftijd ¹⁾							
50–54 jaar	92	0	1	1	3	1	2
55–59 jaar	75	4	1	10	3	5	2
60–64 jaar	39	28	1	23	2	4	3
Arbeidsmarktstatus							
Ambtenaren	85	4	1	8	2	1	0
Zelfstandigen	83	2	1	6	2	1	6
Overige werknemers	81	4	1	5	3	3	2
Geslacht							
Man	82	5	1	6	3	2	2
Vrouw	83	2	1	4	4	3	3
Totaal	82	4	1	6	3	2	2

¹⁾ Leeftijd op 31 december 1998.

Van de 55–59-jarigen met alleen inkomen uit arbeid in 1998 had driekwart dat twee jaar later nog steeds (staat 2).⁶⁾ Van de 60–64-jarigen was dat nog maar 39 procent. Van hen had ruim een kwart alleen pensioeninkomen in 2000. Bij de 64-jarigen ging het in 1999 om pensionering in verband met het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd.

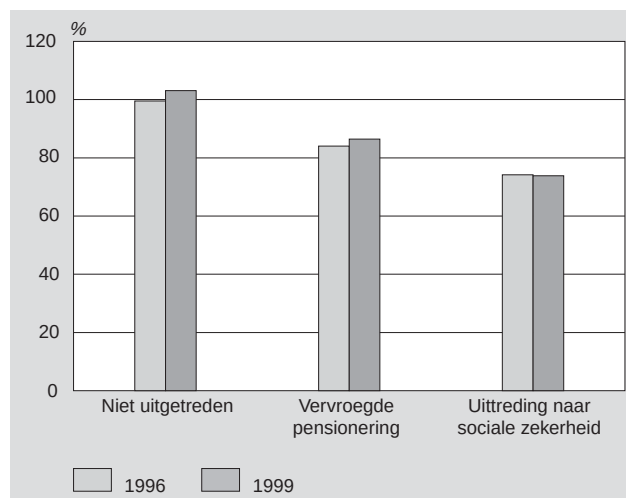
3. Inkomenseffecten van uittreding: vervangingsratio's

Een manier om de inkomenseffecten van uittreding vast te stellen is het berekenen van de vervangingsratio's. Dat is het deel van het inkomen dat men behoudt na uittreding. De vervangingsratio kan sterk variëren naar gelang de oorzaak van het baanverlies, het arbeidsverleden en de leeftijd. De bruto vervangingsratio's zijn hier berekend door het bruto inkomen in het gehele jaar na uittreding (alleen pensioen of socialezekerheidsuitkering), gecorrigeerd voor inflatie, te delen door het bruto inkomen in het jaar voor uittreding (alleen inkomen uit arbeid). Het hier gehanteerde bruto inkomensconcept betreft het fiscale inkomen, na betaling van WW-, WAO- en pensioenpremies, maar inclusief de door werkgevers en werknemers betaalde premies in het kader van de ziekenfondswet. Als de eerstgenoemde premies niet waren ingehouden, zouden de vervangingsratio's lager uitkomen. Eenmaal uitgetreden hoeven deze premies immers niet meer betaald te worden.

De hieronder gepresenteerde inkomenseffecten hebben betrekking op vervroegde uittreding en zijn berekend voor werknemers die aan het eind van het jaar van uittreding tussen de 55 en 63 jaar waren. Uittreders van 64 en 65 jaar zijn buiten beschouwing gebleven, omdat hun inkomen in het jaar na uittreding (deels) uit ouderdomspensioen (inclusief AOW) bestond. In de volgende paragraaf wordt deze groep wel meegenomen. De inkomenseffecten zijn bovendien niet berekend voor zelfstandigen en hebben betrekking op werknemers waarvan het inkomen in het jaar voor uittreding volledig bestond uit loon.

De gemiddelde loonstijging voor oudere werknemers die niet zijn uitgetreden in de periode 1995–1997 was gelijk aan de inflatie. Werknemers die in 1996 met vervroegd pensioen zijn gegaan ontvingen gemiddeld een bruto pensioenuitkering ter hoogte van 84 procent van het bruto inkomen in het jaar voor uittreding (grafiek 1). De bruto vervangingsratio bij uittreding naar de sociale zekerheid lag, met 74 procent, lager.

1. Bruto inkomensontwikkeling van werknemers en bruto vervangingsratio's van werknemers die vervroegd zijn uitgetreden¹⁾

¹⁾ De inkomensontwikkeling en de vervangingsratio's hebben betrekking op het bruto inkomen in 1997 t.o.v. 1995 en 2000 t.o.v. 1998 voor werknemers in 1996, respectievelijk 1999, die al dan niet vervroegd zijn uitgetreden.

In 1999 lag de gemiddelde vervangingsratio bij vervroegde pensionering (86 procent) iets hoger dan in 1996. Echter, werknemers die niet zijn uitgetreden in 1999 verdienden in 2000, gecorrigeerd voor inflatie, gemiddeld 3 procent meer dan in 1998. Deze loonstijging is van invloed geweest op de hoogte van de pensioenuitkeringen, omdat deze vaak gekoppeld is aan de loonontwikkeling. Per saldo is de gemiddelde bruto vervangingsratio bij pensionering dus min of meer gelijk gebleven.

3.1 Spreiding van vervangingsratio's

De geleidelijke verschuiving van VUT naar prepensioen in de periode 1995–2000 heeft dus niet geleid tot een verandering van de gemiddelde bruto vervangingsratio bij vervroegde pensionering. In 1999 vertonen de vervangingsratio's wel een grotere spreiding dan in 1996 (staat 3). Van de werknemers die in 1996 met vervroegd pensioen zijn gegaan had meer dan de helft in het jaar na pensionering een uitkering van 80 tot 90 procent van het arbeidsinkomen in het jaar vóór uittreding. In 1999 gold dat slechts voor een op de drie. Vier van de tien gepensioneerden ontvingen in 1999 een pensioenuitkering die hoger was dan 90 procent van het inkomen in het jaar vóór pensionering. Voor een op de vijf gold zelfs een vervangingsratio van 100 procent of hoger.

Staat 3
Bruto vervangingsratio's bij vervroegde uittreding¹⁾

	Pensionering		Sociale zekerheid	
	1996	1999	1996	1999
%				
Hoger dan 70%	7	11	35	33
70% tot 80%	18	17	32	31
80% tot 90%	53	34	17	14
90% tot 100%	16	16	11	11
100% of lager	5	23	6	10
Totaal	100	100	100	100

¹⁾ Vervangingsratio's hebben betrekking op het bruto inkomen in 1997 t.o.v. 1995 en 2000 t.o.v. 1998 voor werknemers die in 1996, respectievelijk 1999, vervroegd zijn uitgetreden.

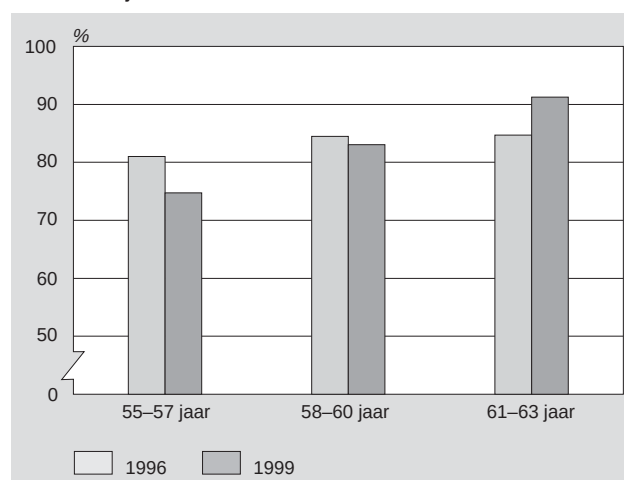
(84 procent daarvan had een vervangingsratio tussen de 100 en 105 procent). Een dergelijke hoge vervangingsratio kan veroorzaakt worden door indexatie, maar ook door een loonstijging vlak voor het moment van pensionering. Bovendien is het mogelijk dat er naast de prepensioenuitkering een ander pensioeninkomen was zoals een lijfrente.

In 1999 waren de vervangingsratio's sterk afhankelijk van de pensioenleeftijd (grafiek 2). De gemiddelde vervangingsratio steeg van 75 procent voor de 55–57-jarigen tot ruim 90 procent bij de 61–63-jarigen. In 1996 was de vervangingsratio bij vervroegde pensionering voor 61–63-jarigen vrijwel gelijk aan die van 58–60-jarigen. In 1999 hebben jongere uittreeders dus een lagere vervangingsratio dan in 1996 en de oudere juist een hogere. Uit de sociale zekerheidsstatistiek van het CBS over VUT en vervroegd pensioen blijkt dat circa 40 procent van de in 1999 toegekende vervroegde pensioenuitkeringen prepensioenuitkeringen waren. In 1996 betrof het slechts in circa 10 procent van de gevallen een prepensioenuitkering. De genoteerde toegenomen spreiding in vervangingsratio's is dus vermoedelijk het gevolg van de geleidelijke overgang van VUT naar prepensioen.

Vrouwen gingen er in 1999 bij vervroegde pensionering wat meer op achteruit dan mannen (staat 4). Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat deze generaties vrouwen vaker een korter arbeidsverleden hebben gehad en daardoor minder pensioenrechten hebben opgebouwd. Een andere reden voor de lagere vervangingsratio kan zijn dat vrouwen eerder uittraden dan mannen.

De bruto vervangingsratio's bij een overgang naar de sociale zekerheid zijn in 1999 zowel wat betreft de gemiddelde hoogte als de spreiding weinig veranderd ten opzichte van 1996. In beide jaren gold dat circa tweederde van de werknemers een uitkering ontving die lager was dan 80 procent

2. Gemiddelde bruto vervangingsratio's ¹⁾ bij vervroegde pensionering naar leeftijd ²⁾

¹⁾ Vervangingsratio's hebben betrekking op het bruto inkomen in 1997 t.o.v. 1995 en 2000 t.o.v. 1998 voor werknemers die in 1996, respectievelijk 1999, vervroegd zijn uitgetreden.

²⁾ Op 31 december van het jaar van uittreding.

van het loon in het jaar voor uittreding (staat 3). Bij uittreding naar de sociale zekerheid is de leeftijd niet van invloed op de hoogte van de uitkering. Vooral werknemers met hoge inkomens gingen er op achteruit vanwege het feit dat er een maximum is gesteld aan het dagloon waarop werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen gebaseerd zijn (staat 4).

3.2 Ambtenaren en overige werknemers

Bij de overgang van werk naar pensioen genoten ambtenaren gemiddeld een lager vervangingsinkomen dan de overige werknemers (staat 4). Het feit dat ambtenaren ge-

Staat 4
Bruto inkomensontwikkeling van werknemers tussen 1998 en 2000 en bruto vervangingsratio's ¹⁾ van werknemers die in 1999 vervroegd zijn uitgetreden

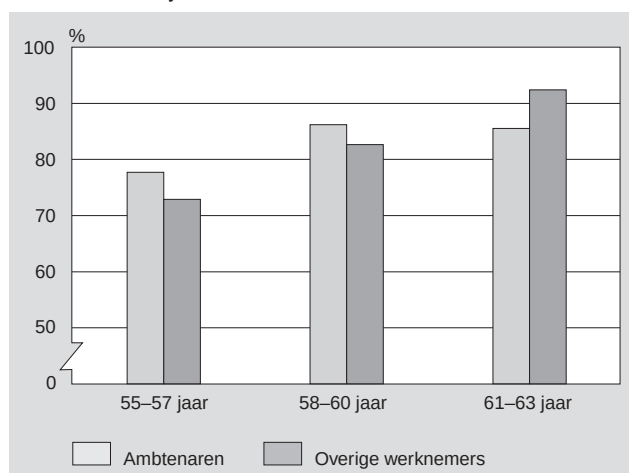
	Niet uitgetreden	Uitgetreden naar	
		Pensioen	Sociale zekerheid
	%		
Leeftijd ²⁾			
55–57 jaar	103	75	74
58–60 jaar	103	83	74
61–63 jaar	102	91	74
Arbeidsmarktstatus			
Ambtenaar	103	84	84
Overige werknemers	103	87	72
Geslacht			
Man	103	87	73
Vrouw	103	80	75
Inkomensklasee			
1e deciel	107	85	82
2e deciel	104	94	75
3e deciel	104	91	76
4e deciel	103	86	76
5e deciel	103	87	74
6e deciel	102	85	81
7e deciel	102	86	80
8e deciel	102	84	68
9e deciel	102	84	67
10e deciel	101	71	41
Totaal	103	86	74

¹⁾ Vervangingsratio's hebben betrekking op het bruto inkomen in 2000 t.o.v. 1998 voor werknemers die in 1999 vervroegd zijn uitgetreden.

²⁾ Op 31 december 1999, het jaar van uittreding.

middeld eerder met pensioen gaan dan de overige werknemers (Fouarge e.a., 2004) zal hierbij een rol spelen. De pensioenleeftijd is bij ambtenaren echter minder van invloed op de vervangingsratio dan bij de overige werknemers. Bij de overige werknemers stijgt de gemiddelde vervangingsratio van 73 procent voor de 55–57-jarigen tot 92 procent voor de 61–63-jarigen. Voor ambtenaren ligt de gemiddelde vervangingsratio voor de 58–60-jarigen en 61–63-jarigen op circa 85 procent (grafiek 3).

3. Gemiddelde bruto vervangingsratio's ¹⁾ bij vervroegde pensionering in 1999 naar leeftijd ²⁾ en arbeidsmarktstatus

¹⁾ Vervangingsratio's hebben betrekking op het bruto inkomen in 1997 t.o.v. 1995 en 2000 t.o.v. 1998 voor werknemers die in 1996, respectievelijk 1999, vervroegd zijn uitgetreden.

²⁾ Leeftijd op 31 december van het jaar van uittreding.

Daar staat tegenover dat in 1999 de bruto vervangingsratio bij een overgang naar sociale zekerheid voor ambtenaren gemiddeld hoger uitviel dan voor de overige werknemers, omdat zij recht hadden op bovenwettelijke uitkeringen. Werknemers met voldoende arbeidsverleden die werkloos werden ontvingen bijvoorbeeld doorgaans een werkloosheidsuitkering die gelijk was aan 70 procent van het (gemaximeerde) dagloon, dat gebaseerd was op het brutoloon. Ambtenaren ontvingen in het eerste jaar van werkloosheid vaak een uitkering ter hoogte van 80 procent van het laatstverdiende loon.

4. Het inkomen van mannelijke uittrekkers

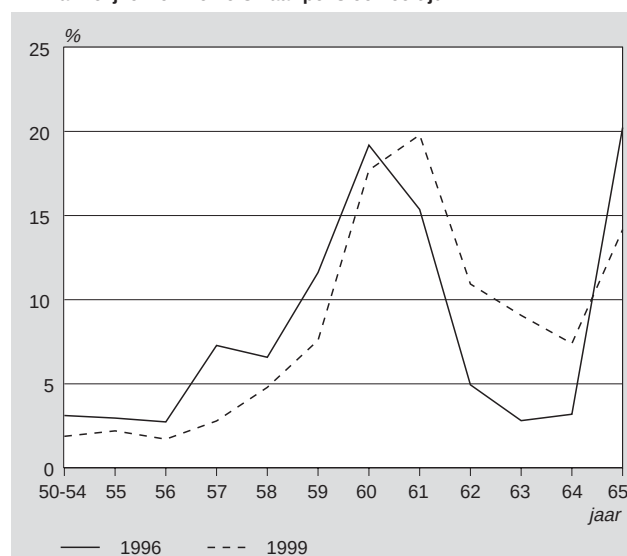
De verschuiving van VUT naar prepensioen in de jaren negentig heeft zich vooral voorgedaan bij de mannen. De grootste toename van het aantal prepensioenen deed zich voor onder mannen van 61 jaar en ouder. In de periode 1995–2000 nam in die leeftijdsgroep het aantal mannen met een prepensioen toe met 22 duizend tot 35 duizend. Het aantal mannen jonger dan 60 jaar met een prepensioen verdubbelde in deze periode tot 20 duizend (Ferber e.a., 2002). In deze paragraaf wordt daarom verder ingegaan op de effecten van de verschuiving van VUT naar prepensioen op de vervangingsratio's van mannelijke werknemers. Bovendien wordt de stijging van de pensioenleeftijd in de periode 1995–2000 toegelicht. Ook hier zijn de zelfstandigen buiten beschouwing gebleven en hebben

de vervangingsratio's alleen betrekking op werknemers die alleen loon hadden in het jaar vóór uittreding. In tegenstelling tot de hierboven gepresenteerde cijfers hebben onderstaande tabellen en figuren echter niet alleen betrekking op werknemers die met vervroegd pensioen zijn gegaan, maar ook op werknemers die met pensioen zijn gegaan op 64-jarige en 65-jarige leeftijd. Ook voor hen kan de overgang van VUT naar prepensioen van invloed zijn geweest op de hoogte van de vervangingsratio's. Een werknemer kan opgebouwd prepensioen namelijk ook omzetten in ouderdomspensioen, zodat het ouderdomspensioen verhoogd wordt (Soede en Bijkerk, 2002).

Een belangrijke vraag is of de omzetting naar prepensioen geleid heeft tot een verschuiving in de pensioenleeftijd. Van Dalen en Henkens (2000), bijvoorbeeld, voorspellen dat pensioenregelingen het werkzame leven van één tot twee jaar verlengen. De omzetting van VUT naar prepensioen lijkt inderdaad te hebben geleid tot een stijging van de gemiddelde pensioenleeftijd. Van de werknemers die in 1999 met pensioen zijn gegaan was de gemiddelde leeftijd aan het eind van het jaar 61,1 jaar (grafiek 3). In 1996 was deze gemiddelde pensioneringsleeftijd 60,5 jaar. Uit eerder onderzoek bleek ook al dat de verschuiving van VUT naar prepensioen heeft geleid tot een toename van de pensioenleeftijd. Euwals e.a. (2004), bijvoorbeeld, concluderen dat oudere werknemers in dienst van de overheid aan het eind van de vorige eeuw gemiddeld 8 maanden langer doorwerkten als gevolg van de overgang van de VUT- naar een overgangsregeling met prepensioenen.

Van de werknemers die in 1996 met pensioen zijn gegaan had een op vijf de pensioengerechtigde leeftijd van 65 jaar bereikt. In 1999 was dit aandeel gedaald naar een op de zeven. Dit betekent dat, de toegenomen gemiddelde pensioenleeftijd ten spijt, de overgang naar pensioen voor mannen steeds meer betrekking had op vervroegde uittreding. Een reden hiervoor kan zijn dat doorwerken geen extra opbrengsten meer heeft als een werknemer eenmaal via prepensioen een uitkering van circa 100 procent kan

4. Mannelijke werknemers naar pensioenleeftijd ¹⁾

¹⁾ Leeftijd op 31 december van het jaar van pensionering.

ontvangen (bijvoorbeeld op 64-jarige leeftijd). De prepensioenuitkering mag namelijk niet boven 100 procent van het laatstverdiende salaris uitkomen (zie Soede en Bijkerk, 2003: 31).

In 1996 had de pensioenleeftijd bij mannen weinig invloed op het niveau van de vervangingsratio's. VUT-uitkeringen zijn immers collectief geregeld en niet afhankelijk van het arbeidsverleden of de pensioenleeftijd. Om in aanmerking te komen voor de VUT moest een werknemer in het algemeen tien jaar in de sector hebben gewerkt. Voor mannelijke werknemers die vanaf 60-jarige leeftijd met pensioen zijn gegaan lag de bruto vervangingsratio in 1996 gemiddeld op 84 procent. Werknemers die op 65-jarige leeftijd met pensioen zijn gegaan ontvingen een ouderdomspensioen van gemiddeld circa 70 procent van het bruto inkomen voor pensionering. Werknemers die op 64-jarige leeftijd met pensioen gingen hadden in het jaar na pensionering een combinatie van vervroegd pensioen en ouderdomspensioen. Gemiddeld lag de bruto vervangingsratio voor hen op bijna driekwart van het inkomen voor pensionering.

Staat 5
Bruto vervangingsratio's ¹⁾ bij pensionering naar leeftijd ²⁾

	1996	1999
	%	
50-54 jaar	80	73
55 jaar	79	80
56 jaar	79	79
57 jaar	84	79
58 jaar	81	78
59 jaar	85	84
60 jaar	84	85
61 jaar	84	87
62 jaar	84	94
63 jaar	84	99
64 jaar	73	87
65 jaar	71	76
Totaal	81	85

¹⁾ Vervangingsratio's hebben betrekking op het bruto inkomen in 1997 t.o.v. 1995 en 2000 t.o.v. 1998 voor werknemers die in 1996, respectievelijk 1999, vervroegd zijn uitgetreden.

²⁾ Leeftijd op 31 december van het jaar van uittreding.

In 1999 was wel een duidelijk verband te zien tussen de vervangingsratio's en de pensioenleeftijd, vooral bij pensionering vanaf 60 jaar. De bruto vervangingsratio benaderde 100 procent bij pensionering op 63-jarige leeftijd. Vermoedelijk gaat het hier om prepensioen ontvangers. Vutters maakten namelijk doorgaans (in ruim 80 procent van de gevallen) meteen gebruik van de VUT op het moment dat het mogelijk was (Nelissen, 2001) en de VUT-leeftijd lag in het algemeen tussen de 58 en 62 jaar. Het uitstellen van prepensionering verdient zich dus terug door een hogere vervangingsratio.

In 1999 was de vervangingsratio bij pensionering op 64- en 65-jarige leeftijd hoger dan in 1996. Een reden van deze stijging kan zijn dat werknemers die niet vervroegd zijn uitgetreden hun opgebouwde prepensioenrechten hebben omgezet in ouderdomspensioen.

5. Conclusie

Samenvattend kan worden geconcludeerd dat eind jaren negentig de vervangingsratio bij vervroegde uittreding gemiddeld circa 85 procent bedroeg van het laatstverdiende arbeidsinkomen. Bij het vervroegd verlaten van de arbeidsmarkt via socialezekerheidsregelingen door oudere werknemers bedroeg de vervangingsratio gemiddeld circa driekwart van het arbeidsinkomen. De vervangingsratio bij pensionering valt voor mannen hoger uit dan voor vrouwen. Vermoedelijk is dit het gevolg van het korter arbeidsverleden en de lagere uittredeleeftijd van vrouwen.

In de tweede helft van de jaren negentig zijn VUT regelingen geleidelijk vervangen door prepensioenregelingen. Deze omzetting van VUT naar prepensioen heeft de gemiddelde vervangingsratio bij vervroegde pensionering onveranderd gelaten, maar heeft wel geleid tot een grotere spreiding in het niveau van de vervangingsratio's: in 1999 hadden jongere uittreeders een lagere vervangingsratio dan in 1996 en de oudere uittreeders juist een hogere. Hoewel de verschuiving van VUT naar prepensioen niet heeft geleid tot een stijging van de gemiddelde bruto vervangingsratio bij vervroegde pensionering, is deze ratio wel gestegen bij pensionering op de pensioengerechtigde leeftijd. Deze stijging kan het gevolg zijn van het feit dat werknemers hun opgebouwd prepensioenkapitaal niet gebruikt hebben om vervroegd uit te treden, maar omgezet hebben in extra ouderdomspensioen. De overgang naar prepensioen lijkt tevens te hebben geleid tot een stijging van de gemiddelde pensioenleeftijd. Van de werknemers die in 1996 met pensioen zijn gegaan was de gemiddelde leeftijd aan het eind van het jaar 60,5 jaar. In 1999 was deze gemiddelde pensioneringsleeftijd gestegen naar 61,1 jaar.

Technische toelichting

Regionaal Inkomensonderzoek (RIO)

Het RIO is voornamelijk gebaseerd op registratiegegevens afkomstig van de belastingdienst en wordt door het CBS met name gebruikt voor onderzoek naar de regionale inkomensverdeling. Het betreft een 16%-steekproef (circa 2 miljoen personen) uit de bevolking van 15 jaar en ouder. Deze personen worden ieder jaar in het onderzoek betrokken en zijn representatief voor de populatie van 15 jaar en ouder. Personen die tijdens het onderzoeksjaar overlijden of emigreren worden uit de steekproef verwijderd. Hiervoor wordt de steekproef aangevuld met personen die in het onderzoeksjaar de leeftijd van 15 jaar hebben bereikt en immigranten. Naast tal van inkomensvariabelen bevat het RIO een beperkt aantal persoons- (leeftijd, geslacht, burgerlijke staat) en huishoudenskenmerken.

De informatie over het inkomen is voornamelijk afkomstig van de loonbelastingadministratie. Deze administratie bevat gegevens over inkomens die aan loonheffing onderhevig zijn. De gegevens zijn door de inhoudingsplichtigen (werkgevers en uitkeringsinstanties) verstrekt aan de belastingdienst. De typering in de loonadministratie is overigens niet altijd gelijk aan die bij de uitkeringsinstanties. Uitkeringsontvangers die (gedeeltelijk) werken krijgen hun uitkeringen in veel gevallen via de werkgever uitbetaald.

Van hen zijn de WW- en WAO/AAW-uitkeringen in het RIO veelal niet als zodanig waargenomen, maar als loon getypeerd. Het betreft ongeveer 300 duizend mensen met een WAO/AAW-uitkering en 50 duizend mensen met een WW-uitkering (SCP/CBS, 1998). Deze typeringsverschillen treden echter vooral op bij jongeren. Eerder onderzoek (Weidum en Linder, 2002) heeft namelijk uitgewezen dat in 1998 een kwart van de ontvangers van een arbeidsongeschiktheidsuitkering voor ten minste twaalf uur per week werkzaam was. Van de 55–64-jarige ontvangers van een arbeidsongeschiktheidsuitkering was dat een op de zeven. Van de 55–64-jarige ontvangers van een WW-uitkering behoorde slechts 8 procent tot de werkzame beroepsbevolking.

Voor werknemers die gedurende een jaar met pensioen zijn gegaan zal het inkomen in dat jaar deels bestaan uit inkomen uit arbeid en deels uit een pensioenuitkering. Van deze inkomensbronnen zijn in het RIO geen periodegegevens (begin- en einddatum) bekend. Het is dus bijvoorbeeld niet mogelijk om het inkomen in de maand na pensionering te vergelijken met het inkomen in de maand vóór pensionering.

De vervangingsratio's zijn daarom berekend door het inkomen in het gehele kalenderjaar na pensionering (volledig pensioen) te vergelijken met het inkomen in het jaar voor pensionering (volledig inkomen uit arbeid). Voor werknemers die in 1996 of 1999 zijn uitgetreden zijn de bruto inkomenseffecten op deze wijze berekend.

Voor werknemers die in de tussenliggende jaren zijn uitgetreden zijn geen bruto vervangingsratio's berekend, omdat er veranderingen zijn geweest in de samenstelling van het bruto loon. Hierdoor is het bruto loon in de tussenliggende jaren niet goed vergelijkbaar. In 1998 is de in het bruto loon opgenomen overhevelingstoelag bijvoorbeeld verlaagd. Dit werd onder andere gecompenseerd door de afschaffing van de premie AAW, die niet zichtbaar is in het bruto loon.

Uittreding is in dit artikel vastgesteld op basis van overgangen tussen inkomensbronnen over de jaren. Werknemers die volledig uittreden via VUT of prepensioenregelingen maken doorgaans de overgang van alleen inkomen uit arbeid in het jaar voor pensionering, een combinatie van arbeidsinkomen en pensioen in het jaar van pensionering en alleen pensioeninkomen in het jaar na pensionering. De aantallen werknemers die op basis van deze afleiding met vervroegd pensioen gaan liggen in dezelfde orde van grootte als de aantallen die het CBS publiceert over het aantal personen met een VUT-uitkering of prepensioen op basis van gegevens van administraties van VUT-fondsen, VUT-stichtingen, pensioenfondsen en ondernemingen.

Literatuur

Beckers, I., 2004, Ouderen vaker aan het werk. In: CBS-Webmagazine van 29 november 2004.

van Dalen, H. en K. Henkens, 2000, Hoe prikkelbaar is de oudere werknemer?, ESB 24-03-2004, blz. 243–245.

Euwals, R., van Vuuren, D. en R. Wolthoff, 2004, Prepensioenen en arbeidsparticipatie ouderen. Den Haag: CPB Memorandum, nummer I/2004/05.

Ferber, T., Gebraad, J. en T. Pfaff, 2002, Flexpensioenen. In: Index 2002, no. 6 (Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen), blz. 28–29.

Fouarge, D., T. Schils en B. Huynen, 2004, To retire or continue working?: An analysis of the early retirement behaviour of Dutch workers. Tilburg: OSA-publicatie A207

Gebraad, J. en T. Pfaff, 2003, Vut-fondsen stabiel van omvang. In: Financiële Maandstatistiek 2003, mei 2003 (Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen), blz. 10–11.

Huynen, B., D. Fouarge en T. Schils, 2004, Vervroegd uittreden of doorwerken, Sociaal-Economische Trends, 2004-III Voorburg/Heerlen, 2004, p. 41–49.

Nelissen, J., 2001, Het effect van wijzigingen in vervroegde uittredingsregelingen op de arbeidsparticipatie van oudere werknemers. Tilburg: CentER-Applied Research.

SCP/CBS, 1998, Armoedemonitor 1998. Den Haag: SCP/Elsevier bedrijfsinformatie.

Soede, A. en W. Bijkerk, 2003, De VUT voorbij?: Pensioen en ouderenparticipatie. Breukelen: Nyfer

Weidum, J. en F. Linder, 2002, Arbeidspositie en opleidingsniveau van personen met een uitkering, 1998. In: Sociaal-economische maandstatistiek 2002, no. 12 (Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen), blz. 82–92.

Noten in de tekst

¹⁾ Dit onderzoek valt binnen het thema “Arbeidsmarkttransities van oudere werknemers” van het strategisch onderzoeksprogramma Sociale Dynamiek en Arbeidsmarkt van het CBS. In het kader van dit thema werkt het CBS samen met de Organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek (OSA). Voor meer informatie, zie: <http://www.cbs.nl/nl/service/onderzoek/strat-ondz/index.htm>. Aan de totstandkoming van dit onderzoek hebben Dorien Manting en Rens Trimp (beiden CBS) een belangrijke bijdrage geleverd.

²⁾ De verwachting is echter dat de effecten van de overgang van VUT naar prepensioen pas na de hier beschreven periode echt goed zichtbaar worden.

Vanaf het moment dat VUT-regelingen overgaan in prepensioenregelingen duurt het nog ongeveer vijf jaar voordat de laatste VUT-uitkering is gedaan. Door overgangsregelingen kan de periode waarin het effect tot uiting komt nog langer worden (Gebraad en Pfaff, 2003).

³⁾ In Huynen e.a. (2004) en Fouarge e.a. (2004) wordt het uittreden van werkenden gedefinieerd als het hebben van inkomsten uit arbeid als belangrijkste inkomensbron in het ene jaar en het hebben van een andere belangrijke of geen inkomensbron in het volgende jaar.

- ⁴⁾ In het RIO is het niet mogelijk de verschillende pensioen-inkomens van elkaar te onderscheiden.
- ⁵⁾ Niet voor alle personen in deze categorie geldt dat ze geen inkomsten hebben gehad. Alleen van inkomens die aan loonheffing onderhevig zijn is echter de bron vastgesteld. Inkomsten uit het buitenland of verdiend met freelance arbeid zijn niet als zodanig waargenomen.

- ⁶⁾ De overgangen in staat 2 zijn alleen vastgesteld voor werkenden met een substantieel inkomen: alleen werkenden met een loon hoger dan 70 procent van het in het startjaar geldende minimumloon zijn in de analyses meegenomen. Voorts zijn voor de berekening van de inkomenseffecten later in dit stuk zelfstandigen buiten beschouwing gelaten.

Achterblijvers in de bijstand

Paula van der Brug, Mathilda Copinga en Maartje Rienstra

Van de mensen die in 2001 in de bijstand kwamen, was 37 procent eind 2003 nog steeds afhankelijk van een bijstands-uitkering. De helft van deze bijstandsgerechtigden verliet voor eind 2002 de bijstand, daarna verliep de uitstroom tra-ger. Vrouwen, niet-westerse allochtonen en mensen boven de 35 verlieten in de onderzochte periode minder vaak de bijstand dan mannen, autochtonen en jongeren.

1. Inleiding

Niet iedereen die op een bepaald moment afhankelijk wordt van bijstand, zal daar ook even lang van afhankelijk blijven. Om de samenstelling van de groep achterblijvers in de bijstand te onderzoeken, richt dit artikel zich op personen die in de loop van 2001 in de bijstand zijn gekomen. Op drie peilmomenten, namelijk eind 2001, eind 2002 en eind 2003, wordt de samenstelling van de groep die dan nog steeds bijstand ontvangt, beschreven naar een aantal demografische kenmerken. De overheid wil langdurige werkloosheid voorkomen en wellicht kan door het geboden inzicht het beleid ter voorkoming van langdurige werkloosheid beter worden afgestemd op de groepen die langere tijd van de bijstand afhankelijk zijn.

Een bestaande maatregel om mensen aan het werk te krijgen en te houden is het inzetten van reïntegratietrajecten, zoals het aanbieden van scholing of een sollicitatiecursus. In oktober 2004 is een rapport gepubliceerd dat door het Centrum voor Beleidsstatistiek van het CBS in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is opgesteld. Hierin is onder andere nagegaan of personen die instromen in de bijstand na een jaar de uitkering beëindigen, al dan niet na inzet van een traject (Van der Brug e.a., 2004). Het onderzoek waarover hier wordt gerapporteerd vormt een vervolg op dat rapport.

2. Resultaten

2.1 Instromers in de bijstand in 2001

De instroom in de bijstand bestaat in 2001 uit 80 duizend personen tussen de 15 en 55 jaar. Ruim de helft van deze personen is vrouw. Naar herkomst blijkt het aantal autochtone instromers vrijwel even groot als het aantal niet-westers allochtone instromers. Wordt er gekeken naar een combinatie van deze twee kenmerken, dan is te zien dat meer autochtone vrouwen instromen dan autochtone mannen. Bijna zes op de tien autochtone instromers was vrouw. Hetzelfde geldt voor de westerse allochtonen. Bij de niet-westerse allochtonen is de verhouding juist tegen-gesteld. Van deze groep bestond de instroom in de bijstand voor 46 procent uit vrouwen.

Een op de drie personen die instromen in de bijstand is tussen de 25 en 35 jaar, terwijl slechts een op de zeven nieuwe bijstandsgerechtigden tussen de 45 en 55 jaar is. In elke leeftijdsklasse is ruim de helft van de personen arbeidsplichtig. De overigen zijn hiervan vrijgesteld, bijvoorbeeld omdat zij onderwijs volgen of thuis jonge kinderen verzorgen. In de vier grote steden zijn nieuwe bijstandsgerechtigden minder vaak arbeidsplichtig dan in de kleinere gemeenten.

Wanneer de instroom in de bijstand wordt afgezet tegen de hele Nederlandse bevolking van 15 tot 55 jaar, blijkt dat niet-westerse allochtonen veel vaker in de bijstand komen dan autochtonen. In 2001 was van de totale bevolking van 15 tot 55 jaar 9 procent van niet-westers allochtone herkomst, terwijl deze groep goed was voor 44 procent van de instroom in de bijstand. Voor westerse allochtonen gold dat hun aandeel in de instroom in de bijstand vrijwel even groot was als hun aandeel in de Nederlandse bevolking.

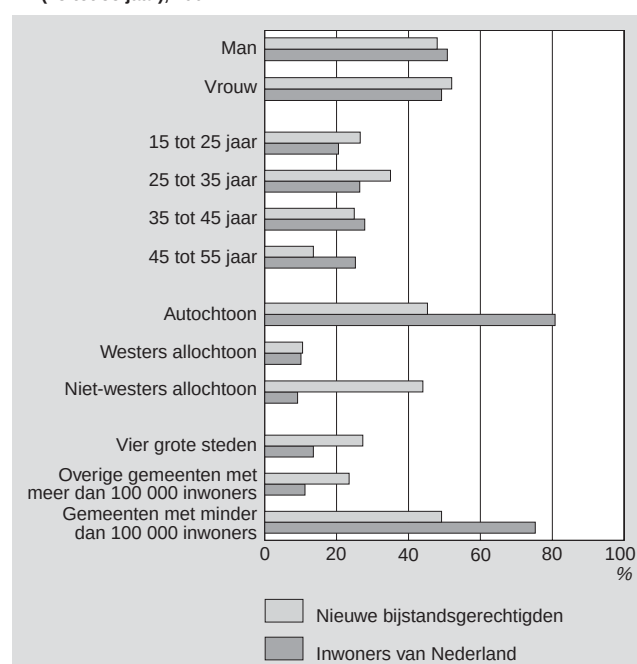
Staat 1
Nieuwe bijstandsgerechtigden in 2001 naar geslacht

	Totaal	Man	Vrouw	Man	Vrouw
	<i>x 1 000</i>			<i>%</i>	
Totaal	80,1	38,4	41,7	48	52
Leeftijd					
15 tot 25 jaar	21,3	9,7	11,6	46	54
25 tot 35 jaar	28,1	13,7	14,4	49	51
35 tot 45 jaar	20,0	10,0	10,0	50	50
45 tot 55 jaar	10,9	5,2	5,7	48	52
Herkomstgroepering					
Autochtoon	36,4	15,4	21,0	42	58
Westers allochtoon	8,4	3,8	4,6	45	55
Niet-westers allochtoon	35,3	19,2	16,1	54	46
Arbeidsplicht					
Wel arbeidsplicht	44,9	24,3	20,6	54	46
Geen arbeidsplicht	35,2	14,1	21,1	40	60
Woongemeente					
Vier grote steden	21,8	11,6	10,2	53	47
Overige gemeenten met meer dan 100 000 inwoners	18,8	9,2	9,6	49	51
Gemeenten met minder dan 100 000 inwoners	39,4	17,6	21,8	45	55

Verder woonde een op de zeven Nederlanders van 15 tot 55 jaar in de vier grote steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag of Utrecht. Van de instroom in de bijstand in 2001 woonde meer dan een kwart in een van de vier grote steden. Bewoners van de vier grote steden werden dus veel vaker afhankelijk van een bijstandsuitkering dan mensen die daar buiten wonen. Hetzelfde gold voor bewoners van de overige gemeenten met meer dan 100 duizend inwoners. In gemeenten met minder dan 100 duizend inwoners kwamen naar verhouding weinig personen in de bijstand.

Een verdeling naar geslacht laat een veel evenwichtiger beeld zien, evenals de verdeling naar leeftijd. Wel is het zo dat personen onder de 35 jaar relatief vaker in de bijstand komen dan personen van 35 jaar en ouder. Vooral personen tussen de 45 en 55 jaar zijn ondervertegenwoordigd.

1. Nieuwe bijstandsgerechtigden en inwoners van Nederland (15 tot 55 jaar), 2001

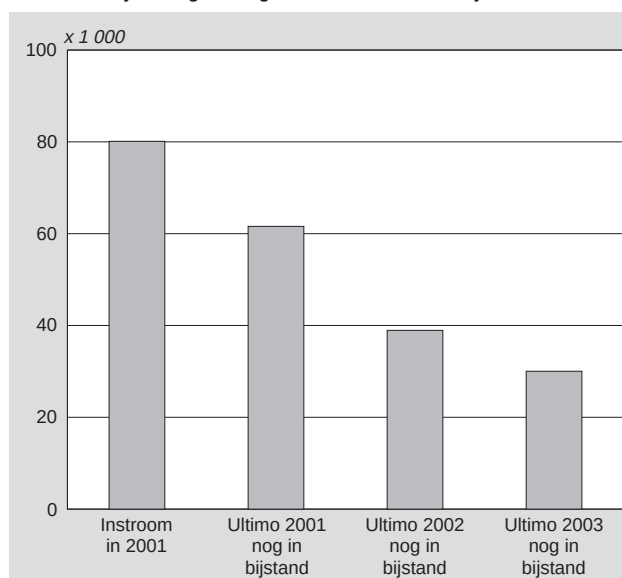

2.2 Uitstroom op drie peilmomenten

Van de 80 duizend personen die in 2001 instromen in de bijstand heeft iets meer dan 20 procent aan het eind van het jaar zijn uitkering weer beëindigd. Een gedeelte van de instromers heeft dus maar heel kort een bijstandsuitkering ontvangen. Een jaar later zat bijna de helft van de instromers van 2001 nog steeds in de bijstand. Nog een jaar later, eind 2003, is iets meer dan 60 procent van de oorspronkelijke instroom uitgestroomd. De uitstroom uit de bijstand gaat dus trager naarmate de duur van de uitkering toeneemt. Van degenen die eind 2001 nog een bijstandsuitkering hadden, beëindigde 37 procent in 2002 de uitkering. Van degenen die eind 2002 nog een bijstandsuitkering hadden, verliet 23 procent in het daaropvolgende jaar de bijstand.

In staat 2 is per peilmoment de samenstelling te zien van de overgebleven groep bijstandsgerechtigden die in de

2. Nieuwe bijstandsgerechtigden in 2001 en achterblijvers

loop van 2001 in de bijstand gekomen zijn. Daarnaast is de samenstelling bekend van de startpopulatie: alle personen die in 2001 voor het eerst een bijstandsuitkering kregen. Hieruit blijkt dat het aandeel jongeren (15 tot 25 jaar) afneemt. Onder de instromers in 2001 namen jongeren nog 27 procent voor hun rekening. Eind 2003 is hun aandeel afgenomen tot 19 procent. Dit betekent dat jongeren vaker dan volwassenen kort na instroom hun uitkering weer beëindigen. Het aandeel van de leeftijdscategorie 25 tot 35 jaar bleef gelijk, wat inhoudt dat zij op het gemiddelde zitten wat uitstroom betreft. Personen van 35 jaar en ouder blijven juist langer in de bijstand: hun aandeel nam toe in de tijd.

Mensen met een arbeidsplicht stroomden vaker uit dan mensen zonder arbeidsplicht. Het aandeel zonder arbeidsplicht nam toe van 44 procent van de instroom in 2001 tot 51 procent van de achterblijvers eind 2003. Dit lijkt weinig verrassend, maar ook mensen zonder arbeidsplicht beëindigen vaak hun uitkering. Van alle instromers zonder arbeidsplicht in 2001 was meer dan de helft eind 2003 uitgestroomd. Voor de instromers met arbeidsplicht lag dit aandeel op tweederde. De verwachting is dat personen zonder arbeidsplicht niet actief naar werk zoeken en dus langer in de bijstand blijven. Dit wordt wel bevestigd, maar het verschil in uitstroom tussen personen met en zonder arbeidsplicht is beperkt.

Wanneer een uitsplitsing naar gemeentegrootte wordt gemaakt, blijkt de samenstelling van de groep die in de bijstand blijft nauwelijks te veranderen. Door de jaren heen bleef het aandeel dat in de vier grote steden woont rond de 28 procent liggen. Mannen stroomden vaker uit dan vrouwen; van de instromers in 2001 was 52 procent vrouw, terwijl van degenen die eind 2003 nog in de bijstand zaten 61 procent vrouw was. Tot het tweede peilmoment eind 2002 verlieten autochtonen naar verhouding vaker de bijstand dan niet-westerse allochtonen. De verdeling van de achterblijvers naar herkomstgroepering was eind 2003 echter gelijk aan die van eind 2002.

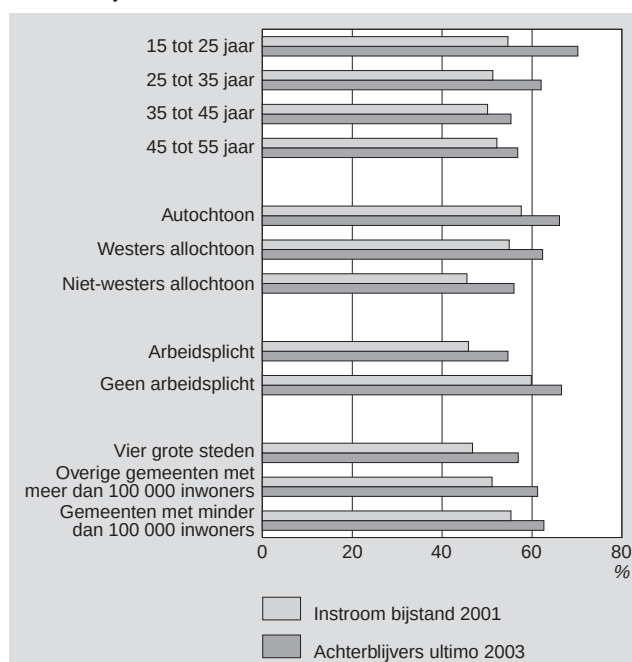
Staat 2
Nieuwe bijstandsgerechtigden in 2001 en achterblijvers

	Instroom 2001	Ultimo 2001	Ultimo 2002	Ultimo 2003
Totaal	80 130	61 570	38 960	30 030
% van het totaal				
Totaal	100	100	100	100
Geslacht				
Man	48	46	42	39
Vrouw	52	54	58	61
Leeftijd				
15 tot 25 jaar	27	24	21	19
25 tot 35 jaar	35	35	35	35
35 tot 45 jaar	25	26	27	28
45 tot 55 jaar	14	15	17	18
Herkomstgroepering				
Autochtoon	45	43	40	40
Westers allochtoon	11	10	11	11
Niet-westers allochtoon	44	47	49	49
Arbeidsplicht				
Wel arbeidsplicht	56	53	50	49
Geen arbeidsplicht	44	47	50	51
Woongemeente				
Vier grote steden	27	29	29	28
Overige gemeenten met meer dan 100 000 inwoners	23	23	23	22
Gemeenten met minder dan 100 000 inwoners	49	49	49	49

2.3 Verschillen naar geslacht en herkomst

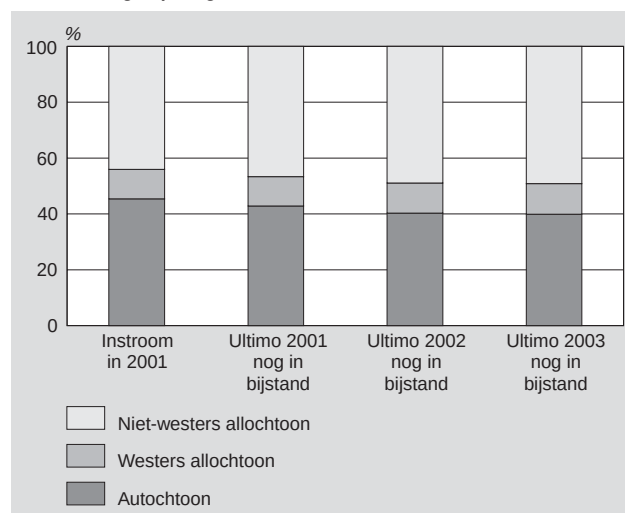
Vrouwen zijn langer afhankelijk van de bijstand dan mannen. Dit geldt voor alle onderzochte demografische variabelen als leeftijd, herkomstgroepering en gemeentegrootte. Vooral onder jongeren nam het aandeel vrouwen fors toe. Eind 2001 was 58 procent van de achterblijvers tussen de 15 en de 25 jaar vrouw. Eind 2003 was dit opgelopen tot maar liefst 70 procent. Daarnaast nam onder degenen met arbeidsplicht het aandeel vrouwen sneller toe dan onder degenen zonder arbeidsplicht.

3. Aandeel van vrouwen in de nieuwe bijstandsgerechtigden in 2001 en achterblijvers ultimo 2003

De instroom in 2001 bestaat uit 36 duizend autochtonen, ruim 8 duizend westerse allochtonen en 35 duizend niet-westerse allochtonen. Hiervan zijn er eind 2003 nog 12 duizend autochtonen, 3 duizend westerse allochtonen en 15 duizend niet-westerse allochtonen over. Het aandeel niet-westerse allochtonen bij de achterblijvers ligt eind 2003 iets hoger dan bij de instroom in 2001. De toename is het gevolg van het feit dat zij eind 2001 en eind 2002 minder vaak zijn uitgestroomd dan autochtonen en westerse allochtonen. Deze ontwikkeling is het sterkst in de categorie 15 tot 25 jaar, maar doet zich voor in alle leeftijdscategorieën. De populaties van achterblijvers eind 2002 en eind 2003 verschillen nauwelijks naar herkomstgroepering. Het aandeel westerse allochtonen blijft zelfs gedurende de gehele periode constant met een op de tien, zowel in de instroom van 2001 als bij de achterblijvers op de achtereenvolgende peilmomenten.

4. Nieuwe bijstandsgerechtigden in 2001 en achterblijvers naar herkomstgroepering

De groep niet-westerse allochtonen die in 2001 instroomde, bestond voor meer dan de helft uit mannen. Eind 2003 was het aandeel vrouwen onder niet-westerse allochtonen juist groter dan het aandeel mannen. Ook bij de autochtonen en westerse allochtonen nam het aandeel vrouwen in de populatie toe, terwijl hier al bij de instroom in 2001 sprake was van een meerderheid aan vrouwen. Bij de autochtonen bestond de groep achterblijvers eind 2003 zelfs uit twee keer zoveel vrouwen als mannen.

3. Tot besluit: Achterblijvers

Het adagium *eens in de bijstand altijd in de bijstand* is zeker niet op iedereen van toepassing. De helft van de nieuwe bijstandsgerechtigden in 2001 stroomde al uit voor eind 2002. Daarna ging de uitstroom aanzienlijk trager en leken de mogelijkheden om uit de bijstand te komen af te nemen. Eind 2003 waren vijf op de tien achterblijvers niet-westers allochtoon en zes op de tien achterblijvers vrouw. Het snelst vindt uitstroom uit de bijstand plaats onder mannen van autochtone herkomst. Maar ook niet-westers allochtone mannen stromen nog altijd sneller uit dan autochtone vrouwen. Vrouwen van niet-westers allochtone herkomst stromen het minst uit. Slechts de helft van de niet-westers allochtone vrouwen die in 2001 bijstandsafhankelijk werden, heeft eind 2003 de bijstand verlaten.

Jongeren beëindigden vaker hun bijstandsuitkering dan ouderen. De achterblijvers wonen overal en zijn niet geconcentreerd in de stad of juist verspreid over het platteland. Wel is het zo dat vooral in de grotere steden de allochtone bijstandsontvangers wonen en de autochtonen meer buiten de grotere steden.

4. Technische toelichting

De gegevens over de bijstandsuitkeringen zijn afkomstig van de bijstandsregistraties over 2001 tot en met 2003.

Deze registraties bevatten gegevens over personen met een algemene periodieke bijstands-, IOAW- of IOAZ-uitkering. Bijzondere bijstand is buiten beschouwing gelaten. Het begin en eind van een bijstandsperiode is bepaald aan de hand van het wel of niet voorkomen van de uitkering in respectievelijk de vorige en volgende maand.

In de bijstandsregistraties wordt per uitkering aangegeven of de aanvrager en eventuele partner een arbeidsplicht hebben. Een ontheffing van de arbeidsplicht wordt gegeven aan personen die bijvoorbeeld in een scholingstraject zitten of kinderen onder de vijf jaar verzorgen.

Overige kenmerken van bijstandsontvangers, zoals leeftijd, herkomstgroep en woongemeente zijn afkomstig uit de Gemeentelijke Basisadministratie. Alle kenmerken zijn bepaald op moment van instroom.

Instromers in de bijstand zijn personen die worden opgenomen in de registratie van bijstandsuitkeringen in 2001. Het is mogelijk dat een persoon binnen één kalenderjaar meerdere keren instroomt. Deze herhaalde instromers worden buiten beschouwing gelaten. Het gaat om 1 710 personen.

Gekozen is om bijstandsontvangers tot 55 jaar te volgen. De voor de hand liggende leeftijdsklassen 55 tot 65 jaar en 65 jaar en ouder zijn om de volgende redenen buiten beschouwing gelaten. Voor personen van 55 jaar en ouder zijn er na het derde peilmoment weinig prikkels om uit te stromen aangezien personen van 57,5 jaar en ouder geen sollicitatieplicht meer hebben. Daarnaast is het niet waarschijnlijk dat bijstandsontvangers van 65 jaar en ouder de bijstand nog verlaten.

Literatuur

Paula van der Brug, Mathilda Coppinga en Maartje Rienstra (2004). *Langs de zijlijn, hoe verder? Cijferonderzoek Sluiten-de Aanpak 2003*; herziene versie, CBS: Voorburg/Heerlen.

Tabel 1
Nieuwe bijstandsgerechtigden in 2001 en achterblijvers naar geslacht

	Instroom 2001			Ultimo 2001			Ultimo 2002			Ultimo 2003		
	Totaal	Man	Vrouw	Totaal	Man	Vrouw	Totaal	Man	Vrouw	Totaal	Man	Vrouw
<i>x 1 000</i>												
Totaal	80,1	38,4	41,7	61,6	28,3	33,2	39,0	16,3	22,7	30,0	11,8	18,2
Leeftijd												
15 tot 25 jaar	21,3	9,7	11,6	15,1	6,4	8,7	8,1	2,8	5,3	5,6	1,7	4,0
25 tot 35 jaar	28,0	13,7	14,4	21,6	10,0	11,6	13,8	5,7	8,1	10,5	4,0	6,5
35 tot 45 jaar	19,9	10,0	10,0	15,9	7,7	8,2	10,6	4,9	5,7	8,4	3,8	4,6
45 tot 55 jaar	10,8	5,2	5,7	9,0	4,2	4,8	6,5	2,9	3,6	5,5	2,4	3,1
Herkomstgroepering												
Autochtoon	36,4	15,4	21,0	26,4	10,5	15,9	15,7	5,6	10,1	12,0	4,1	7,9
Westers allochtoon	8,4	3,8	4,6	6,5	2,7	3,7	4,2	1,6	2,6	3,3	1,2	2,1
Niet-westers allochtoon	35,3	19,2	16,1	28,7	15,1	13,6	19,1	9,1	10,0	14,7	6,5	8,3
Arbeidsplicht												
Wel arbeidsplicht	44,9	24,3	20,6	32,8	17,3	15,5	19,4	9,4	10,0	14,7	6,7	8,0
Geen arbeidsplicht	35,2	14,1	21,1	28,8	11,1	17,7	19,5	6,9	12,6	15,3	5,1	10,2
Woongemeente												
Vier grote steden	21,9	11,6	10,2	17,6	9,1	8,5	11,1	5,2	5,9	8,5	3,6	4,8
Overige gemeenten met meer dan 100 000 inwoners	18,8	9,2	9,6	14,0	6,5	7,5	8,9	3,7	5,2	6,8	2,6	4,1
Gemeenten met minder dan 100 000 inwoners	39,4	17,6	21,8	29,9	12,8	17,2	19,0	7,4	11,6	14,8	5,5	9,3

Tabel 2
Nieuwe bijstandsgerechtigden in 2001 en achterblijvers naar herkomstgroepering

	Instroom 2001			Ultimo 2001			Ultimo 2002			Ultimo 2003		
	Autochtoon	Westers allochtoon	Niet-westers allochtoon	Autochtoon	Westers allochtoon	Niet-westers allochtoon	Autochtoon	Westers allochtoon	Niet-westers allochtoon	Autochtoon	Westers allochtoon	Niet-westers allochtoon
Totaal	36 390	8 450	35 270	26 400	6 450	28 710	15 700	4 200	19 060	11 980	3 290	14 740
<i>% van het totaal</i>												
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Geslacht												
Man	42	45	54	40	43	52	36	39	48	34	38	44
Vrouw	58	55	46	60	57	48	64	61	52	66	62	56
Leeftijd												
15 tot 25 jaar	25	22	29	22	21	27	18	18	23	17	16	21
25 tot 35 jaar	34	33	36	33	33	37	33	33	38	32	33	38
35 tot 45 jaar	25	27	24	26	28	25	28	29	26	28	29	28
45 tot 55 jaar	16	17	10	18	18	11	21	20	12	23	21	13
Arbeidsplicht												
Wel arbeidsplicht	55	55	58	51	52	56	47	47	53	46	47	52
Geen arbeidsplicht	45	45	42	49	48	44	53	53	47	54	53	48

Dynamiek in de WAO, WAZ en Wajong: een longitudinale analyse van personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering, 1999–2002

Frank Linder¹⁾

Er is weinig verloop onder personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Negen van de tien hebben deze uitkering een jaar later nog. Het beleid van de overheid is om dit patroon te doorbreken, de arbeidsongeschikten uit het uitkeringsvangnet los te weken en ze weer aan het werk te krijgen. Uiteindelijk is het succes van reïntegratie betrekkelijk. Veel oudere arbeidsongeschikten weten in eerste instantie nog hun uitkering met werk te combineren, maar toenemende arbeidsongeschiktheid dwingt hen om terug te treden uit het arbeidsproces. Toch gaat er van werk tijdens de uitkeringsperiode een belangrijke impuls uit om de uitkeringsafhankelijkheid op den duur te beëindigen. Wie volledig het werk weet te hervatten zal niet gauw weer op een arbeidsongeschiktheidsuitkering terugvallen. Meer dan de helft van de uitstroom uit de arbeidsongeschiktheid is toe te schrijven aan demografische factoren: 42 procent wegens het bereiken van de 65-jarige leeftijd en 15 procent door sterfte en emigratie. Kenmerken als geslacht, leeftijd, herkomstgroepering, mate van arbeidsongeschiktheid en uitkeringsduur zijn van invloed op omvang en richting van de resterende uitstroom, maar doorslaggevend is vooral of de arbeidsongeschikte al werkte tijdens de uitkeringsperiode.

1. Inleiding

Het hoge aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen (AO-uitkeringen) in Nederland is al ruim een decennium een steeds terugkerend thema in de politiek, de pers en de onderzoekswereld. In de negentiger jaren doemde het scenario op van 1 miljoen arbeidsongeschikten, hetgeen voor toenmalig minister-president Lubbers reden was om zijn politieke lot te koppelen aan een eventuele overschrijding van dit getal. Zo ver is het mede door inperkende maatregelen van de overheid nooit gekomen (Hartman en Boerdam, 2004). Niettemin telde Nederland in 2002 nog altijd ruim 900 duizend personen met een WAO-, WAZ- of Wajong-uitkering.

Het massale beroep dat op deze vorm van sociale zekerheid wordt gedaan is in de afgelopen jaren aanleiding geweest voor uitvoerige analyses, die beschreven staan in talloze rapporten en artikelen. Onder meer de volgende onderzoeken besteden aandacht aan deze materie.

Hartman en Boerdam (2004) gaan in op de volume-ontwikkeling van AO-uitkeringen van 1987 tot 2003. Zij constateren dat het overheidsbeleid effect lijkt te sorteren, want voor het eerst sinds enige jaren gaat het aantal AO-uitkeringen in 2003 weer omlaag.

Copinga en Selten (2003a en 2003b) bestuderen de karakteristieken van de in het jaar 2000 ingestroomde WAO'ers. Vooral vrouwen, ouderen, personen van Marokkaanse en Turkse herkomst blijken een verhoogde kans te hebben om in de WAO te komen.

Hoff en Jehoel-Gijsbers (2003) richten zich vooral op reïntegratie vanuit de uitkeringssituatie in het arbeidsproces. De twee onderzoekers constateren onder meer dat de uitstroomkans uit de WAO bijzonder laag is, maar dat steeds meer WAO'ers hun uitkering combineren met werk.

Dit artikel richt zich op de dynamiek bij personen met een WAO-, WAZ of Wajong-uitkering. Daarbij wordt de ontwikkeling van hun sociaal-economische positie gevolgd op vier meetmomenten gedurende de periode 1999–2002. Het meetmoment is telkens eind september. Onderzoeksvragen die aan de orde komen zijn: Hoe lang blijft de arbeidsongeschikte afhankelijk van zijn AO-uitkering? Wat kenmerkt de personen die afhankelijk zijn van een AO-uitkering? Welke factoren bepalen wie daarvan weer uit het vangnet van deze uitkeringen geraken, en waar komen zij terecht?

De analyses in dit artikel onderscheiden zich van de hiervoor genoemde onderzoeken omdat alle data ontleend worden aan het Sociaal Statistisch Bestand (SSB). De meerwaarde van het SSB ligt onder meer in de diversiteit, volledigheid en samenhang van de daarin opgesloten informatie (Arts en Hoogteijling, 2002). Zo zijn gegevens over personen, hun banen en uitkeringen uit verschillende bronnen gekoppeld en geharmoniseerd. Een ander voordeel van de SSB-gegevens is dat alleen transacties waarvoor daadwerkelijk betalingen plaats vinden, nabetalingen uitgezonderd, een rol spelen. Administratieve overlap in de looptijd van banen en uitkeringen wordt dus uitgesloten. Dit bevordert het inzicht bij stroomanalyses omdat uitsluitend relevante transitie tussen banen en uitkeringen in beschouwing worden genomen.

Paragraaf 2 beschrijft de dynamiek binnen de populatie AO-uitkeringsontvangers (AO'ers) in 1999–2002, waarbij standen en stromen in kaart worden gebracht. Paragraaf 3 gaat kort in op de meest recente stroomcijfers uit het SSB, de doorstroom en uitstroom van AO'ers tussen 2001 en 2002. Paragraaf 4 richt zich op ontwikkelingen op de langere termijn. Daartoe wordt de AO-populatie uit 1999 als cohort in de tijd gevolgd tot aan 2002.

2. Personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering, dynamiek 1999–2002

2.1 Standen en stromen, 1999–2002

Van eind september 1999 tot eind september 2002 telde Nederland in totaal ruim 1,1 miljoen personen met een (uitbetaalde) arbeidsongeschiktheidsuitkering, zie staat 1. De standen per ultimo september zijn: 848,9 duizend AO'ers in 1999, 877,1 duizend in 2000, 898,7 duizend in 2001 en 912,9 duizend in 2002. Staat 1 geeft behalve standcijfers

ook het verloop weer voor de personen met een AO-uitkering. Zo bestaan de 912,9 duizend AO'ers in 2002 voor 90,1 duizend uit instroom en voor 822,8 duizend uit doorstroom vanuit 2001. Deze doorstroom is de resultante van het aantal uitkeringsontvangers in 2001 (898,7 duizend) en de uitstroom (75,8 duizend).

Om inzicht te krijgen in de aard van de dynamiek is de populatie AO'ers van 1999–2002 in staat 1 opgesplitst in een 15-tal groepen naar de peilmomenten waarop zij voorkwamen.

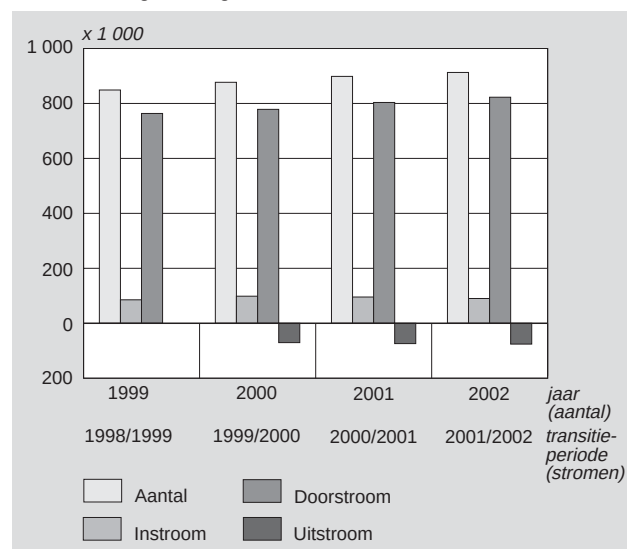
De AO-uitkeringsontvangers in de periode 1999–2002 bestonden in hoofdzaak uit doorstromers (jaarlijks rond 90 procent), zie figuur 1. De AO-populatie kreeg weinig nieuwe aanwas (circa 10 procent) en ook de uitstroom was niet groot (circa 8 procent). Het aantal AO'ers steeg jaarlijks, maar er was sprake van afvlakkende groei. De instroom bereikte zijn hoogste waarde van 1999 op 2000 om vervolgens af te nemen. De uitstroom nam ieder jaar iets toe.

2.2 Weinig dynamiek bij personen met een AO-uitkering

De AO-populatie van 1999–2002 was vrij stabiel in de tijd. Zo was er een 'vaste kern' van 669,5 duizend personen (60 procent), die op alle vier peilmomenten een AO-uitkering had (staat 1). Daarvan hadden 610,1 duizend AO'ers ook in 1998 al een uitkering.

Buiten de vaste kern was de AO-populatie van 1999–2002 grotendeels opgebouwd uit een zestal groepen met AO-uitkeringen op peilmomenten in: 1999–2001, 2000–2002, 1999–2000, 2001–2002, 1999, en 2002, in totaal 36 procent. Kenmerkend voor deze groepen is dat ze alle waren waargenomen in de 'grensjaren' 1999 of 2002. Een groot deel van de AO'ers in het grensjaar 1999 was doorgestroomd vanuit 1998, en op basis van de verlooppatronen van eerdere jaren mag aangenomen worden dat de meeste AO'ers uit 2002 ook doorstroomden naar 2003. De uitkeringsduur ²⁾ bedroeg voor deze groepen dus minstens

1. AO-uitkeringsontvangers, standen en stromen ¹⁾

¹⁾ De uitstroom 1998/1999 is niet gemeten.

een jaar (onder de veronderstelling dat de uitkeringen niet tussentijds zijn onderbroken), en vaak zelfs een flink aantal jaren. Het resterende deel van de AO-populatie (4 procent) bestond onder meer uit AO'ers die in 1999–2002 waren uitgestroomd, maar die nog voor het verstrijken van die periode opnieuw een AO-uitkering kregen.

Samengevat is de conclusie dat arbeidsongeschiktheid voor velen een hardnekkig fenomeen is. Vaak geldt: als men eenmaal in de AO komt, komt men er niet snel meer uit.

2.3 Vooral bij de Wajong vaste kern

De vaste kern, gemeten op alle vier peilmomenten in 1999–2002, is vooral bij personen met een Wajong-uitkering dominant aanwezig (figuur 2). Deze uitkering loopt voor veel jonggehandicapten door tot hun 65^e levensjaar.

Staat 1
Personen met een AO-uitkering in 1999–2002 naar peilmoment van uitkering

	Totaal		Met AO-uitkering in				Instroom ²⁾				Doorstroom ³⁾				Uitstroom ⁴⁾		
	1999–2002		1999	2000	2001	2002	1998/ 1999	1999/ 2000	2000/ 2001	2001/ 2002	1998/ 1999	1999/ 2000	2000/ 2001	2001/ 2002	1999/ 2000	2000/ 2001	2001/ 2002
Peilmomenten met AO-uitkering ¹⁾	%	x 1 000															
	100	1 123,0	848,9	877,1	898,7	912,9	85,3	98,3	95,4	90,1	763,6	778,7	803,3	822,8	70,2	73,8	75,8
1999–2002	60	669,5	669,5	669,5	669,5	669,5	59,4				610,1	669,5	669,5	669,5			
1999–2001	5	51,7	51,7	51,7	51,7		4,4				47,2	51,7	51,7				51,7
2000–2002	7	74,2		74,2	74,2	74,2		74,2					74,2	74,2			
1999–2000 en 2002	0	2,8	2,8	2,8		2,8	0,7			2,8	2,1	2,8				2,8	
1999 en 2001–2002	0	2,8	2,8		2,8	2,8	0,9		2,8		1,9			2,8	2,8		
1999–2000	5	54,8	54,8	54,8			6,3				48,5	54,8				54,8	
2000–2001	1	8,0		8,0	8,0			8,0					8,0				8,0
2001–2002	7	76,4			76,4	76,4			76,4					76,4			
1999, 2001	0	0,7	0,7		0,7		0,2		0,7		0,4				0,7		0,7
1999, 2002	0	2,0	2,0			2,0	0,8			2,0	1,3				2,0		
2000, 2002	0	1,4		1,4		1,4		1,4		1,4						1,4	
1999	6	64,7	64,7				12,5				52,2				64,7		
2000	1	14,8		14,8				14,8								14,8	
2001	1	15,5			15,5				15,5								15,5
2002	7	83,9				83,9				83,9							

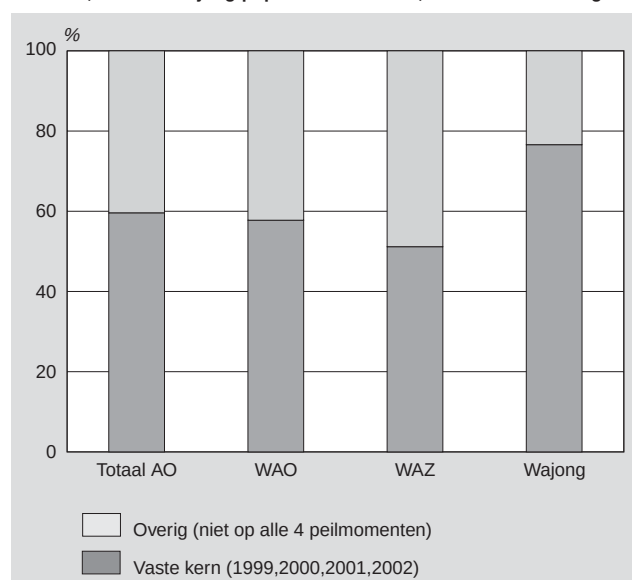
¹⁾ Peilmoment: ultimo september van het jaar.

²⁾ Instroom jaar t / jaar t+1 : ingestroomd tussen ultimo september jaar t en ultimo september jaar t+1.

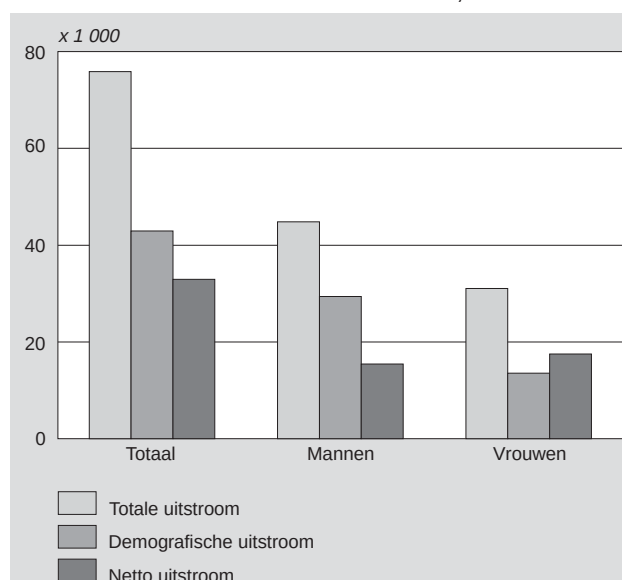
³⁾ Doorstroom jaar t / jaar t+1: personen die zowel ultimo september jaar t als op ultimo september jaar t+1 een AO-uitkering ontvangen.

⁴⁾ Uitstroom jaar t / jaar t+1: uitgestroomd tussen ultimo september jaar t en ultimo september jaar t+1. Er heeft geen meting plaats gevonden van de uitstroom 1998/1999.

2. WAO-, WAZ- en Wajong-populatie 1999–2002, vaste kern en overig

3. Uitstroom uit de AO onder mannen en vrouwen, 2001–2002

3. Doorstroom en uitstroom in de AO, 2001–2002

Per ultimo september 2001 had Nederland 898,7 duizend personen met een AO-uitkering, waarvan er 822,8 duizend (92 procent) doorstroomden naar 2002 en 75,8 duizend (8 procent) uitstroomden. De tabellen 1 tot en met 7 geven informatie over doorstroom en uitstroom van AO'ers tussen 2001 en 2002, gerelateerd aan persoonskenmerken en kenmerken van de AO-uitkering.

3.1 Meer dan de helft uitstroom uit arbeidsongeschiktheid is demografische uitstroom

Van de 75,8 duizend AO'ers die tussen 2001 en 2002 uit de arbeidsongeschiktheidsregelingen zijn uitgestroomd, is de uitkering voor 42,9 duizend AO'ers (57 procent) beëindigd als gevolg van demografische factoren: sterfte (9,1 duizend personen), emigratie (2,4 duizend personen), of omdat de AO'er 65 jaar geworden is, de leeftijd waarop de uitkering automatisch stopt (31,4 duizend personen³⁾). Er blijft een netto uitstroom over van 32,9 duizend AO'ers. Het netto uitstroombepaalde, dat is het aandeel van de netto uitstroom in de voor demografische uitstroom gecorrigeerde AO-populatie, bedraagt 4 procent (zie tabel 1). Demografische uitstroom loopt op bij hogere leeftijden. Twee derde deel van de uitstroom bij mannen was demografische uitstroom, bij vrouwen was dat minder dan de helft (figuur 3).

3.2 Uitstroom naar persoonskenmerken

Het netto uitstroombepaalde is voor vrouwen (5 procent) groter dan voor mannen (3 procent). In de laagste leeftijdsklassen is de netto uitstroom het grootst met een piek (9 procent) in de klasse 25–34 jaar. Bij oplopende leeftijden vanaf 35 jaar daalt de netto uitstroom tot slechts 1 procent voor de hoogste leeftijdsklasse van 55–63 jaar (tabel 1). Autochtonen en westerse allochtonen stromen minder

vaak uit (4 procent) dan Marokkanen en Turken (5 procent) en de overige niet-westerse allochtonen (6 procent), zie tabel 2. Bij de Marokkanen en Turken is dit toe te schrijven aan de jongere AO'ers, want vanaf 35 jaar is de netto uitstroom bij hen lager dan bij andere herkomstgroeperingen. Alleenstaande ouders of ouders in een gehuwd of samenwonend paar komen sneller uit de AO dan alleenstaanden of paren zonder kinderen. Bijna twee derde deel van de bewoners van inrichtingen, instellingen of tehuizen (institutioneel huishouden) van 15–64 jaar heeft een AO-uitkering, en hun netto uitstroom is vrijwel nihil. Het zijn merendeels jonggehandicapten met een Wajong-uitkering (tabel 3). Liefst 15 procent van de bevolking van 15–64 jaar met basisonderwijs als hoogste opleidingsniveau heeft een AO-uitkering. Hun uitstroom is lager dan die van de hoger opgeleide AO'ers (tabel 4). Zie ook figuur 4.

3.3 Uitstroom naar kenmerken van de AO-uitkering

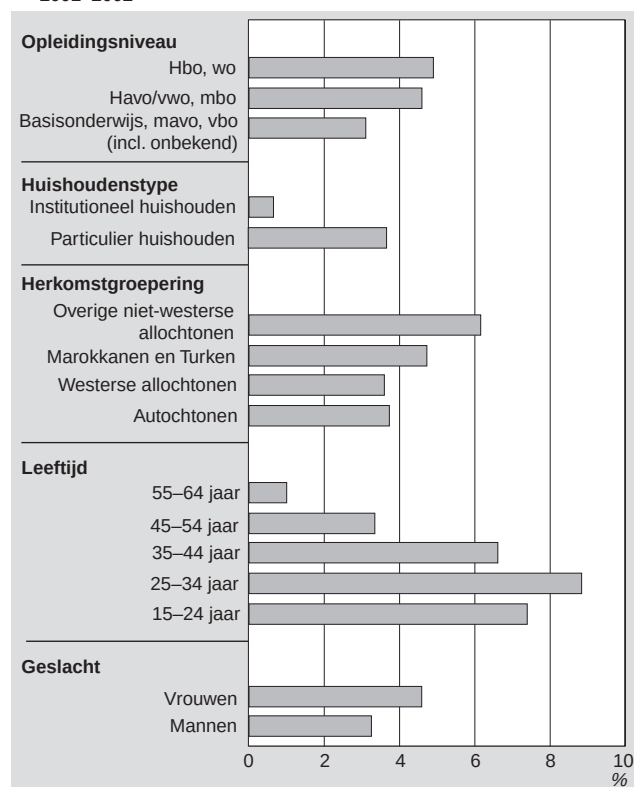
Personen met een Wajong-uitkering stromen minder snel uit dan die met een WAO- of WAZ-uitkering (zie paragraaf 2.3). Volledig arbeidsongeschikten hebben een lager netto uitstroombepaalde dan gedeeltelijk arbeidsongeschikten. Echter veel bepalender dan de mate van arbeidsongeschiktheid voor de uitstroom is of de AO'er tijdens de uitkeringsperiode werkte of niet.

Een AO'er met een arbeidsongeschiktheid van psychische aard heeft een iets grotere netto uitstroombepaalde dan bij klachten van fysieke aard (tabel 5). Zie figuur 5.

3.4 Netto uitstroombepaalde beduidend groter voor AO'ers met werk

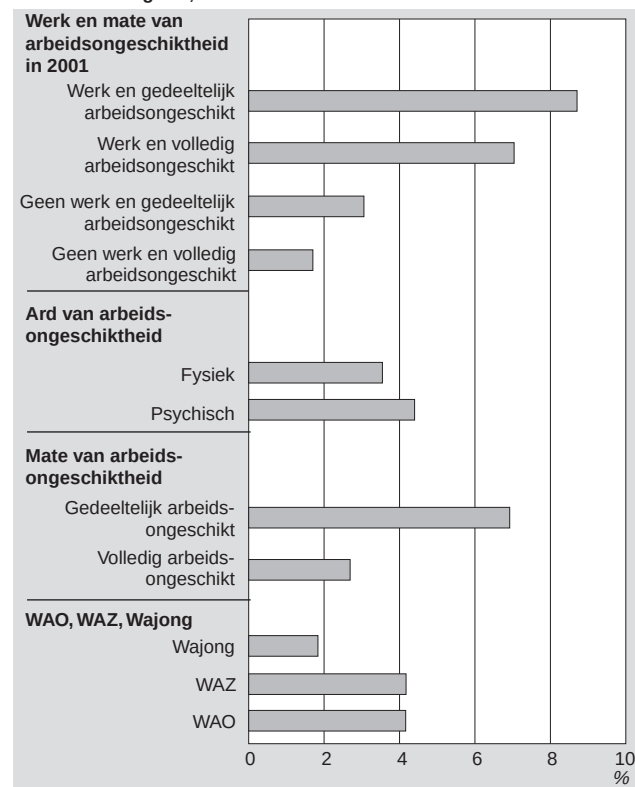
Het aantal voor demografische uitstroom gecorrigeerde AO'ers in 2001 was 855,8 duizend. Hiervan hadden er 275,3 duizend AO'ers, dat is ruim 30 procent, werk naast de uitkering⁴⁾. Onder de AO'ers met werk kunnen zich gevallen van zogenaamde fictieve dienstbetrekkingen voor-

4. Netto AO-uitstroompercentage naar persoonskenmerken ¹⁾, 2001–2002

¹⁾ Peildatum 2001.

5. Netto AO-uitstroompercentage naar kenmerk van de AO-uitkeringen ¹⁾, 2001–2002

¹⁾ Peildatum 2001.

doen. Dit is het geval als de AO'er formeel nog een dienstbetrekking heeft bij de werkgever, en de uitkering plus een eventuele aanvulling via loon krijgt uitbetaald, maar er feitelijk geen werkzaamheden worden verricht voor de werkgever (zie technische toelichting).

Van de AO'ers met werk behielden 217,0 duizend (79 procent) hun baan ook in 2002, zij het met behoud van hun uitkering. Dertien procent haakte af in het arbeidsproces en viel geheel terug op de uitkering. De resterende 8 procent stroomde uit naar werk en overige uitstroombestemmingen, zoals andere inkomensbronnen (geen AO-uitkering, geen loon).

De AO-populatie uit 2001 zonder werk was meer honkvast. Liefst 98 procent kreeg ook in 2002 een uitkering. Slechts 2 procent ruilde de AO-uitkering in 2002 in voor werk of een andere inkomensbron. Een groep van 21,6 duizend

AO'ers vond eveneens werk, echter zonder afstand te doen van zijn uitkering.

AO'ers met werk hadden dus een beduidend grotere netto uitstroom dan die zonder werk (zie staat 2).

Het al dan niet hebben van werk tijdens de uitkeringsperiode is een dominante factor bij het bepalen van de omvang van de uitstroom. Het differentieert veel meer dan kenmerken als geslacht, leeftijd, herkomstgroepering en positie in het huishouden van de AO'er, zie tabel 7.

In paragraaf 4 zullen de determinanten van de omvang en de richting van de doorstroom en de uitstroom uit de AO op uitgebreidere schaal onderzocht worden met behulp van multivariate analyse.

Staat 2
Doorstroom en netto uitstroom 2001–2002

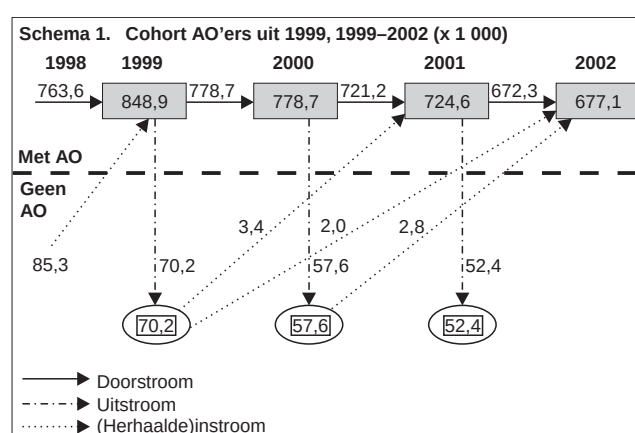
	Doorstroom en netto uitstroom					Doorstroom- en netto uitstroompercentage			
	Totaal	Doorstroom		Netto uitstroom		Doorstroompercentage		Netto uitstroompercentage	
		AO in 2002	AO+werk in 2002	Werk in 2002	Overig in 2002	AO in 2002	AO+werk in 2002	Werk in 2002	Overig in 2002
	<i>x 1 000</i>					<i>in % van sociaal-economische categorie 2001</i>			
Totaal	855,8	584,2	238,6	24,6	8,3	68	28	3	1
Sociaal-economische categorie 2001									
AO	580,4	547,9	21,6	4,3	6,6	94	4	1	1
AO+werk	275,3	36,3	217,0	20,3	1,7	13	79	7	1

4. De AO-populatie van 1999, en de ontwikkeling in latere jaren

Na de korte termijn analyse van paragraaf 3 (mutaties 2001–2002) volgt in paragraaf 4 een analyse van de ontwikkelingen op langere termijn, namelijk van 1999 tot 2002. Dit maakt het bijvoorbeeld mogelijk om na te gaan of AO'ers die naar werk zijn uitgestroomd dit werk ook voor langere tijd weten te vast te houden.

4.1 AO-populatie van 1999; proces van instroom, doorstroom en uitstroom

Om de ontwikkeling van de sociaal-economische positie van AO'ers in de tijd te kunnen bestuderen is een selectie gemaakt van alle personen die op peildatum 1999 een AO-uitkering hadden. Zij worden daartoe in een cohortanalyse gedurende drie jaar gevolgd.

Eind september 1999 waren er in Nederland 848,9 duizend personen met een AO-uitkering. Drie jaar later waren 677,1 duizend personen (80 procent) uit deze cohort nog altijd in bezit van een AO-uitkering. Ieder jaar kwam voor enige tienduizenden AO'ers in de cohort de uitkering ten einde. Een klein deel deed later opnieuw een beroep op de AO-regelingen (herhaalde instroom). Zo stroomden van 1999 op 2000 in totaal 70,2 duizend personen uit, maar 3,4 duizend daarvan kwamen in 2001 weer terug in de AO, en 2,8 duizend in 2002 (schema 1).

4.2 AO-populatie van 1999; jaar-op-jaar transitie in sociaal-economische categorie

In 1999 had de populatie AO'ers zonder baan een omvang van 595,1 duizend personen. Daarnaast hadden 253,8 duizend AO'ers naast de uitkering ook een betaalde baan (staat 3).

Van de AO'ers zonder baan in 1999 bleven er 571,3 duizend (96 procent) ook in 2000 zonder baan, echter 23,8 duizend personen (4 procent) slaagden er in om het werk te hervatten, al dan niet met behoud van de AO-uitkering. Van de AO'ers met een baan in 1999 werkten er 214,2 duizend (84 procent) ook in 2000, terwijl 34,6 duizend personen (14 procent) geheel terugvielen op de AO. Bijna 36 duizend personen kregen in 2000 hun inkomsten uit een andere bron – overwegend ouderdomsuitkeringen wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd- of ze hadden geen eigen inkomen meer. Elf duizend personen waren overleden of geëmigreerd.

Staat 3
AO-populatie van 1999, transitie in sociaal-economische categorie 1999–2000

	Sociaal-economische categorie in 2000					
	Totaal	AO	AO+werk	Werk	Overig	Overleden/ geëmigreerd
x 1 000						
Totaal	848,9	564,1	214,6	23,3	35,8	11,0
Sociaal-economische categorie in 1999						
AO	595,1	529,5	18,9	4,9	33,1	8,8
AO+werk	253,8	34,6	195,8	18,5	2,7	2,3

Staat 4
AO-populatie van 1999, transitie in sociaal-economische categorie 2000–2001

	Sociaal-economische categorie in 2001					
	Totaal	AO	AO+werk	Werk	Overig	Overleden/ geëmigreerd
x 1 000						
Totaal	848,9	532,8	191,8	36,1	66,9	21,4
Sociaal-economische categorie in 2000						
AO	564,1	505,8	16,0	3,3	31,0	8,0
AO+werk	214,6	25,3	174,0	11,6	2,0	1,7
Werk	23,3	0,5	1,6	19,2	1,9	0,2
Overig	35,8	0,9	0,1	2,0	31,9	0,9
Overleden/geëmigreerd	11,0	0,3	0,0	0,0	0,0	10,7

Staat 5
AO-populatie van 1999, transitie in sociaal-economische categorie 2001–2002

	Sociaal-economische categorie in 2002					
	Totaal	AO	AO+werk	Werk	Overig	Overleden/ geëmigreerd
<i>x 1 000</i>						
Totaal	848,9	499,3	177,8	43,1	96,8	31,9
Sociaal-economische categorie in 2001						
AO	532,8	479,0	13,6	2,2	30,4	7,7
AO+werk	191,8	17,9	161,7	8,8	1,9	1,4
Werk	36,1	0,7	2,3	29,6	3,2	0,3
Overig	66,9	1,3	0,1	2,5	61,3	1,7
Overleden/geëmigreerd	21,4	0,3	0,1	0,0	0,1	20,8

In 2000 hebben 23,3 duizend personen het werk hervat zonder afhankelijk te zijn van een AO-uitkering. Het merendeel, 20,8 duizend personen (89 procent), bleef ook in 2001 aan de slag, zij het dat 1,6 duizend werkhervatters daarnaast ook weer een AO-uitkering ontvingen (zie staat 4). Voor vijfhonderd personen was het niet meer dan een tussentijds uitstapje naar werk, zij vielen snel terug op de AO-regelingen. Van de personen die na peildatum 1999 zijn geëmigreerd (met hun AO-uitkering) zijn er driehonderd op peildatum 2001 weer in Nederland teruggekeerd. De transitiepatronen 2001–2002 (staat 5) verschillen niet wezenlijk van die van 2000–2001.

Het gecumuleerde resultaat 1999–2002 van alle jaar-op-jaar transitie is te vinden in staat 6. De overheidsbeleidsinstrumenten om AO'ers uit de AO weer in het

arbeidsproces te reïntegreren hebben uiteraard geen invloed op de demografische uitstroom. Om die reden wordt de demografische uitstroom in staat 6 afgezonderd van de rest.

4.3 Volledige werkhervatting is overwegend duurzaam

In 2000 hebben 23,3 duizend personen uit de AO-populatie van 1999 het werk volledig hervat. Ongeveer 1,3 duizend van deze werkhervatters zijn voor peildatum 2002 door demografische oorzaken uitgestroomd (staat 7). Van de 22 duizend overgebleven personen waren in 2002 19,5 duizend personen (89 procent) nog altijd aan het werk, al moesten 2,1 duizend personen (10 procent) daarnaast

Staat 6
AO-populatie van 1999, transitie in sociaal-economische categorie 1999–2002

	Sociaal-economische categorie in 2002							
	Totaal	Demografische uitstroom		Doorstroom en netto uitstroom				
		Overig ≥65 jaar in 2002	Overleden/ geëmigreerd	Totaal	AO	AO+werk	Werk	Overig <65 jaar in 2002
x 1 000								
Totaal	848,9	85,4	31,9	731,6	499,3	177,8	43,1	11,4
Sociaal-economische categorie in 1999								
AO	595,1	79,7	25,4	490,0	444,4	25,6	12,2	7,9
AO+werk	253,8	5,8	6,6	241,5	54,8	152,3	30,9	3,5

Staat 7
Werkhervatters 2000 en hun sociaal-economische categorie in 2002

		Sociaal-economische categorie in 2002					Demografische uitstroom	
		Totaal	Totaal minus demografische uitstroom				Overig ≥65 jaar in 2002	Overleden/ geëmigreerd
		Totaal	AO	AO+werk	Werk	Overig <65 jaar in 2002		
<i>x 1 000</i>								
Sociaal-economische categorie in 2000: werk	23,3	22,0	1,0	2,1	17,4	1,5	1,0	0,3
<i>%</i>								
		100	4	10	79	7	5	2

weer een beroep doen op een AO-regeling. Volledige werkhervatting biedt dus voor het merendeel van de voormalige arbeidsongeschikten perspectief voor behoud van werk op langere termijn.

Voor een kleine groep van duizend werkhervatters (4 procent) pakte de overstap naar werk minder goed uit. Zij vielen weer terug op de AO.

4.4 Veel hogere uitstroom uit de AO naar werk als AO'er al werkte

Van de 731,6 duizend AO'ers van 1999, die overblijven na correctie voor demografische uitstroom, zijn in 2002 in totaal 43,1 duizend (7 procent) uitgestroomd naar betaald werk (staat 6). Het netto uitstroompercentage 1999–2002 voor uitstroom naar werk is aanzienlijk hoger voor de sociaal-economische categorie AO+werk in 1999 dan voor de categorie AO, 13 procent tegenover 2 procent. Een vergelijkbaar resultaat, maar dan voor de korte termijn, werd eerder gevonden in paragraaf 3.

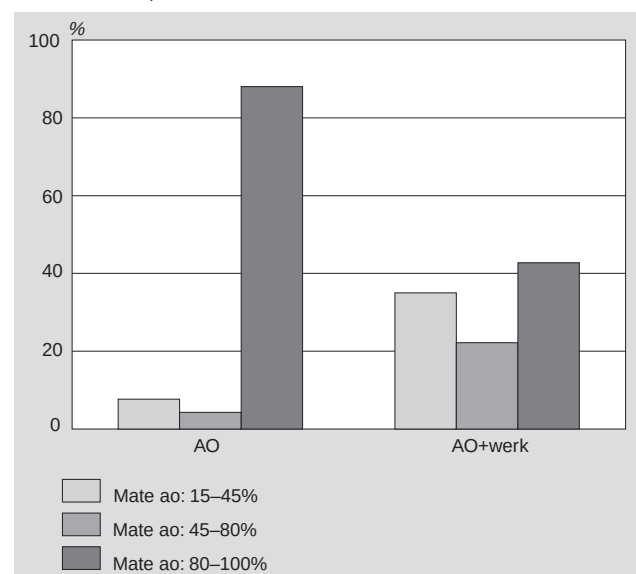
Het netto uitstroompercentage 2001–2002 voor de sociaal-economische categorie AO+werk in 2001 was 7 procent tegenover 1 procent voor de categorie AO (staat 2).

Volledige werkhervatting heeft dus meer kans van slagen als arbeidsongeschikten enige werkervaring hebben. Zij worden daarbij geholpen door een lagere mate van arbeidsongeschiktheid (figuur 6), en hebben betere kansen om na herkeuring weer arbeidsgeschikt verklaard te worden. Bovendien is de populatie die zijn AO-uitkering met werk combineert gemiddeld iets jonger, wat betere perspectieven biedt voor een volledige rentree op de arbeidsmarkt (figuur 7).

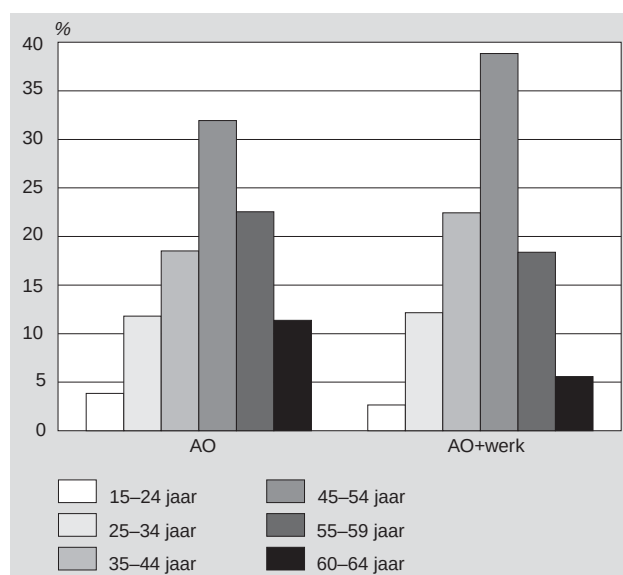
4.5 De stap van AO naar AO+werk is makkelijker dan van AO naar werk

De stap van AO in 1999 naar werk in 2002 is voor de meeste AO'ers nog te hoog gegrepen. Slechts 2½ procent van de AO-populatie (gecorrigeerd voor demografische uitstroom)

6. AO'ers met en zonder werk naar mate van arbeidsongeschiktheid voor AO'ers, 1999

7. AO'ers met en zonder werk naar leeftijd, 1999

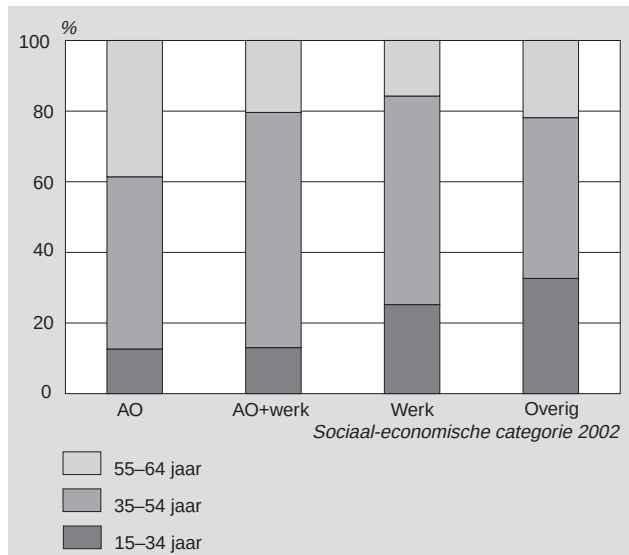
slaagt hierin, echter de overgang van AO naar AO+werk is voor meer AO'ers (5 procent van de AO-populatie) haalbaar (staat 6).

4.6 Reïntegratie voorkomt terugval aantal werkzame personen niet

Inspanningen om arbeidsongeschikten in het arbeidsproces te reïntegreren zouden op termijn er toe moeten leiden dat uit de AO-cohort van 1999 minder AO'ers en meer werkzame personen resulteren. Het aantal AO'ers is, gecorrigeerd voor demografische uitstroom, inderdaad gedaald van 731,6 duizend in 1999 naar 677,1 duizend in 2002 (staat 6). Een op het eerste gezicht verrassend resultaat is echter dat de AO-cohort van 1999 in plaats van meer werkenden juist minder werkenden heeft gegenereerd: 241,5 duizend werkzame personen in 1999 tegenover 220,9 duizend in 2002, een daling met 9 procent. Het aantal AO'ers zonder baan in 1999 dat in 2002 aan werk geholpen is (37,8 duizend), weegt namelijk bij lange niet op tegen het verlies aan 58,3 duizend banen⁵⁾ van AO'ers die in 1999 nog arbeid verrichtten. Het is heel goed mogelijk dat reïntegratie-activiteiten meerdere arbeidsongeschikten aan het werk hebben geholpen, echter per saldo is daarmee het aantal werkzame personen niet omhoog gegaan. Overigens hoeft met de terugval in het aantal werkzame personen het volume arbeidsuren niet te zijn afgenomen. Het kan zijn dat er met 38 duizend bijgekomen banen meer arbeidsuren zijn gewonnen dan er verloren zijn gegaan met de 58 duizend banen van AO'ers die oorspronkelijk nog werkten.

Vermoedelijk speelt gevorderde leeftijd, en daarmee samenhangend een verhoogde kans op een mindere gezondheid, een rol bij het verklaren waarom zoveel AO'ers die in 1999 nog werkten in 2002 geen baan meer hebben. Er zijn 54,8 duizend personen die AO+werk in 1999 inwisselden voor AO in 2002. Bijna 40 procent daarvan is in 1999 55-plusser, dat is meer dan in andere uitstroomcategorieën (figuur 8).

8. Transities vanuit sociaal-economische categorie AO+werk in 1999 naar sociaal-economische categorie in 2002 per leeftijdscategorie ¹⁾

¹⁾ Leeftijd op peildatum 1999.

Ook is de mate van arbeidsongeschiktheid van deze 54,8 duizend AO'ers tussen 1999 en 2002 toegenomen. Het aandeel volledig arbeidsongeschikten in deze groep bedroeg in 1999 58 procent en is in 2002 omhoog gegaan naar 70 procent. Relatief veel van de 54,8 duizend AO'ers waren toen ze werkten in 1999 al volledig arbeidsongeschikt, en daarom zal het bij het merendeel van de banen die in 2002 verloren gingen waarschijnlijk niet om substantiële banen gaan.

4.7 Determinanten van stromen uit de AO

Met multivariate analyse is onderzocht welke factoren door- of uitstroom uit de AO bespoedigen of juist vertragen. Op basis van een multinomiaal logit model worden transitiekansen geraamd waarmee een AO'er met bepaalde kenmerken door- of uitstroomt naar een van de diverse sociaal-economische categorieën. Zie de technische toelichting.

Voor de stroomanalyse wordt uitgegaan van de sociaal-economische categorie van de AO'er in 1999 en ligt de bestemming van de transitie in het jaar 2002. In de analyse wordt demografische uitstroom uitgesloten. De multinomiaal logit modelschattingen zijn zowel voor de uitgangssituatie 'alleen AO in 1999' als voor de uitgangssituatie 'AO+werk in 1999' uitgevoerd. De resultaten hiervan zijn samengevat in staat 8. Een uitgebreide uitleg over de interpretatie van de resultaten in staat 8 is te vinden in de technische toelichting.

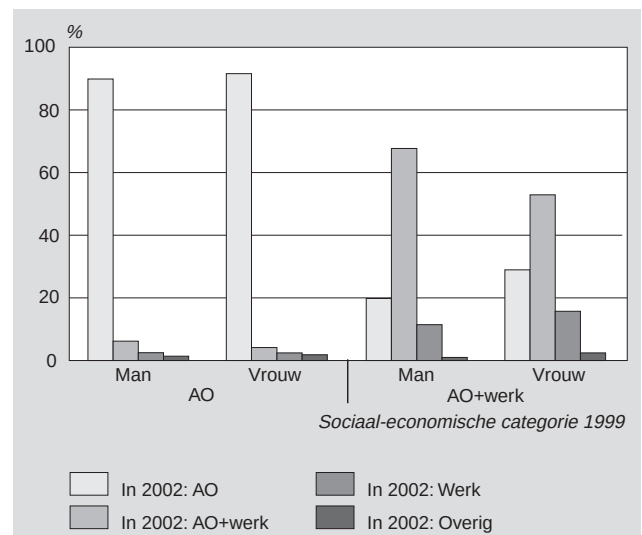
De kenmerken waarvan het effect op door- en uitstroom is onderzocht zijn: geslacht, leeftijd, herkomstgroepering, positie in huishouden, opleidingsniveau, mate en aard van de arbeidsongeschiktheid, aanwezigheid van AO-uitkering in 1998 (als indicatie voor uitkeringsduur) en voor AO'ers met werk de economische activiteit van de werkzaamheden. Al deze kenmerken blijken een significante invloed te hebben op de omvang en richting van de uitstroom, met uitzondering van opleidingsniveau voor de transitie vanuit AO+werk. De aard van de arbeidsongeschiktheid voor transitie vanuit de AO is alleen significant op 10%-niveau.

Hoe hoger de coëfficiënt des te groter de transitiekans. Zo hebben autochtonen, westerse allochtonen en de overige niet-westerse allochtonen een grotere kans om vanuit AO naar werk uit te stromen dan Marokkanen en Turken.

Geslacht

Ten opzichte van vrouwen hebben mannelijke AO'ers zonder werk in 1999 volgens de modelschattingen een hogere uitstroomkans naar werk of naar AO+werk (staat 8). Als zij in 1999 wel werk hebben naast hun AO-uitkering is hun kans om de baan te verliezen en terug te vallen op uitsluitend een AO-uitkering kleiner dan bij vrouwen. In figuur 9, waar de feitelijk waargenomen (niet de geschatte) door- en uitstroom wordt weergegeven, wordt dit bevestigd. Overigens wijst een vergelijking met tabel 7 uit dat er in de loop van 1999-2002 een verandering is opgetreden voor mannen en vrouwen in het uitstroombatroom. Van 2001 op 2002 zijn namelijk meer vrouwen (0,9 procent) dan mannen (0,6 procent) van AO naar werk uitgestroomd. Over de totale periode 1999-2002 bezien, hebben de mannen een kleine voorsprong, 2,5 procent tegenover 2,4 procent.

9. Door- en uitstroom vanuit sociaal-economische categorie in 1999 naar sociaal-economische categorie in 2002, mannen en vrouwen (feitelijke waarneming)

Herkomstgroepering

Marokkanen en Turken hebben volgens de modelschattingen in vergelijking met autochtonen een kleinere kans om vanuit AO in 1999 naar AO+werk en werk in 2002 uit te stromen. Tabel 7 laat overigens zien dat de Marokkanen en Turken bij de overgang van 2001 naar 2002 een kleine voorsprong hebben genomen op de autochtonen voor de uitstroom van AO naar werk, 0,8 procent tegenover 0,7 procent. De overige niet-westerse allochtonen stromen in vergelijking met autochtonen minder snel vanuit AO naar AO+werk, maar wel sneller naar werk. Als allochtonen in de beginsituatie werk hebben naast de uitkering weten ze zich makkelijker los te maken van de AO dan autochtonen. De genoemde schattingsresultaten zijn in overeenstemming met de feitelijke waarneming (figuur 10).

Staat 8
Transities vanuit AO en AO+werk in 1999 naar sociaal-economische categorieën in 2002, exclusief demografische uitstroom, coëfficiëntschattingen
multinomiaal logit model

	Transitie vanuit AO in 1999 (ref: blijft in AO)				Transitie vanuit AO+werk in 1999 (ref: blijft in AO+werk)			
	Signif. hoofdeffect ¹⁾	Sociaal-economische categorie in 2002			Signif. hoofdeffect ¹⁾	Sociaal-economische categorie in 2002		
		AO+werk	Werk	Overig		AO	Werk	Overig
Constante		-4,045***	-3,290***	-4,287***		1,644***	-0,668***	-1,566***
Persoons- en huishoudenskenmerken								
Geslacht (ref: vrouw)	***				***			
man		0,732***	0,496***	0,075		-0,549***	-0,029*	-0,617***
Herkomstgroepering (ref: autochtoon)	***				***			
westers allochtoon		-0,115***	0,061*	0,213***		0,198***	0,109***	0,326***
Marokkanen en Turken		-1,128***	-0,797***	0,392***		1,279***	0,212***	1,385***
overig niet-westers allochtoon		-0,248***	0,217***	0,673***		0,461***	0,370***	0,935
Leeftijdscategorie (ref: 55-64 jaar)	***				***			
15-24 jaar		3,015***	2,320***	2,273***		-1,209***	0,970***	0,289***
25-34 jaar		2,126***	1,897***	2,362***		-1,206***	0,855***	0,080
35-44 jaar		1,710***	1,173***	1,679***		-1,281***	0,446***	-0,553***
45-54 jaar		1,060***	-0,172***	0,859***		-1,113***	-0,340***	-1,071***
Positie in huishouden (ref: paar zonder kinderen)	***				***			
alleenstaande		0,058***	-0,164***	0,247***		-0,105***	-0,048***	0,023
partner in paar met kinderen		0,295***	0,177***	0,205***		-0,141***	0,067***	-0,084*
alleenstaande ouder		0,467***	0,483***	0,519***		-0,038	0,300***	0,141
overig		-0,595***	-1,094***	-0,336***		-0,635***	-0,563***	-0,814***
Opleidingsniveau ²⁾ (ref: lager niveau (basisonderwijs, mavo, vbo)	***							
midden niveau (havo, vwo, mbo)		0,184**	0,499***	-0,294*		-0,020	-0,123	0,064
hoger niveau (hbo,wo)		0,333***	0,297*	-0,651**		-0,089	-0,033	-0,181
Kenmerken van AO-uitkering								
Mate van arbeidsongeschiktheid (ref: volledig arbeidsongeschikt (mate ao: 80-100%))	***				***			
gedeeltelijk arbeidsongeschikt (mate ao: 15-80%)		1,708***	1,163***	0,739***		-0,950***	0,077***	-0,550***
Aard van arbeidsongeschiktheid (ref: fysiek)	*				***			
psychisch		0,029**	0,038*	0,024		0,067***	0,098***	0,196***
AO-uitkering in 1998 (ref: geen AO-uitkering in 1998)	***				***			
AO-uitkering in 1998		-0,894***	-1,639***	-1,594***		-0,932***	-1,252***	-1,793***
Baankenmerken								
Economische activiteit (SBI) (ref: overige dienstverlening (SBI-2digit 75-99))					***			
Landbouw, jacht, bowbouw en visserij (SBI-2digit 01-05)						-0,758***	-0,057*	-0,291**
Delfstoffenwinning en industrie (SBI-2digit 10-37)						-0,499***	-0,767***	-0,622***
Openbare voorzieningsbedrijven en bouwnijverheid (SBI-2digit 40-45)						-0,050**	-0,042	0,161*
Reparatie consumentenartikelen, handel en horeca (SBI-2digit 50-55)						-0,098***	-0,035*	0,571***
Vervoer, opslag en communicatie (SBI-2digit 60-64)						-0,016	0,018	0,493***
Financiële instellingen, verhuur en zakelijke dienstverlening (SBI-2digit 65-74)						0,254***	0,222***	0,863***

N=490.039 (transitie vanuit AO)

N=241.516 (transitie vanuit AO+werk)

Pseudo R² (Nagelkerke) = 0,184 (transitie vanuit AO)

Pseudo R² (Nagelkerke) = 0,217 (transitie vanuit AO+werk)

*** significant op 1% niveau.

** significant op 5% niveau.

* significant op 10% niveau.

Alle waarden van de verklarende variabelen zijn geënt op peildatum 1999.

¹⁾ Significantie van hoofdeffect simultaan voor alle transities op basis van Likelihood Ratio toets.

²⁾ Alle coëfficiënten uitgezonderd die voor opleidingsniveau zijn geschat op registerbasis. De coëfficiënten van opleidingsniveau zijn geschat in een aparte sessie voor het EBB steekproefdeel in een model met dezelfde verklarende variabelen inclusief opleidingsniveau. Deze coëfficiënten dienen alleen relatief ten opzichte van elkaar beoordeeld te worden. Schattingsresultaten aparte sessie uitgangssituatie AO in 1999: N=15.618; Pseudo R² (Nagelkerke) = 0,195. Schattingsresultaten aparte sessie uitgangssituatie AO+werk in 1999: N=9.249; Pseudo R² (Nagelkerke) = 0,217.

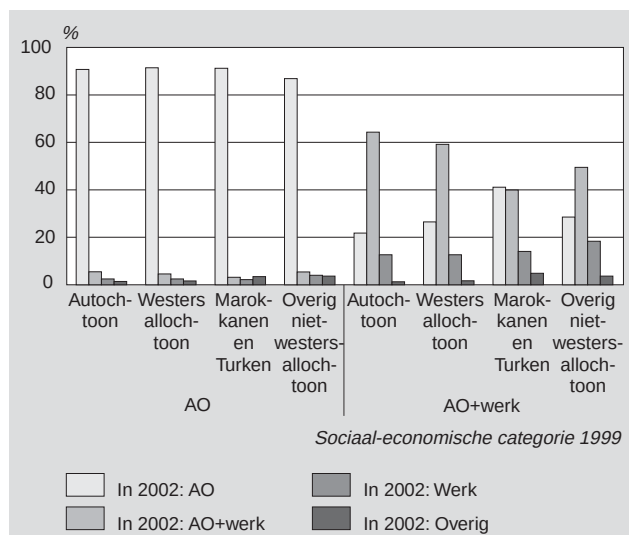
Leeftijd

De modelschattingen geven aan dat hoe jonger de AO'er is, hoe kansrijker de overgang naar de sociaal-economische categorie werk, ongeacht wat de beginsituatie is. De leeftijdscategorie 45-54 jaar vormt een uitzondering op deze regel.

Positie in huishouden

In vergelijking met partners in paren zonder kinderen, hebben de partners in paren met kinderen en de alleenstaande ouders een verhoogde kans om uit de AO komen en werk te vinden. Dit is ongeacht of ze in de aanvangssituatie werkten of niet.

10. Door- en uitstroom vanuit sociaal-economische in 1999 naar sociaal-economische categorie in 2002, per herkomstgroep (feitelijke waarneming)

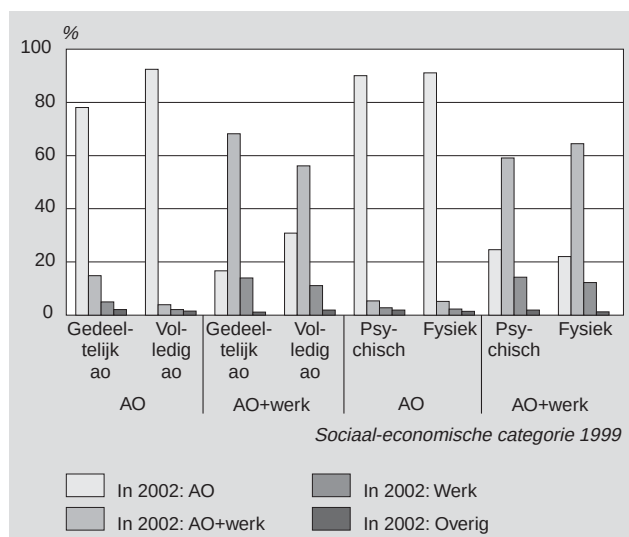

Mate en aard van arbeidsongeschiktheid

De terugkeer naar de arbeidsmarkt verloopt soepeler voor gedeeltelijk arbeidsongeschikten dan voor volledig arbeidsongeschikten.

In tegenstelling tot arbeidsongeschiktheid van fysieke aard zijn klachten van psychische aard minder belemmerend om op den duur weer de transitie naar werk te maken. In alle gevallen zijn de verschillen gering. Zie voor de feitelijke waarneming figuur 11.

11. Door- en uitstroom vanuit sociaal-economische categorie in 1999 naar sociaal-economische categorie in 2002 naar mate en aard van de arbeidsongeschiktheid (feitelijke waarneming)

AO-uitkering in 1998

AO'ers zonder werk die al in 1998 een uitkering hadden zullen minder gauw de weg naar werk weten te vinden dan arbeidsongeschikten van wie de uitkering op een later moment is begonnen. Evenzo is de kans dat werkende

AO'ers in 1999 in 2002 hun werk behouden en onafhankelijk worden van hun AO-uitkering kleiner als ze reeds in 1998 een AO-uitkering hadden. De impliciete boodschap is dat arbeidsongeschikten, die nog maar kort in de AO zitten, een verhoogde kans hebben om er weer uit te komen en de weg naar werk te hervinden.

Opleidingsniveau

Middelbaar of hoger opgeleide AO'ers komen sneller vanuit AO weer aan werk dan de AO'ers met een lager opleidingsniveau. Voor AO'ers met werk heeft opleidingsniveau geen significante invloed op een overgang naar een uitstroomcategorie.

Economische activiteit baan van AO'ers met werk

Voor AO'ers met werk zijn de kansen om van de AO-uitkering af te komen groter als men werkt in de financiële of zakelijke dienstverlening of bij verhuuractiviteiten. Daarentegen is de kans lager als de AO'er werkzaam is in de delfstoffenwinning en industrie.

Technische toelichting

Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen (AO-uitkeringen): AO-uitkeringen is een verzamelnaam voor de volgende uitkeringen:

- WAO: Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering
- WAZ: Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen
- Wajong: Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten

De maximum leeftijd waarop men in aanmerking kan komen voor deze uitkeringen is 64 jaar. Voor een Wajong uitkering komt men niet eerder in aanmerking dan op 18-jarige leeftijd.

Herkomstgroepering

De herkomstgroepering van een persoon wordt vastgesteld aan de hand van diens geboorteland en dat van diens ouders. Autochtonen zijn personen die in Nederland geboren zijn of van wie beide ouders in Nederland geboren zijn. Allochtonen zijn personen van wie minstens één ouder in het buitenland geboren is.

Leeftijd

De leeftijd in dit artikel is die in de peilmaand van het jaar dat genoemd wordt. De leeftijd in 2001 is dus die in september 2001.

Mate van arbeidsongeschiktheid

De hoogte van de arbeidsongeschiktheidsuitkering is gekoppeld aan de mate van arbeidsongeschiktheid. Als de arbeidsongeschiktheid beoordeeld wordt als minder dan 15 procent bestaat er geen recht op uitkering. Personen die 15 tot 80 procent arbeidsongeschikt zijn heten gedeeltelijk arbeidsongeschikt. Bij een percentage van 80 tot 100 procent is sprake van volledige arbeidsongeschiktheid.

Multinomiaal logit model

Om transitiekansen te kunnen bepalen bij meerdere overgangsmogelijkheden wordt vaak gebruik gemaakt van het multinomiaal logit model. Een uitgebreide toelichting op de toepassing van het multinomiaal logit model is te vinden in Schmidt en Strauss (1975).

De interpretatie van de uitkomsten van het multinomiaal logit model wordt aan de hand van staat 8 toegelicht.

De kans om in de AO te blijven wordt gedefinieerd als $P_{AO \rightarrow AO}$ en de uitstroomkans vanuit AO naar werk als $P_{AO \rightarrow werk}$. Evenzo worden $P_{AO \rightarrow AO+werk}$ en $P_{AO \rightarrow overig}$ gedefinieerd.

Als voorbeeld wordt uitgegaan van een persoon met de volgende kenmerken: man; autochtoon; 15–24 jaar; gehuwd met kinderen; gedeeltelijk arbeidsongeschikt; arbeidsongeschiktheid van fysieke aard; in 1998 nog geen AO-uitkering⁶⁾.

Centraal staat de logit modelvergelijking. De door- en uitstroomkansen voor de man uit het voorbeeld worden bepaald door per transitie de coëfficiëntschattingen voor de kenmerken van deze man te sommeren (rechterlid van de modelvergelijking). De referentiecategorie van ieder kenmerk heeft coëfficiënt nul (bijvoorbeeld leeftijd 55–64 jaar). Het linkerlid van de logit model vergelijking bevat de natuurlijke logaritme LN van de kans voor de betreffende transitie, bijvoorbeeld $P_{AO \rightarrow werk}$, gedeeld door de kans om in dezelfde situatie te blijven als voorheen (referentiecategorie), $P_{AO \rightarrow AO}$. Dat levert de volgende drie modelvergelijkingen op (coëfficiënten komen uit staat 8):

$$\begin{aligned} \ln(P_{AO \rightarrow AO+werk} / P_{AO \rightarrow AO}) &= -4,045 + 0,732 + 3,015 + 0,295 + 1,708 = 1,705 \\ \ln(P_{AO \rightarrow werk} / P_{AO \rightarrow AO}) &= -3,290 + 0,496 + 2,320 + 0,177 + 1,163 = 0,866 \\ \ln(P_{AO \rightarrow overig} / P_{AO \rightarrow AO}) &= -4,287 + 0,075 + 2,273 + 0,205 + 0,739 = -0,995 \end{aligned}$$

Aangezien de transitiekansen tot een sommeren volgt hieruit: $P_{AO \rightarrow AO} = 0,108$; $P_{AO \rightarrow AO+werk} = 0,595$; $P_{AO \rightarrow werk} = 0,257$; $P_{AO \rightarrow overig} = 0,040$. Deze man maakt dus grote kans om in 2002 weer aan werk te komen, voor 59,5 procent in combinatie met zijn AO-uitkering en voor 25,7 procent na afstoten van zijn AO-uitkering. De kans dat er niets verandert aan zijn situatie is 10,8 procent.

Als de leeftijd van de man uit het voorbeeld tussen 55 en 64 jaar zou zijn geweest verandert het beeld compleet.

$$\begin{aligned} \ln(P_{AO \rightarrow AO+werk} / P_{AO \rightarrow AO}) &= -4,045 + 0,732 + 0,295 + 1,708 = -1,310 \\ \ln(P_{AO \rightarrow werk} / P_{AO \rightarrow AO}) &= -3,290 + 0,496 + 0,177 + 1,163 = -1,454 \\ \ln(P_{AO \rightarrow overig} / P_{AO \rightarrow AO}) &= -4,287 + 0,075 + 0,205 + 0,739 = -3,268 \end{aligned}$$

Hieruit volgt:

$P_{AO \rightarrow AO} = 0,649$; $P_{AO \rightarrow AO+werk} = 0,175$; $P_{AO \rightarrow werk} = 0,152$; $P_{AO \rightarrow overig} = 0,025$. De kans om in de AO te blijven zonder dat er werk bij komt is 64,9 procent. Er is 32,7 procent kans om weer aan het werk te komen.

Aan het teken en de grootte van de coëfficiënt kan worden vastgesteld welke kenmerken kansverhogend zijn voor een bepaalde transitie. Zo heeft een persoon in de leeftijd 35–44 een hogere kans om vanuit de AO naar AO+werk, werk en overig te gaan dan een van 45–54 jaar.

Opleidingsniveau:

Het opleidingsniveau wordt weergegeven volgens de Standaard Onderwijsindeling (SOI) 1998. Bron voor deze variabele is de Enquête Beroepsbevolking (EBB). Om de steekproefinformatie te vergroten zijn ook EBB-waarnemingen gebruikt uit het jaar voor en na peildatum, onder de veronderstelling dat het opleidingsniveau in die jaren constant is gebleven. Om consistent te zijn met het SSB zijn de EBB-steekproefgewichten herwogen.

Peilmoment:

De SSB-standcijfers over 1999–2002 hebben betrekking op vier peilmomenten, namelijk de ultimo september standen van iedere jaargang. De stroomanalyses zijn gebaseerd op de transitie tussen deze peilmomenten. Er is gekozen voor eind september omdat dat een relatief stabiel moment is in het jaar, waarop seizoensinvloeden geen grote rol spelen.

Uitkeringen die van start gaan na een peilmoment en eindigen voordat het volgende peilmoment aanbreekt, worden niet meegeteld in de resultaten. Er waren in 1999–2002 37 duizend AO'ers die op geen van de vier peilmomenten zijn waargenomen, maar niettemin ergens tussen de vier meetmomenten een uitkering hadden. Op jaarbasis (tussen twee opeenvolgende peilmomenten) gaat het om 13 à 14 duizend AO'ers. Hoewel de meting zich beperkt tot een viertal peilmomenten ontbreekt dus slechts 3 procent van de werkelijke AO-populatie in 1999–2002 in de waarneming. Gerelateerd aan de jaarlijkse instroom en uitstroom is het ontbrekende percentage weliswaar groter, namelijk in de orde van 10 tot 15 procent. Het gaat overigens voornameel om uitkeringen van korte duur, 30 procent heeft een looptijd van hooguit een maand en 60 procent duurt niet langer dan 3 maanden. Een frequent voorkomende 'tussentijdse' uitkering is de aparte uitbetaling in de mei-maand. Vermoedelijk gaat het in die gevallen om achterstallige vakantiegelden voor uitkeringsontvangers die al sinds enige tijd het werk hervat hebben, maar van wie het uitkeringsrecht voorlopig is aangehouden.

Positie in huishouden

In afwijking van de meeste variabelen is de variabele 'positie in het huishouden' gemeten op 1 januari na het peilmoment van de AO-uitkering. Als de persoon voor deze datum is komen te overlijden of geëmigreerd is wordt de positie in het huishouden genomen, zoals die was op 1 januari voorafgaande aan het peilmoment van de AO-uitkering.

Sociaal-economische positie of categorie:

- AO: Personen met een AO-uitkering (eventueel in combinatie met ander inkomen, echter niet met inkomsten uit arbeid)
- AO + werk: Personen met een AO-uitkering in combinatie met betaald werk (eventueel aangevuld met ander inkomen). Ongeveer 17 procent van de AO'ers met werk is werkzaam in de sociale werkvoorziening (WSW).

In het SSB is de exacte looptijd in het jaar van een baan van een zelfstandige niet vast te stellen. Daardoor is voor deze gevallen enige overschatting van samenloop van AO en werk niet uit te sluiten.

In de categorie AO+werk kunnen zogenaamde fictieve dienstbetrekkingen voorkomen (zie ook Hoff en Jehoel-Gijsbers, blz. 95–96). Hiermee wordt bedoeld dat de AO'er formeel nog in dienst is van de werkgever, maar er geen feitelijke werkzaamheden voor verricht. Als een niet-werkende AO'er zijn AO-uitkering via de werkgever krijgt uitbetaald of aangevuld in het loon, zal het van de wijze van loonheffing afhangen of de persoon in de ca-

tegorie AO terecht komt of in de categorie AO+werk. Bepalend daarbij is of het loonbestanddeel volgens de witte tabel (loonheffing over loon uit tegenwoordige dienstbetrekking) of de groene tabel (loonheffing over loon uit vroegere dienstbetrekking of daarmee gelijkgestelde uitkeringen) belast wordt. De fiscus staat in het eerste jaar van de AO-uitkering toe dat de uitkering plus aanvulling via het loon wordt belast volgens de witte tabel. Het is dus in het SSB niet uit te sluiten, dat een AO-uitkering, die nog geen jaar loopt, in combinatie met een fictieve dienstbetrekking wordt beschouwd als samenloop van AO en werk.

- *Werk*: Personen met betaald werk (eventueel in combinatie met ander inkomen, echter niet met een AO-uitkering)
- *Overig*: Personen met een ander inkomen dan een AO-uitkering of loon, of zonder eigen inkomsten. Bij de andere inkomsten gaat het bijvoorbeeld om sociale uitkeringen (niet AO), een AOW- of ANW-uitkering, pensioen, alimentatie, rente-inkomsten e.d. Personen zonder eigen inkomen zijn inkomensafhankelijk van anderen in het huishouden.

Sociaal Statistisch Bestand (SSB):

Het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) bevat gegevens over alle personen, banen en uitkeringen in Nederland die op micro-niveau aan elkaar relateerbaar zijn. Hiertoe zijn gegevens uit registraties en enquêtes op micro-niveau gekoppeld, geïntegreerd en consistent gemaakt.

Het resultaat is een gegevensbestand dat een volledige, samenhangende en consistente beschrijving geeft van diverse sociaal-demografische en sociaal-economische aspecten van de bevolking in Nederland.

In het SSB is het betalingsconcept van toepassing. Dat wil zeggen dat uitsluitend banen en uitkeringen zijn opgenomen, waarvoor daadwerkelijk betalingen hebben plaats gevonden. In dit concept is geen plaats voor nuluitkeringen ('slapende' uitkeringsrechten die niet tot uitbetaling leiden). Nabetalingen – betalingen die plaats vinden na het beëindigen van het uitkeringsrecht – worden eveneens uitgesloten.

Voor de analyses in dit artikel is gebruik gemaakt van gekoppelde SSB-jaargangen 1999, 2000, 2001 en 2002. Voor het bepalen van de instroom en doorstroom van 1998 naar 1999 is apart een koppeling gemaakt met het SSB-bestand van AO-uitkeringen uit 1998.

Stromen:

- *Doorstroom*: aantal uitkeringsontvangers op peilmoment t-1 die ook op peilmoment t een uitkering ontvangen.
- *Instroom*: aantal uitkeringsontvangers die op peilmoment t een uitkering krijgen, maar die nog niet hadden op peilmoment t-1. Hiertoe horen ook diegenen die zich met uitkering tijdelijk in het buitenland gevestigd hebben en daarna weer naar Nederland zijn teruggekeerd.
- *Uitstroom*: aantal uitkeringsontvangers die op peilmoment t-1 een uitkering hadden, maar die niet meer krijgen op peilmoment t. Tot de uitstroom worden ook gerekend de personen die met behoud van hun uitkering emigreren naar het buitenland.
- *Demografische uitstroom*: uitstroom als gevolg van sterfte, emigratie of omdat de uitkeringsontvanger 65 jaar is geworden.

- *Netto uitstroom*: uitstroom verminderd met demografische uitstroom

Literatuur

Arts, C.H. en E.M.J. Hoogteijling (2002), Het Sociaal Statistisch Bestand 1998 en 1999. Sociaal-economische maandstatistiek, december 2002, blz. 13–21.

Copinga, M. en R. Selten (2003a), Wie komen in de WAO? Sociaal-economische maandstatistiek, januari 2003, blz. 38–52.

Copinga, M. en R. Selten (2003b), Wie komen in de WAO? (verbeterde uitkomsten). Sociaal-economische maandstatistiek, mei 2003, blz. 12–14.

Hartman, H. en A. Boerdam (2004), Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen 1987–2003. Sociaal-economische trends, 4^e kwartaal 2004, blz. 51–55.

Hoff, S. en G. Jehoel-Gijsbers (2003), Reïntegratie van uitkeringsontvangers: ontwikkelingen in de periode 1992–2002. Sociaal en Cultureel Planbureau, juli 2003.

Schmidt, P. en R.P. Strauss (1975), The prediction of occupation using multiple logit models. International Economic Review, June 1975, vol. 16 no. 2.

Weidum, J. en F.S. Linder (2002), Arbeidspositie en opleidingsniveau van personen met een uitkering. Sociaal-economische maandstatistiek, december 2002, blz. 82–92.

Noten in de tekst

- ¹⁾ Aan het onderzoek voor dit artikel heeft Marjolijn Das een belangrijke bijdrage geleverd.
- ²⁾ Het SSB registreert arbeidsongeschiktheidsuitkeringen alleen voor zover er betalingen hebben plaats gevonden (betalingsconcept, zie technische toelichting). De informatie in het SSB over de aanvang van uitbetalingen van arbeidsongeschiktheidsuitkeringen strekt niet verder terug dan 1998. Het is dus in het geval van langdurige uitkeringen niet altijd mogelijk om de exacte uitkeringsduur te reconstrueren.
- ³⁾ Van de 64-jarige AO'ers in 2001 zijn 32,1 duizend AO'ers in 2002 uitgestroomd, waarvan 31,4 duizend omdat ze op de uitstroomdatum 65 jaar waren, en 700 door overlijden of emigratie (tabel 1).
- ⁴⁾ In 1998 behoorde 29 procent van de personen met een AO-uitkering tot de beroepsbevolking (Weidum en Linder, 2002).
- ⁵⁾ Om de terugval van het aantal werkenden te verklaren is onderzocht in hoeverre de genoemde 58,3 duizend banen uit de herkomstcategorie AO+werk mogelijk betrekking hebben op fictieve dienstbetrekkingen. Op basis van stroomcijfers over 1998/1999 is vastgesteld dat 17 duizend van de 58 duizend AO-uitkeringen op peilmoment 1999 een looptijd hadden van korter dan een jaar. Bij een deel van die 17 duizend uitkeringen zou er sprake kunnen zijn van samenloop met een fictieve

dienstbetrekking (zie technische toelichting). De terugval met 21 duizend werkzame personen is daarmee lang niet volledig verklaard.

⁶⁾ Aangezien de variabele opleidingsniveau in een aparte sessie is geschat doen de coëfficiënten daarvan niet mee in het getoonde voorbeeld.

Tabel 1
Aantal personen met AO-uitkering 2001, doorstroom en uitstroom naar geslacht en leeftijd ¹⁾, 2001/2002

	2001	2001/2002				2001	2001/2002					
	AO'ers	Door- stroom	Uitstroom			Aandeel AO'ers in bevolking	AO'ers	Door- stroom	Uit- stroom	Netto uitstroom	Uitstroom- percen- tage	Netto uitstroom- percentage
			Totaal	Demo- grafische uitstroom	Netto uitstroom							
	<i>x 1 000</i>					<i>in % van bevolking 15-64 jaar</i>	<i>%</i>				<i>in % van AO'ers 2001</i>	<i>in % van AO'ers 2001 minus demo- grafische uitstroom</i>
Totaal	898,7	822,8	75,8	42,9	32,9	8	100	100	100	100	8	4
Geslacht												
Mannen	503,5	458,7	44,8	29,4	15,4	9	56	56	59	47	9	3
Vrouwen	395,2	364,1	31,1	13,5	17,5	7	44	44	41	53	8	5
Leeftijd												
15-24 jaar	28,1	25,9	2,2	0,2	2,1	1	3	3	3	6	8	7
25-34 jaar	94,6	85,6	9,0	0,7	8,3	4	11	10	12	25	10	9
35-44 jaar	162,0	149,9	12,0	1,4	10,6	6	18	18	16	32	7	7
45-54 jaar	268,6	256,4	12,2	3,3	8,9	12	30	31	16	27	5	3
55-63 jaar	313,2	304,9	8,3	5,2	3,1	20	35	37	11	9	3	1
64 jaar	32,1	—	32,1	32,1	—	23	4	—	42	—	100	—
Mannen												
15-24 jaar	13,9	12,9	1,0	0,1	0,9	1	3	3	2	6	7	7
25-34 jaar	36,6	33,4	3,2	0,4	2,8	3	7	7	7	18	9	8
35-44 jaar	75,8	70,1	5,7	0,9	4,8	6	15	15	13	31	8	6
45-54 jaar	153,1	146,2	6,9	2,1	4,8	13	30	32	15	31	5	3
55-63 jaar	202,0	196,1	5,9	3,9	2,0	26	40	43	13	13	3	1
64 jaar	22,1	—	22,1	22,1	—	32	4	—	49	—	100	—
Vrouwen												
15-24 jaar	14,2	13,0	1,2	0,1	1,1	2	4	4	4	7	8	8
25-34 jaar	58,0	52,3	5,8	0,3	5,5	5	15	14	19	31	10	9
35-44 jaar	86,2	79,9	6,3	0,6	5,8	7	22	22	20	33	7	7
45-54 jaar	115,5	110,3	5,3	1,2	4,1	10	29	30	17	23	5	4
55-63 jaar	111,2	108,8	2,4	1,3	1,1	14	28	30	8	6	2	1
64 jaar	10,0	—	10,0	10,0	—	14	3	—	32	—	100	—

¹⁾ Leeftijd op peildatum 2001.

Tabel 2
Aantal personen met AO-uitkering 2001, doorstroom en uitstroom naar herkomstgroepering en leeftijd ¹⁾, 2001/2002

	2001	2001/2002				2001	2001/2002					
	AO'ers	Door- stroom	Uitstroom			Aandeel AO'ers in be- volking	AO'ers	Door- stroom	Uit- stroom	Netto uit- stroom	Uit- stroom- percen- tage	Netto uit- stroom- percen- tage
			Totaal	Demo- gra- fische uit- stroom	Netto uit- stroom							
	x 1 000					in % van bevolking 15-64 jaar	%				in % van AO'ers 2001	in % van AO'ers 2001 minus demo- grafische uitstroom
Totaal	898,7	822,8	75,8	42,9	32,9	8	100	100	100	100	8	4
Herkomstgroepering												
Autochtonen	738,6	676,7	61,9	35,7	26,2	8	82	82	82	83	8	4
Westerse allochtonen	85,1	77,3	7,8	4,9	2,9	8	9	9	10	11	9	4
Marokkanen en Turken	45,6	42,1	3,5	1,4	2,1	11	5	5	5	3	8	5
Overige niet-westerse allochtonen	29,4	26,7	2,7	0,9	1,7	5	3	3	4	2	9	6
Autochtonen												
15-24 jaar	22,6	20,8	1,7	0,1	1,6	2	3	3	3	6	8	7
25-34 jaar	74,9	68,1	6,8	0,5	6,3	4	10	10	11	24	9	8
35-44 jaar	129,9	120,5	9,4	1,1	8,3	6	18	18	15	32	7	6
45-54 jaar	222,8	212,8	10,0	2,7	7,3	11	30	31	16	28	4	3
55-63 jaar	261,3	254,4	6,9	4,3	2,6	20	35	38	11	10	12	1
64 jaar	27,0	—	27,0	27,0	—	23	4	—	44	—	100	—
Westerse allochtonen												
15-24 jaar	1,9	1,8	0,2	0,0	0,1	1	2	2	2	5	8	7
25-34 jaar	7,0	6,2	0,7	0,1	0,6	3	8	8	9	22	10	9
35-44 jaar	12,9	11,8	1,0	0,1	0,9	5	15	15	13	31	8	7
45-54 jaar	26,3	25,0	1,3	0,4	0,9	11	31	32	17	31	5	3
55-63 jaar	33,4	32,5	0,9	0,6	0,3	21	39	42	11	11	12	1
64 jaar	3,7	—	3,7	3,7	—	24	4	—	47	—	100	—
Marokkanen en Turken												
15-24 jaar	2,1	1,9	0,2	0,0	0,2	2	5	4	6	10	11	10
25-34 jaar	8,9	8,0	1,0	0,1	0,9	7	20	19	28	44	11	10
35-44 jaar	11,7	10,9	0,8	0,1	0,7	14	26	26	22	34	7	6
45-54 jaar	10,0	9,7	0,3	0,1	0,2	25	22	23	8	9	3	2
55-63 jaar	11,9	11,7	0,2	0,2	0,1	38	26	28	7	3	9	1
64 jaar	1,0	—	1,0	1,0	—	39	2	—	29	—	100	—
Overige niet-westerse allochtonen												
15-24 jaar	1,6	1,5	0,1	0,0	0,1	1	5	5	5	6	8	7
25-34 jaar	3,8	3,3	0,5	0,1	0,4	2	13	12	18	25	13	12
35-44 jaar	7,5	6,7	0,8	0,1	0,7	4	25	25	29	38	11	9
45-54 jaar	9,5	8,9	0,6	0,2	0,4	10	32	33	22	25	6	5
55-63 jaar	6,6	6,3	0,2	0,1	0,1	19	22	24	9	6	10	2
64 jaar	0,4	—	0,4	0,4	—	18	2	—	17	—	100	—

¹⁾ Leeftijd op peildatum 2001.

Tabel 3
Aantal personen met AO-uitkering 2001, doorstroom en uitstroom 2001/2002 naar positie in huishouden¹⁾

	2001	2001/2002				2001	2001/2002					
	AO'ers	Door- stroom	Uitstroom			Aandeel AO'ers in bevolking	AO'ers	Door- stroom	Uit- stroom	Netto uit- stroom	Uit- stroom- percen- tage	Netto uit- stroom- percen- tage
			Totaal	Demo- grafische uitstroom	Netto uit- stroom							
	x 1 000					in % van bevolking 15-64 jaar	%				in % van AO'ers 2001	in % van AO'ers 2001 minus demo- grafische uitstroom
Totaal	898,7	822,8	75,8	42,9	32,9	8	100	100	100	100	8	4
Positie in huishouden												
Alleenstaande	182,6	166,7	15,9	9,6	6,4	11	20	21	22	19	9	4
Partner in paar zonder kinderen	326,5	294,8	31,8	24,2	7,6	11	36	42	56	23	10	3
Partner in paar met kinderen	250,8	231,4	19,4	5,2	14,2	6	28	26	12	43	8	6
Alleenstaande ouder	35,1	32,1	3,0	0,7	2,2	10	4	4	2	7	9	7
Overig lid particulier huishouden	59,0	55,1	3,9	1,6	2,2	3	7	5	4	7	7	4
Persoon in institutioneel huishouden	44,6	42,8	1,9	1,6	0,3	64	5	2	4	1	4	1

¹⁾ Peildatum positie in huishouden 2001.

Tabel 4
Aantal personen met AO-uitkering 2001, doorstroom en uitstroom 2001/2002 naar opleidingsniveau¹⁾

	2001	2001/2002			2001	2001/2002		
	AO'ers	Doorstroom	Uitstroom		Aandeel AO'ers in bevolking	Uitstroom- percentage	Netto uitstroom- percentage	
			Totaal	Demografische uitstroom				Netto uitstroom
	<i>x 1 000</i>				<i>in % van bevolking 15-64 jaar</i>	<i>in % van AO'ers 2001</i>	<i>in % van AO'ers 2001 minus demografische uitstroom</i>	
<i>Totaal</i>	898,7	822,8	75,8	42,9	32,9	8	8	4
	%							
Opleidingsniveau	100	100	100	100	100			
Basisonderwijs ²⁾	24	24	23	25	19	15	8	3
Mavo	10	10	10	12	7	8	8	3
Vbo	19	19	17	18	16	10	8	3
Mbo	30	30	32	30	36	8	9	5
Havo/vwo	3	3	3	1	4	4	8	5
Hbo	10	10	11	10	13	6	9	5
Wo	3	3	4	4	5	4	10	5

¹⁾ Opleidingsniveau 2001. Zie ook technische toelichting.

²⁾ Incl. opleidingsniveau onbekend.

Tabel 5
Aantal personen met AO-uitkering 2001, door- en uitstroom 2001/2002 naar kenmerken van de arbeidsongeschiktheidsuitkering¹⁾

	2001	2001/2002				2001	2001/2002				
	AO'ers	Door- stroom	Uitstroom			AO'ers	Door- stroom	Uit- stroom	Netto uitstroom	Uitstroom- percentage	Netto uitstroom- per- centage
			Totaal	Demo- grafische uitstroom	Netto uit- stroom						
	x 1 000					%				in % van AO'ers 2001	in % van AO'ers 2001 minus demo- grafische uitstroom
Totaal	898,7	822,8	75,8	42,9	32,9	100	100	100	100	8	4
WAO, WAZ, Wajong											
WAO	733,0	667,2	65,8	36,9	29,0	82	81	87	86	9	4
WAZ	47,9	41,9	5,9	4,1	1,8	5	5	8	10	12	4
Wajong	117,8	113,7	4,1	2,0	2,1	13	14	5	5	3	2
Mate van arbeidsongeschiktheid											
Volledig arbeidsongeschikt (80-100%)	655,5	604,6	50,9	34,2	16,7	73	73	67	51	8	3
Gedeeltelijk arbeidsongeschikt (15-80%)	243,2	218,2	25,0	8,7	16,2	27	27	33	49	10	7
Aard van arbeidsongeschiktheid											
Psychisch	314,6	290,1	24,5	11,1	13,4	35	35	32	41	8	4
Fysiek	584,1	532,7	51,4	31,8	19,6	65	65	68	59	9	4
Werk en mate van arbeids- ongeschiktheid in 2001											
Geen werk, totaal	618,1	569,5	48,5	37,7	10,9	69	69	64	33	8	2
Geen werk en volledig arbeidsongeschikt (80-100%)	537,5	497,7	39,8	31,2	8,6	60	60	52	26	7	2
Geen werk en gedeeltelijk arbeidsongeschikt (15-80%)	80,6	71,8	8,7	6,5	2,3	9	9	12	7	11	3
Werk, totaal	280,6	253,3	27,3	5,3	22,1	31	31	36	67	10	8
Werk en volledig arbeids- ongeschikt (80-100%)	118,0	106,9	11,1	3,0	8,1	13	13	15	25	9	7
Werk en gedeeltelijk arbeidsongeschikt (15-80%)	162,6	146,4	16,2	2,3	14,0	18	18	21	42	10	9

¹⁾ Peildatum kenmerken arbeidsongeschiktheidsuitkering 2001.

Tabel 6
Doorstroom in de AO naar transitie sociaal-economische categorie en naar kenmerken van de AO'er¹⁾, 2001/2002

	Doorstroom							Doorstroompercentage			
	Totaal	AO in 2002			AO+werk in 2002			AO in 2002		AO+werk in 2002	
		Totaal	AO in 2001	AO+werk in 2001	Totaal	AO in 2001	AO+werk in 2001	AO in 2001	AO+werk in 2001	AO in 2001	AO+werk in 2001
	<i>x 1 000</i>							<i>in % van AO'ers 2001 zonder werk²⁾</i>	<i>in % van AO'ers 2001 met werk²⁾</i>	<i>in % van AO'ers 2001 zonder werk²⁾</i>	<i>in % van AO'ers 2001 met werk²⁾</i>
Totaal	822,8	584,2	547,9	36,3	238,6	21,6	217,0	94,4	13,2	3,7	78,8
Geslacht											
Mannen	458,7	297,5	277,6	19,9	161,2	12,7	148,5	94,2	11,1	4,3	82,8
Vrouwen	364,1	286,7	270,4	16,4	77,4	8,9	68,5	94,6	17,1	3,1	71,4
Leeftijd											
15–24 jaar	25,9	18,2	17,0	1,2	7,7	1,8	5,9	85,8	14,9	8,9	72,7
25–34 jaar	85,6	59,4	54,8	4,6	26,2	3,8	22,4	88,3	14,4	6,2	70,3
35–44 jaar	149,9	98,8	91,7	7,1	51,1	5,5	45,6	91,2	11,8	5,5	76,0
45–54 jaar	256,4	165,2	154,1	11,1	91,2	6,1	85,2	94,9	10,8	3,7	82,7
55–64 jaar	304,9	242,5	230,2	12,3	62,4	4,5	57,9	97,7	16,9	1,9	80,0
Herkomstgroepering											
Autochtonen	676,7	467,6	437,8	29,8	209,1	18,0	191,1	94,5	12,4	3,9	79,8
Westerse allochtonen	77,3	58,1	54,5	3,6	19,3	1,8	17,4	95,0	15,7	3,2	76,2
Marokkanen en Turken	42,1	37,7	36,3	1,5	4,4	0,9	3,5	94,0	26,2	2,4	61,1
Overige niet-westerse allochtonen	26,7	20,7	19,4	1,4	5,9	0,9	5,0	92,1	18,7	4,2	68,2
Positie in huishouden											
Alleenstaande	166,7	123,8	116,8	7,1	42,8	4,5	38,3	94,5	14,3	3,6	77,5
Partner in paar zonder kinderen	294,8	214,8	201,0	13,8	80,0	6,1	73,8	96,1	14,8	2,9	79,3
Partner in paar met kinderen	231,4	145,1	133,4	11,7	86,3	7,6	78,7	91,7	11,7	5,3	78,5
Alleenstaande ouder	32,1	23,9	22,4	1,6	8,1	1,2	7,0	91,3	16,0	4,7	71,1
Overig lid particulier huishouden	55,1	38,0	36,3	1,8	17,1	1,9	15,2	92,8	9,6	4,9	83,1
In institutioneel huishouden	42,8	38,5	38,1	0,4	4,3	0,3	4,0	98,7	8,6	0,8	89,5

¹⁾ Kenmerken peildatum 2001.

²⁾ AO-populatie 2001 minus demografische uitstroom.

Tabel 7
Uitstroom uit de AO naar transitie sociaal-economische categorie en naar kenmerken van de AO'er¹⁾, 2001/2002

	Netto uitstroom							Netto uitstroompercentage			
	Totaal	Werk in 2002			Overig in 2002			Werk in 2002		Overig in 2002	
		Totaal	AO in 2001	AO+werk in 2001	Totaal	AO in 2001	AO+werk in 2001	AO in 2001	AO+werk in 2001	AO in 2001	AO+werk in 2001
	<i>x 1 000</i>							<i>in % van AO'ers 2001 zonder werk²⁾</i>	<i>in % van AO'ers 2001 met werk²⁾</i>	<i>in % van AO'ers 2001 zonder werk²⁾</i>	<i>in % van AO'ers 2001 met werk²⁾</i>
Totaal	32,9	24,6	4,3	20,3	8,3	6,6	1,7	0,7	7,4	1,1	0,6
Geslacht											
Mannen	15,4	12,0	1,7	10,2	3,5	2,7	0,8	0,6	5,7	0,9	0,4
Vrouwen	17,5	12,6	2,5	10,1	4,9	3,9	1,0	0,9	10,5	1,4	1,0
Leeftijd											
15–24 jaar	2,1	1,4	0,5	0,9	0,6	0,5	0,1	2,7	11,0	2,6	1,4
25–34 jaar	8,3	5,7	1,3	4,4	2,6	2,1	0,5	2,2	13,7	3,4	1,5
35–44 jaar	10,6	8,2	1,4	6,8	2,4	1,9	0,5	1,4	11,4	1,9	0,8
45–54 jaar	8,9	7,2	0,8	6,3	1,7	1,4	0,3	0,5	6,1	0,8	0,3
55–64 jaar	3,1	2,1	0,2	1,9	1,0	0,7	0,3	0,1	2,6	0,3	0,4
Herkomstgroepering											
Autochtonen	26,2	20,6	3,3	17,2	5,7	4,4	1,3	0,7	7,2	0,9	0,5
Westerse allochtonen	2,9	2,1	0,4	1,7	0,8	0,7	0,2	0,7	7,4	1,1	0,7
Marokkanen en Turken	2,1	0,9	0,3	0,6	1,2	1,1	0,1	0,8	10,2	2,8	2,5
Overige niet-westerse allochtonen	1,7	1,1	0,2	0,8	0,7	0,5	0,1	1,1	11,4	2,6	1,7
Positie in huishouden											
Alleenstaande	6,4	4,5	0,8	3,7	1,8	1,5	0,4	0,7	7,4	1,2	0,7
Partner in paar zonder kinderen	7,6	6,0	0,9	5,1	1,6	1,2	0,4	0,4	5,5	0,6	0,5
Partner in paar met kinderen	14,2	10,9	1,8	9,1	3,4	2,7	0,7	1,2	9,1	1,8	0,7
Alleenstaande ouder	2,2	1,5	0,3	1,1	0,8	0,7	0,1	1,3	11,6	2,7	1,3
Overig lid particulier huishouden	2,2	1,7	0,4	1,2	0,6	0,5	0,1	1,1	6,7	1,2	0,6
In institutioneel huishouden	0,3	0,1	0,0	0,1	0,2	0,2	0,0	0,1	1,6	0,4	0,3

¹⁾ Kenmerken peildatum 2001.

²⁾ AO-populatie 2001 minus demografische uitstroom.

De in deze rubriek opgenomen artikelen zijn eerder gepubliceerd in edities van het Webmagazine. Het Webmagazine verschijnt wekelijks (iedere maandagochtend) op de CBS-site (www.cbs.nl).

Aandeel flexwerkers iets afgenomen

Ingrid Beckers

In 2003 waren er in Nederland bijna een half miljoen flexwerkers. Dit is een lichte daling ten opzichte van 2002. Vooral jongeren hebben vaak een flexibel contract. Een derde van de flexwerkers bestaat uit uitzendkrachten.

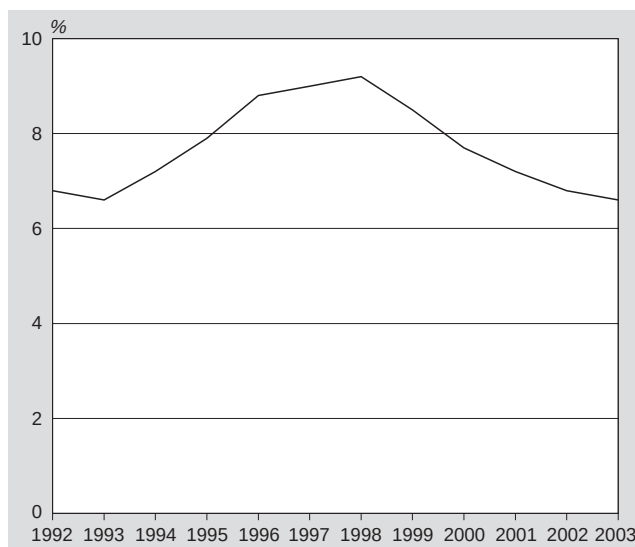
In 2003 bijna half miljoen flexwerkers

De werkzame beroepsbevolking bestond in 2003 uit ongeveer 6,3 miljoen werknemers en 800 duizend zelfstandigen. Onder de werknemers waren ruim 5,8 miljoen personen met een vast contract. De overige 466 duizend hadden een flexibel arbeidscontract en werkten gemiddeld tenminste twaalf uur per week. Het gaat om 6,6 procent van de werkzame beroepsbevolking.

Aandeel flexwerkers lijkt te stabiliseren

In de periode 1992–1998 steeg het aandeel werknemers met een flexibele arbeidsrelatie. Vanaf 1999 is dat veranderd en zette een daling in. Door de invoering van de flexwet en de toegenomen krapte op de arbeidsmarkt kregen mensen de kans om betere arbeidsvoorwaarden te bedingen, zoals een vaste baan. Na 2002 is het aandeel flexwerkers nog maar licht afgenomen.

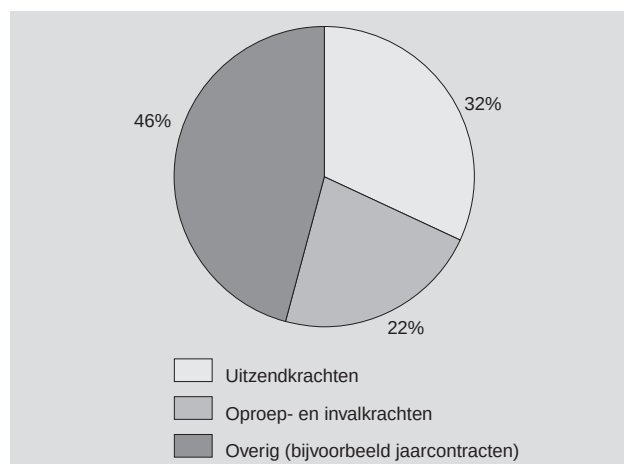
1. Aandeel flexwerkers in de werkzame beroepsbevolking

Een op drie flexwerkers is uitzendkracht

In 2003 werkten gemiddeld 149 duizend personen in de werkzame beroepsbevolking als uitzendkracht. Dit is bijna een derde van de flexwerkers. Ruim 100 duizend hadden een contract als oproep- of invalkracht. De overigen verrichten een andere vorm van flexibele arbeid.

2. Flexwerkers naar soort arbeidsrelatie, 2003

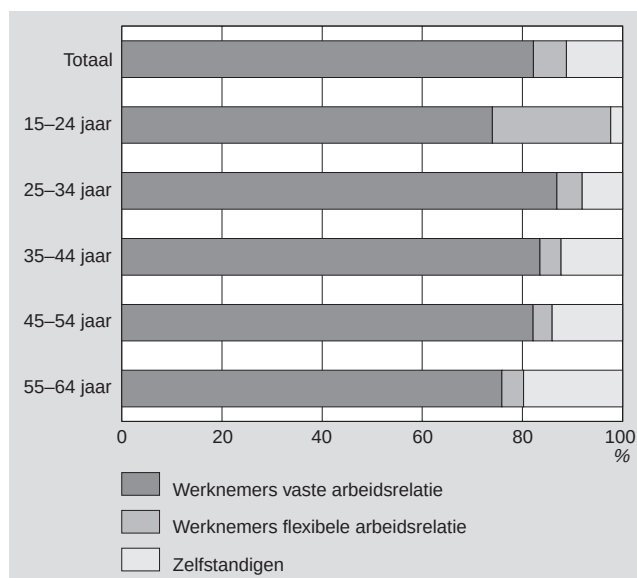
Jongeren vaker flexibel contract

Bijna een kwart van de 15–24-jarigen had een flexibel contract. Hiermee hebben jongeren bijna vier maal zo vaak een flexibel contract als gemiddeld. Dit komt gedeeltelijk doordat veel jongeren nog naar school gaan of studeren. Zij hebben dan een bijbaantje, waarvoor ze geen vast contract krijgen. Daarnaast zitten er in deze leeftijdsgroep ook veel starters op de arbeidsmarkt, die vaak beginnen met een tijdelijk contract.

Aandeel zelfstandigen stijgt met de leeftijd

Het aandeel zelfstandigen stijgt met de leeftijd. Jongeren zijn bijna nooit werkzaam als zelfstandig ondernemer. Onder 25–34-jarigen is bijna een op de tien werkzaam als zelfstandige. Met de leeftijd loopt het op tot een op de vijf onder 55–64-jarigen. Het hoge aandeel oudere zelfstandigen komt deels doordat zelfstandigen gemiddeld later met pensioen gaan dan werknemers.

3. Werkzame beroepsbevolking naar arbeidspositie en leeftijd, 2003

Toelichting

Flexwerkers

Flexwerkers of werknemers met een flexibele arbeidsrelatie hebben een contract voor minder dan één jaar of werken een wisselend aantal uren per week.

De uitkomsten in dit artikel hebben betrekking op de flexwerkers in de werkzame beroepsbevolking. Dit betekent dat flexibele banen voor minder dan twaalf uur per week (zoals krantenbezorgers e.d.) niet meetellen. Er waren in 2003 ongeveer 350 duizend van deze kleine flexibele baantjes.

Werkzame beroepsbevolking

Tot de werkzame beroepsbevolking behoren alle mensen die voor tenminste twaalf uur per week betaald werk hebben. De cijfers in dit artikel hebben betrekking op de bevolking van 15-64 jaar.

Flexwet

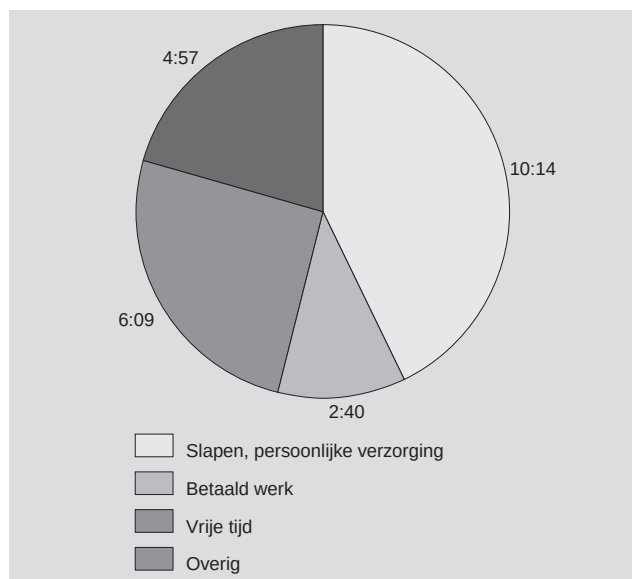
In 1999 is de wet flexibiliteit en zekerheid ingevoerd. Deze wet legt de uitzendbureaus diverse verplichtingen op met betrekking tot scholing en pensioenopbouw van uitzendkrachten. Ook legt zij beperkingen op aan de periode die een uitzendkracht in tijdelijke dienst mag werken. Door de introductie van de wet kregen uitzendkrachten betere arbeidsvoorwaarden naarmate zij meer werkervaring opbouwden, waaronder uiteindelijk een vast dienstverband.

Een kwartier meer vrije tijd per dag

Henk Hendriks

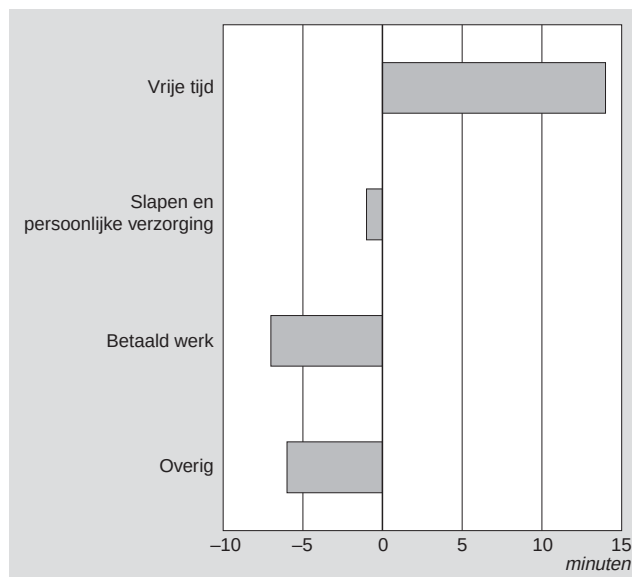
Per etmaal besteedden Nederlanders van twaalf jaar en ouder de meeste tijd, zo'n tien uur en een kwartier gemiddeld, aan slapen en persoonlijke verzorging. Ruim zes uur wordt gemiddeld doorgebracht als vrije tijd. Ongeveer drie uur gaat op aan verzorging van anderen, huishoudelijke verplichtingen en vrijwilligerswerk. Betaald werk neemt gemiddeld twee uur en veertig minuten in beslag.

1. Tijdsbesteding per etmaal, 2003 (uren, minuten)

Deze cijfers hebben betrekking op 2003. Vergelijken met 2001 wordt er minder tijd besteed aan betaald werk en is er sprake van meer vrije tijd die besteed kan worden.

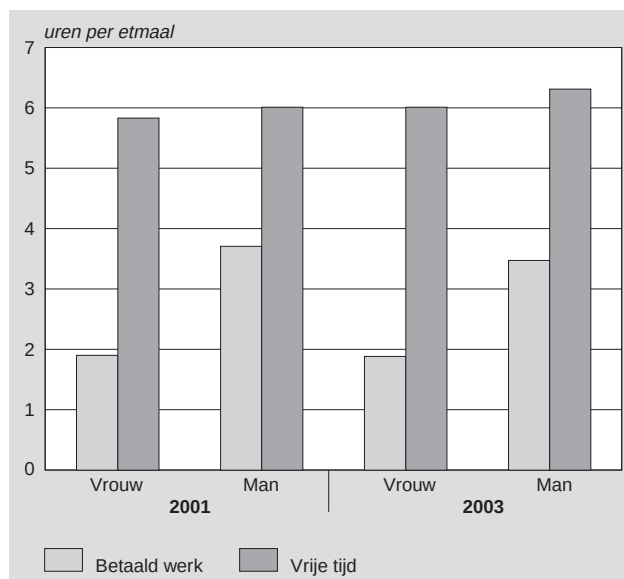
2. Verschillen in tijdsbesteding per etmaal, 2003 t.o.v. 2001

Gemiddeld een kwartier meer vrije tijd

Nederlanders hadden in 2003 een kwartier meer vrije tijd te besteden dan in 2001. Aan betaald werken werd echter minder tijd besteed. De werkloosheid nam in deze periode toe.

3. Tijdsbesteding: betaald werk en vrije tijd naar geslacht

Vooral mannen minder aan het werk

Vooral mannen besteden in vergelijking met 2001 ongeveer een kwartier minder tijd aan betaald werk. Het grootste gedeelte van de vrije tijd die ze hierdoor kregen, ging op aan spelletjes doen, knutselen, musiceren of toneelspelen.

Vrouwen creëerden voor zichzelf meer vrije tijd – gemiddeld ruim tien minuten per etmaal – door minder tijd aan huishoudelijk werk en verzorging van anderen te besteden. Hun vrije tijd werd hoofdzakelijk ingevuld door meer televisie kijken en contact met familie, vrienden en kennissen.

Huishoudelijk werk

Vrouwen besteedden in 2003 nog altijd veel tijd aan huishoudelijke zaken. Boodschappen doen, eten koken en huishoudelijk werk kostte hen twee en een half uur per etmaal, tegen mannen slechts een klein uur. Ten opzichte van 2001 sprongen mannen ietsjes meer bij in het huishouden.

Vrouwen studeren sneller af dan mannen

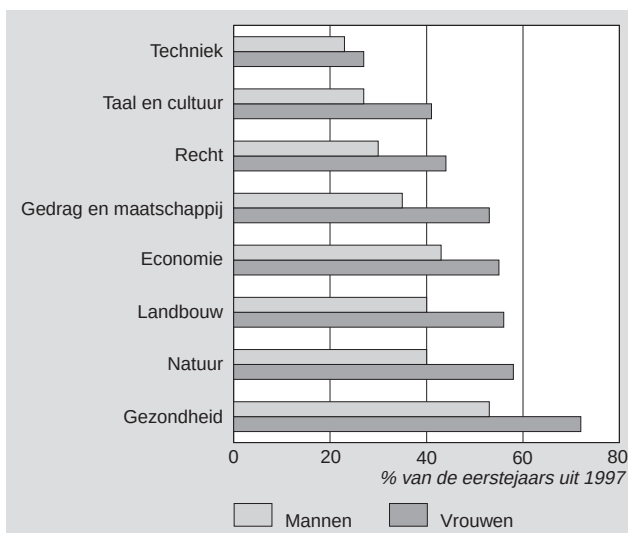
Theo van Miltenburg

Vrouwen in het wetenschappelijk onderwijs studeren binnen elke onderwijssector sneller af dan mannen.

Helpt van de vrouwen haalt binnen zes jaar doctoraal

In 1997 startten 15 duizend mannen en ruim 14 duizend vrouwen een voltijdstudie aan een universiteit. Zes jaar later had 35 procent van deze mannen en de helft van deze vrouwen een doctoraaldioma op zak. Verder had 6 procent van beide groepen in 2003 een hbo-diploma op zak. Tweevijfde van de mannelijke studenten die in 1997 begonnen, was in 2003 nog bezig om een diploma in het hoger onderwijs te halen. Van de vrouwen was dit ruim een kwart. Zes jaar na aanvang had 18 procent van de mannen en 16 procent van de vrouwen het hoger onderwijs verlaten zonder diploma.

1. Aandeel studenten dat binnen zes jaar afstudeert in het wetenschappelijk onderwijs naar onderwijssector

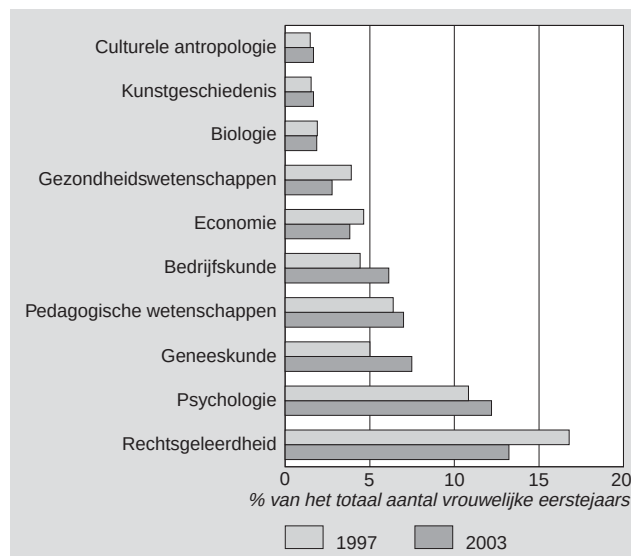

Diploma gezondheid meestal binnen zes jaar op zak

Van alle studenten die in 1997 begonnen met hun studie, studeerden vrouwen binnen alle onderwijssectoren sneller af dan mannen. Zo rondde 72 procent van de vrouwelijke studenten binnen de sector 'gezondheid' de studie binnen zes jaar af. Van de mannelijke studenten was dat 53 procent.

Binnen de sector 'techniek' was slechts een kwart van alle studenten die in 1997 begonnen binnen zes jaar klaar met de studie. Hierbij speelt een rol dat binnen de sector techniek, de meeste studies vijf in plaats van vier jaar duren. Ook bij deze technische sector, waar slechts een op de zes studenten vrouw is, studeren vrouwen sneller af dan mannen. Het verschil is echter veel minder groot dan binnen de andere sectoren.

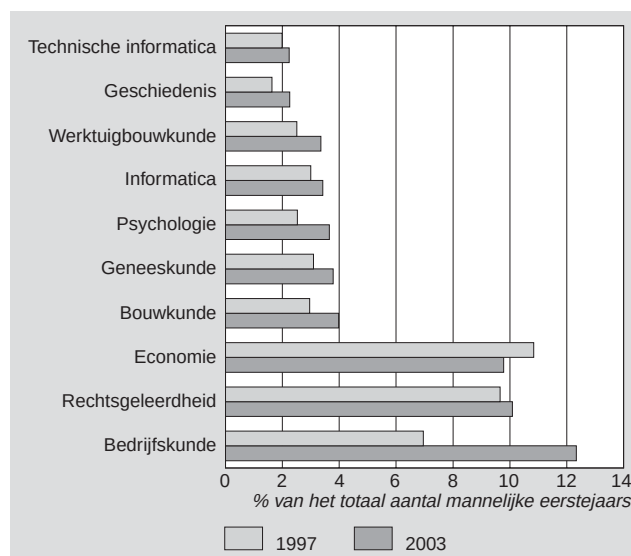
2. Tien populairste studies bij vrouwelijke eerstejaars in het wetenschappelijk onderwijs

Rechten populairste studie onder vrouwen

In 2003 schreven ruim 19 duizend vrouwen zich voor het eerst in aan de universiteit. Onder deze eerstejaars was de studie rechten het populairst: 13 procent koos hiervoor. Toch is de populariteit van deze studie sinds 1997 fors gedaald. Verder zijn psychologie en geneeskunde geliefde studies onder vrouwelijke eerstejaars. Het aandeel dat koos voor bedrijfskunde of pedagogie is de afgelopen zes jaar gegroeid.

3. Tien populairste studies bij mannelijke eerstejaars in het wetenschappelijk onderwijs

Veel mannen kiezen voor bedrijfskunde

In 2003 was onder de bijna 19 duizend mannelijke eerstejaarsstudenten de studie bedrijfskunde het meest populair. Met een aandeel van 12 procent van de mannelijke eerstejaars trok deze studie meer studenten dan de studies economie en rechten, die in 1997 het populairst waren.

Mannen kiezen vaker dan vrouwen voor studies in de sector 'techniek'. Bouwkunde, werktuigbouwkunde en technische informatica behoorden in 2003 tot de tien populairste studies van mannelijke eerstejaarsstudenten aan de universiteit.

Toelichting

Onderwijssectoren

Binnen het wetenschappelijk onderwijs worden door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een aantal onderwijssectoren onderscheiden.

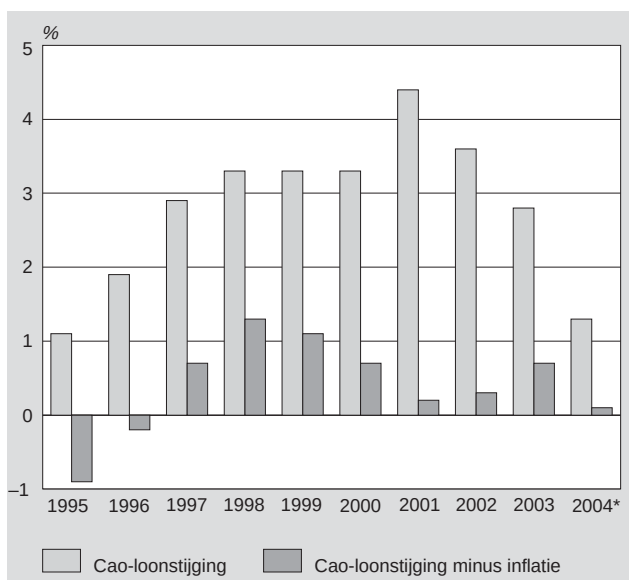
In elke onderwijssector zijn aan elkaar verwante studies opgenomen.

Cao-lonen en inflatie vrijwel gelijk op in 2004

Nathalie Peltzer

De cao-lonen zijn in 2004 met 1,3 procent gestegen. Dit is aanzienlijk minder dan in 2003, toen de stijging nog 2,8 procent bedroeg. Deze dalende trend is in 2002 begonnen. De stijging van de cao-lonen is op jaarbasis nu vrijwel even hoog als de inflatie. In de laatste maanden van 2004 is de stijging van de cao-lonen onder de inflatie uitgekomen.

1. Ontwikkeling cao-lonen per uur (incl. bijzondere beloningen)

Sinds 1997 stegen de cao-lonen meer dan de inflatie. Gemiddeld gingen de cao-lonen van werknemers er in de periode 1997–2004, gecorrigeerd voor de inflatie, ongeveer 0,6 procent per jaar op vooruit.

De werknemerspremies voor de sociale lasten en de loonbelasting vormen allebei een onderdeel van de cao-lonen. In jaren waarin deze veranderen, zal de koopkrachtontwikkeling afwijken van de voor inflatie gecorrigeerde cao-loonontwikkeling.

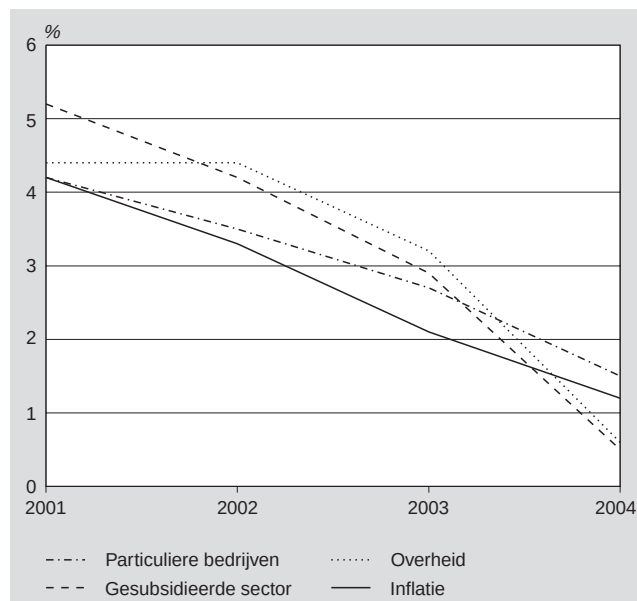
Grootste loonstijging bij particuliere bedrijven

In de cao-sector particuliere bedrijven zijn de cao-lonen in 2004 met 1,5 procent het meest gestegen. Zowel bij de gesubsidieerde sector als bij de overheid was de stijging met respectievelijk 0,5 en 0,6 procent ongeveer de helft van de inflatie. In de periode 2001–2003 bleef de cao-loonstijging van de particuliere sector juist achter bij de overheid en de gesubsidieerde sector.

Loonkosten stijgen sneller dan cao-lonen

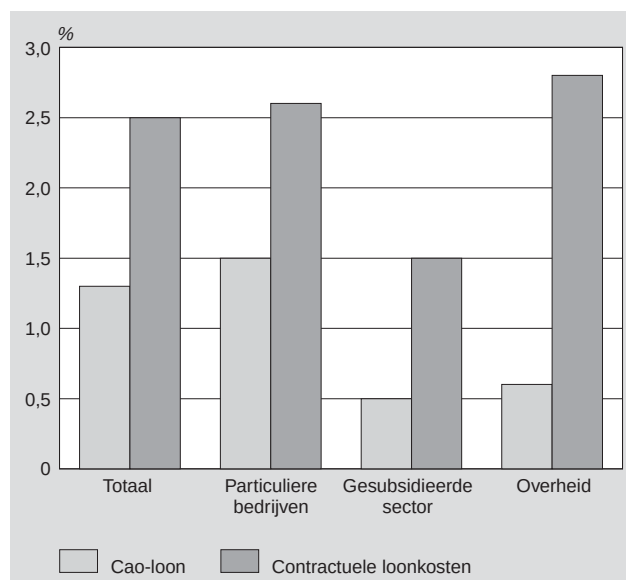
In 2004 was de stijging van de contractuele loonkosten met 2,5 procent bijna het dubbele van de cao-loonstijging.

2. Ontwikkeling cao-lonen en inflatie

Het verschil tussen de stijging van de cao-lonen en de contractuele loonkosten is toegenomen tot 1,2 procent. In 2002 en 2003 was het verschil nog 0,6 procent. De toename van het verschil in 2004 werd veroorzaakt door de hogere werkgeverspremies voor pensioen, werkloosheid en de basispremie WAO.

3. Ontwikkeling cao-lonen en contractuele loonkosten, 2004

Overheid heeft grootste stijging loonkosten

Van de drie cao-sectoren kende de overheid in 2004 met 2,8 procent de grootste loonkostenstijging. De loonkosten

stegen hiermee ruim viermaal zo snel als de cao-lonen. Het verschil tussen de stijging van de cao-lonen en de loonkosten is in deze sector met 2,2 procent verreweg het grootst. Dit komt met name door de hogere werkgeverspremies voor pensioen.

Toelichting

Cao-lonen

Tenzij anders vermeld hebben de uitkomsten in dit artikel betrekking op bruto uurloonen inclusief bijzondere beloningen, zoals overeengekomen in collectieve arbeidsovereenkomsten (cao's). De voorlopige uitkomsten over het jaar 2004 zijn gebaseerd op bijna driekwart van de cao's.

Cao-sector

Er worden drie cao-sectoren onderscheiden:

- overheid
- gesubsidieerde sector
- particuliere bedrijven

De cao-sector overheid omvat alle publiekrechtelijke bedrijven, zoals rijksoverheid, provincies, gemeenten, waterschappen en het openbaar onderwijs. Daarnaast behoren de politie, het regulier bijzonder onderwijs en de academische ziekenhuizen tot de overheid.

Tot de gesubsidieerde sector behoren de privaatrechtelijke bedrijven die door subsidie of via wettelijk vastgestelde bijdragen worden gefinancierd, voorzover zij niet tot de overheid behoren. Het gaat hierbij onder meer om het grootste deel van de gezondheids- en welzijnszorg, de uitvoeringsorganen voor de sociale verzekeringen en de sociale werkplaatsen.

De particuliere bedrijven zijn alle privaatrechtelijke bedrijven die niet tot de gesubsidieerde sector of de overheid gerekend worden.

Contractuele loonkosten

De contractuele loonkosten omvatten naast het cao-loon inclusief bijzondere beloningen de wettelijke en contractuele werkgeverspremies voor pensioen, vut, werkloosheid, ziektekosten, arbeidsongeschiktheid en sociale fondsen.

Inflatie

De inflatie of consumentenprijsindex van het CBS geeft de gemiddelde prijsverandering weer van goederen en diensten die huishoudens aanschaffen. De uitkomsten hebben betrekking op alle huishoudens.

Begrippen

AOW-uitkeringen

Het aantal uitkeringen krachtens de Algemene ouderdomswet (AOW).

Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen

Het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen krachtens de wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ) en de wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong) die aan het eind van het verslagjaar niet waren beëindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Baan

Een door een persoon bezette arbeidsplaats. Dit kan zijn als werknemer maar ook als zelfstandige of als meewerkend gezinslid. Een werkzaam persoon kan meerdere banen naast elkaar hebben. In dat geval wordt van een hoofd- en bijbaan gesproken.

Beroepsbevolking en niet-beroepsbevolking

De beroepsbevolking is gelijk aan de som van de werkzame en werkloze beroepsbevolking. De niet-beroepsbevolking is gelijk aan het verschil tussen de potentiële beroepsbevolking en de beroepsbevolking. Onder deze groep vallen studenten, volledig arbeidsongeschikten, mensen die zorg dragen voor een huishouden of gezin, of mensen die om een andere reden niet meer dan 12 uur per week willen of kunnen werken. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Besteedbaar inkomen

Het besteedbare inkomen bestaat uit het bruto-inkomen (inkomen uit arbeid, eigen onderneming en vermogen, uitkeringen en ontvangen overdrachten) verminderd met betaalde overdrachten, premies en belasting op inkomen en vermogen.

Bijstandsuitkeringen

Uitkeringen krachtens de Algemene Bijstandswet (ABW). Bijstand wordt toegekend aan huishoudens, waarbij doorgaans één persoon als aanvrager wordt aangemerkt. Bij (echt)paren is in de meeste gevallen een man de aanvrager van de bijstand.

Cao-lonen (incl. bijzondere beloning)

Het cao-loon omvat de volgende elementen:

- het bruto loon voor normale arbeidstijd van voltijdswerknemers
- alle bindend voorgeschreven, regelmatig betaalde toeslagen
- alle bindend voorgeschreven bijzondere (niet-maandelijks) beloningen, zoals de vakantietoeslag of de eindejaarsuitkering.

Uitgesloten zijn toeslagen die in de cao's voorwaardelijk zijn gesteld, zoals een leeftijdstoeslag of een toeslag voor ploegendienst, en individuele loonstijgingen.

Consumentenprijsindex (CPI)

De CPI geeft de prijsontwikkeling weer van goederen en diensten die huishoudens aanschaffen voor consumptie. De CPI is een belangrijke maatstaf voor de inflatie en wordt veel gebruikt door het bedrijfsleven en de overheid, onder andere bij loononderhandelingen, de indexering van huren en lijfrenten en voor de aanpassing van belastingtabellen. De inflatie wordt gemeten als de procentuele stijging van de CPI in een bepaalde periode ten opzichte van dezelfde periode van het voorgaande jaar.

Consumptieve bestedingen van huishoudens

Consumptieve bestedingen van huishoudens zijn alle uitgaven aan goederen en diensten die ingezeten huishoudens zelf voor hun rekening nemen ter bevrediging van individuele behoeften of wensen, in Nederland of in het buitenland.

Dynamische koopkrachtverandering

De ontwikkeling van het gestandaardiseerde besteedbare inkomen van het huishouden gecorrigeerd voor de prijsontwikkeling.

Economische activiteit

De verzameling van werkzaamheden, gericht op de productie van goederen en diensten. Het gaat hierbij niet alleen om activiteiten van het bedrijfsleven, maar ook om activiteiten van niet op winst gerichte instellingen en de overheid.

(Zie ook *Standaard bedrijfsindeling*)

Maandloon

Het regelmatig betaalde bruto loon vóór aftrek van werknemers-premies voor pensioen en vut.

Minimumloners

Werknemers die maximaal het voor zijn of haar leeftijd geldende wettelijke minimumloon verdienen. Voor werknemers die geen voltijd baan hebben, wordt een vergelijking gemaakt met een naar evenredigheid van hun wekelijkse arbeidsduur aangepast minimumloon.

Potentiële beroepsbevolking

De potentiële beroepsbevolking bestaat uit in Nederland wonende mensen, minus de institutionele bevolking (personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen). Binnen de potentiële beroepsbevolking worden drie arbeidsposities onderscheiden: de werkloze en de werkzame beroepsbevolking (tezamen de beroepsbevolking) en de niet-beroepsbevolking. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Standaard bedrijfsindeling (SBI)

De indeling van bedrijven en instellingen naar hun economische activiteit. De indeling is overeenkomstig de Standaard bedrijfsindeling 1993. De SBI 1993 kent bedrijfstakken, die zijn onderverdeeld in bedrijfsklassen.

(Zie ook *Economische activiteit*)

Vacature

Onder een vacature wordt verstaan een arbeidsplaats waarvoor, binnen of buiten een onderneming of instelling, personeel wordt gezocht dat onmiddellijk of zo spoedig mogelijk geplaatst kan worden.

Vermogen

Vermogen is het saldo van bezittingen en schulden. De bezittingen bestaan vooral uit banktegoeden, effecten, onroerend goed en ondernemingsvermogen. De schulden omvatten onder meer schulden ten behoeve van een eigen woning en consumptief krediet. De eigen woning en overige onroerende zaken zijn gewaardeerd op de marktwaarde.

Volumemutaties consumptie

Volumemutaties consumptie geven de voor prijsveranderingen gecorrigeerde ontwikkeling van consumptieve bestedingen van huishoudens weer.

Werknemers

Werknemers zijn alle ingezetenen en niet-ingezetenen die in dienstbetrekking werkzaam zijn (inbegrepen directeuren van NV's en BV's).

Werkloze en werkzame beroepsbevolking

De *werkzame beroepsbevolking* bestaat uit mensen die in Nederland wonen en werk hebben van twaalf uur of meer per week.

De *werkloze beroepsbevolking* bestaat uit in Nederland wonende mensen die actief zoeken naar een baan van twaalf uur of meer per week en daarvoor beschikbaar zijn. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Werkzame personen

Alle mensen die betaald werk verrichten, ook al is het maar één of enkele uren per week.

WW-uitkeringen

Aantal uitkeringen krachtens de werkloosheidswet (WW) die aan het eind van het verslagjaar niet waren beëindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Ziekteverzuimpercentage

Het ziekteverzuimpercentage is het aantal door ziekte verzuimde dagen, in procenten van het totaal aantal beschikbare dagen van de werknemers. Met ingang van 1 januari 2002 valt het reguliere zwangerschaps- en bevallingsverlof niet meer onder de Ziektewet, maar onder de Wet Arbeid en Zorg. Alleen ziekte als gevolg van zwangerschap valt nog onder de Ziektewet.

Nu en eerder verschenen artikelen¹⁾

Allochtonen

Deelname van allochtonen aan de Wet Inschakeling Werkzoekenden	jan. 2002
Arbeidspositie en opleidingsniveau van personen met een werkloosheidsuitkering, 1999	mrt. 2002
Deelname van allochtonen aan de Wet Sociale Werkvoorziening (WSW), 1 ^e halfjaar 2001	juni 2002
Hoeveel allochtonen zijn werknemer?	dec. 2002
Hoeveel allochtonen ontvangen een uitkering?	dec. 2002
Onderwijsachterstand van niet-westerse allochtone scholieren	jan. 2003
Waar zijn allochtone werknemers in dienst?	1 ^e kw. 2004
Immigranten op de arbeidsmarkt	2 ^e kw. 2004
Krijgen allochtone werknemers minder betaald?	1 ^e kw. 2005

Arbeidsgehandicapten

Arbeidsgehandicapten in Nederland, 2001	apr. 2003
Arbeidsgehandicapten in Nederland	1 ^e kw. 2004
Arbeidsgehandicapten in Nederland	1 ^e kw. 2005

Arbeidsomstandigheden

Chemische en biologische belasting	mrt. 2002
Arbeidsomstandigheden in kleine, middelgrote en grote bedrijven	jan. 2003
Trends in arbeidsomstandigheden	juli 2003
Chemische en biologische belasting op het werk	sep. 2003
Psychische werkbelasting en gezondheidsklachten	okt. 2003
Bedrijfsongevallen	aug. 2003
Trends in arbeidsomstandigheden	3 ^e kw. 2004

Arbeidsparticipatie en werkloosheid

Beroepsbevolking 2000	jan. 2002
Geregistreerde werkloosheid naar regio, 2000	jan. 2002
Arbeidsdeelname van paren	febr. 2003
Arbeidspositie en opleidingsniveau van personen met een werkloosheidsuitkering, 1999	mrt. 2002
Werkgelegenheid en arbeidsmarkt 1987–2001	sept. 2002
Schoolverlaters snel aan de slag	okt. 2002
Stromen op de arbeidsmarkt, april–oktober 1999	dec. 2002
Maandelijks geïntegreerde statistiek over de werkzame en werkloze beroepsbevolking: gebruikte methode	juli 2003
Staan werklozen ingeschreven als niet-werkende werkzoekenden?	okt. 2003
Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt in 2002	nov. 2003
Jaren van laagconjunctuur sterk voelbaar op de arbeidsmarkt in 2003	1 ^e kw. 2004
Seizoenpatronen op de arbeidsmarkt in 2003	1 ^e kw. 2004
Minder dynamiek binnen werkzame beroepsbevolking	2 ^e kw. 2004
Het onbenut arbeidsaanbod en hun arbeidsverleden	2 ^e kw. 2004
Herintreders op de arbeidsmarkt	2 ^e kw. 2004
Welke bedrijfstakken vergrijzen?	3 ^e kw. 2004
Vrouwen op de arbeidsmarkt	3 ^e kw. 2004
Een verklaring voor het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters	3 ^e kw. 2004
Vervroegd uittreden of doorwerken?	3 ^e kw. 2004
Werkgelegenheidsontwikkeling in de jaren 1994–2004: de verdere opmars van deeltijdwerk	4 ^e kw. 2004
Arbeidsmarkttransities van oudere werknemers 2000–2001	4 ^e kw. 2004
De virtuele volkstelling 2001	4 ^e kw. 2004
Meer of minder willen werken	1 ^e kw. 2005
Nederlanders zijn minder gaan werken	1 ^e kw. 2005
Jongeren op de arbeidsmarkt	1 ^e kw. 2005
Twee eeuwen Volkstellingen: de Virtuele Volkstelling 2001 vergeleken met haar voorgangers	1 ^e kw. 2005

Inkomen

Minder huishoudens met een laag inkomen	juli 2002
Bronnen van inkomen in de regio	dec. 2002
Inkomen van AOW 'ers, 2000	febr. 2003
Inkomens in de grote steden 1950–2000	3 ^e kw. 2004

Equivalentiefactoren 1995–2000: methode en belangrijkste uitkomsten	3 ^e kw. 2004
Inkomenseffecten van uittreding	1 ^e kw. 2005
Lonen	
Incidentele loonontwikkeling in componenten 1999/2000	mrt. 2002
CAO-lonen 2001, de definitieve gegevens	apr. 2002
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2002 en 2003	okt. 2002
Loon naar opleidings- en beroepsniveau: het Loonstructuuronderzoek 1998	dec. 2002
Arbeidskosten in 2000	jan. 2003
Banen, lonen en arbeidsduur van werknemers in Nederland, 2001	apr. 2003
Cao-lonen 2002, de definitieve gegevens	apr. 2003
De statistiek Indexcijfers van cao-lonen; methodebeschrijving reeks 2000=100	juli 2003
Incidentele loonontwikkeling	aug. 2003
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2003 en 2004	nov. 2003
Banen, lonen en arbeidsduur van werknemers, 2002	dec. 2003
Incidentele loonontwikkeling van jaarlonen	1 ^e kw. 2004
CAO-lonen, 2003	3 ^e kw. 2004
Negatieve incidentele loonontwikkeling in 2002	3 ^e kw. 2004
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2004 en 2005	4 ^e kw. 2004
Krijgen allochtone werknemers minder betaald?	1 ^e kw. 2005
Onderwijs	
Eén van de acht 25–64-jarigen volgt een opleiding	okt. 2002
Schoolverlaters snel aan de slag	okt. 2002
Banen van studenten in het hoger onderwijs	dec. 2002
Onderwijsachterstand van niet-westerse allochtone scholieren	jan. 2003
Economie en techniek meest lonende studies	1 ^e kw. 2004
Post-initieel onderwijs: jaarcijfers en ontwikkeling van de deelname	2 ^e kw. 2004
Ouderschapsverlof	
Ouderschapsverlof	nov. 2002
Regionaal	
Geregistreerde werkloosheid naar regio, 2000	jan. 2002
De arbeidsmarkt in de vier grote steden	jan. 2002
Grensarbeid tussen Nederland en België of Duitsland	apr. 2002
Vertraagde banengroei in 2001 in alle provincies	nov. 2002
Bronnen van inkomen in de regio	dec. 2002
Grensarbeid tussen Nederland en België of Duitsland	febr. 2003
Afname banen in 2002 in Groot-Amsterdam	dec. 2003
Inkomens in de grote steden 1950–2000	3 ^e kw. 2004
Werken in het stadsgewest: herkomst en bestemming van forensen	4 ^e kw. 2004
Sociaal-economische dynamiek	
Stromen op de arbeidsmarkt, april–oktober 1999	dec. 2002
Minder dynamiek binnen de werkzame beroepsbevolking in 2003	2 ^e kw. 2004
Sociale zekerheid	
Deelname van allochtonen aan de Wet Inschakeling Werkzoekenden	jan. 2002
Personen met een uitkering naar herkomstgroepering, 1999	jan. 2002
Minder VUT-uitkeringen, meer prépensioenen	febr. 2002
Arbeidspositie en opleidingsniveau van personen met een werkloosheidsuitkering, 1999	mrt. 2002
Deelname van allochtonen aan de Wet Sociale Werkvoorziening (WSW), 1 ^e halfjaar 2001	juni 2002
Laagste aantal werkloosheidsuitkeringen sinds tien jaar	juli 2002
Samenloop van banen en uitkeringen	dec. 2002
Arbeidspositie en opleidingsniveau van personen met een uitkering, 1998	dec. 2002
Stromen op de arbeidsmarkt, april–oktober 1999	dec. 2002
Hoeveel allochtonen ontvangen een uitkering?	dec. 2002
Gemiddelde looptijd werkloosheidsuitkeringen nog geen jaar	jan. 2003
Wie komen in de WAO?	jan. 2003
Geconstateerde bijstandsfraude completer in beeld	apr. 2003
Wie komen in de WAO? (verbeterde uitkomsten)	mei 2003
Vervroegd uittreden of doorwerken?	3 ^e kw. 2004

Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen 1987–2003	4 ^e kw. 2004
Inkomenseffecten van uittrading	1 ^e kw. 2005
Achterblijvers in de bijstand	1 ^e kw. 2005
Dynamiek in de WAO, WAZ en Wajong: een longitudinale analyse van personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering	1 ^e kw. 2005
Vakbonden en werkstakingen	
Vorig jaar 45 duizend verloren arbeidsdagen door werkstakingen	juni 2002
Organisatiegraad van werknemers daalt in de periode 1995–2000	sept. 2002
Organisatiegraad van werknemers, 2001	mrt. 2003
Vacatures	
Aantal vacatures gedaald	febr. 2002
Sterke daling aantal vacatures	mei 2002
Daling aantal vacatures zet door	juli 2002
Meeste vacatures voor schoonmaakmedewerkers	aug. 2002
Daling aantal vacatures zet krachtig door	okt. 2002
Constante afname aantal vacatures	jan. 2003
Lichte toename vacatures in vierde kwartaal	apr. 2003
Aantal vacatures blijft dalen	juli 2003
Aantal vacatures licht gedaald	okt. 2003
Spanning op de arbeidsmarkt nader bekeken	nov. 2002
Aantal moeilijk vervulbare vacatures fors gedaald	1 ^e kw. 2004
Werkgelegenheid	
Beroepsbevolking 2000	jan. 2002
Werkgelegenheid en arbeidsmarkt 1987–2001	sept. 2002
Schoolverlaters snel aan de slag	okt. 2002
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2002 en 2003	okt. 2002
Spanning op de arbeidsmarkt nader bekeken	nov. 2002
Samenloop van banen en uitkeringen	dec. 2002
Inkomende en uitgaande pendel, 1998	dec. 2002
Banen van studenten in het hoger onderwijs	dec. 2002
Relatie tussen banen, werkzame personen en werkzame beroepsbevolking	apr. 2003
Banen, lonen en arbeidsduur van werknemers in Nederland, 2001	apr. 2003
Maandelijkse geïntegreerde statistiek over de werkzame en werkloze beroepsbevolking: gebruikte methode	juli 2003
Tijdelijke en langdurige banen, 2000	sep. 2003
Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt in 2002	nov. 2003
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2003 en 2004	nov. 2003
Banen, lonen en arbeidsduur van werknemers, 2002	dec. 2003
Afname banen in 2002 in Groot-Amsterdam	dec. 2003
Werktijden van de werkzame beroepsbevolking	1 ^e kw. 2004
Waar zijn allochtone werknemers in dienst?	2 ^e kw. 2004
Welke bedrijfstakken vergrijzen?	3 ^e kw. 2004
Vrouwen op de arbeidsmarkt	3 ^e kw. 2004
Een verklaring voor het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters	3 ^e kw. 2004
Werkgelegenheidsontwikkeling in de jaren 1994–2004: de verdere opmars van deeltijdwerk	4 ^e kw. 2004
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2004 en 2005	4 ^e kw. 2004
Arbeidsmarkttransities van oudere werknemers 2000–2001	4 ^e kw. 2004
De virtuele volkstelling 2001	4 ^e kw. 2004
Werken in het stadsgewest: herkomst en bestemming van forensen	4 ^e kw. 2004
Meer of minder willen werken	1 ^e kw. 2005
Nederlanders zijn minder gaan werken	1 ^e kw. 2005
Jongeren op de arbeidsmarkt	1 ^e kw. 2005
Twee eeuwen Volkstellingen: de Virtuele Volkstelling 2001 vergeleken met haar voorgangers	1 ^e kw. 2005
Krijgen allochtone werknemers minder betaald?	1 ^e kw. 2005
Woon-werkverkeer	
Carpoolen in het woon-werkverkeer	okt. 2003
Woon-werkverkeer	4 ^e kw. 2004

¹⁾ De in de periode januari 2002–december 2003 verschenen artikelen hebben betrekking op de Sociaal-economische maandstatistiek van het CBS.

Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website

De cijfers van het CBS zijn beschikbaar via internet. Via de website van het CBS (www.cbs.nl) kunt u onder meer toegang krijgen tot de Themapagina's, Statline en tot het Webmagazine.

Themapagina's

Om de toegang tot het informatieaanbod van het CBS te verbeteren, zijn op de website van het CBS zogenaamde themapagina's te vinden. Via een themapagina wordt alle informatie die over dat thema op de CBS-website staat m.b.v. links toegankelijk gemaakt. Zo zijn de gegevens uit StatLine, de kerncijfers, webmagazine-artikelen, persberichten, publicaties, methodebeschrijvingen et cetera voor één thema bijeengebracht. De themapagina's worden doorlopend up-to-date gehouden met de nieuwste informatie die bij het CBS beschikbaar is.

Alle themapagina's hebben dezelfde indeling. De informatie over het thema wordt ontsloten via vier vaste rubrieken: cijfers, publicaties, themabeschrijving, methoden en begrippen. Deze rubrieken zijn als tabbladen aangegeven op de themapagina.

Hoe vindt u de sociaal-economische themapagina's?

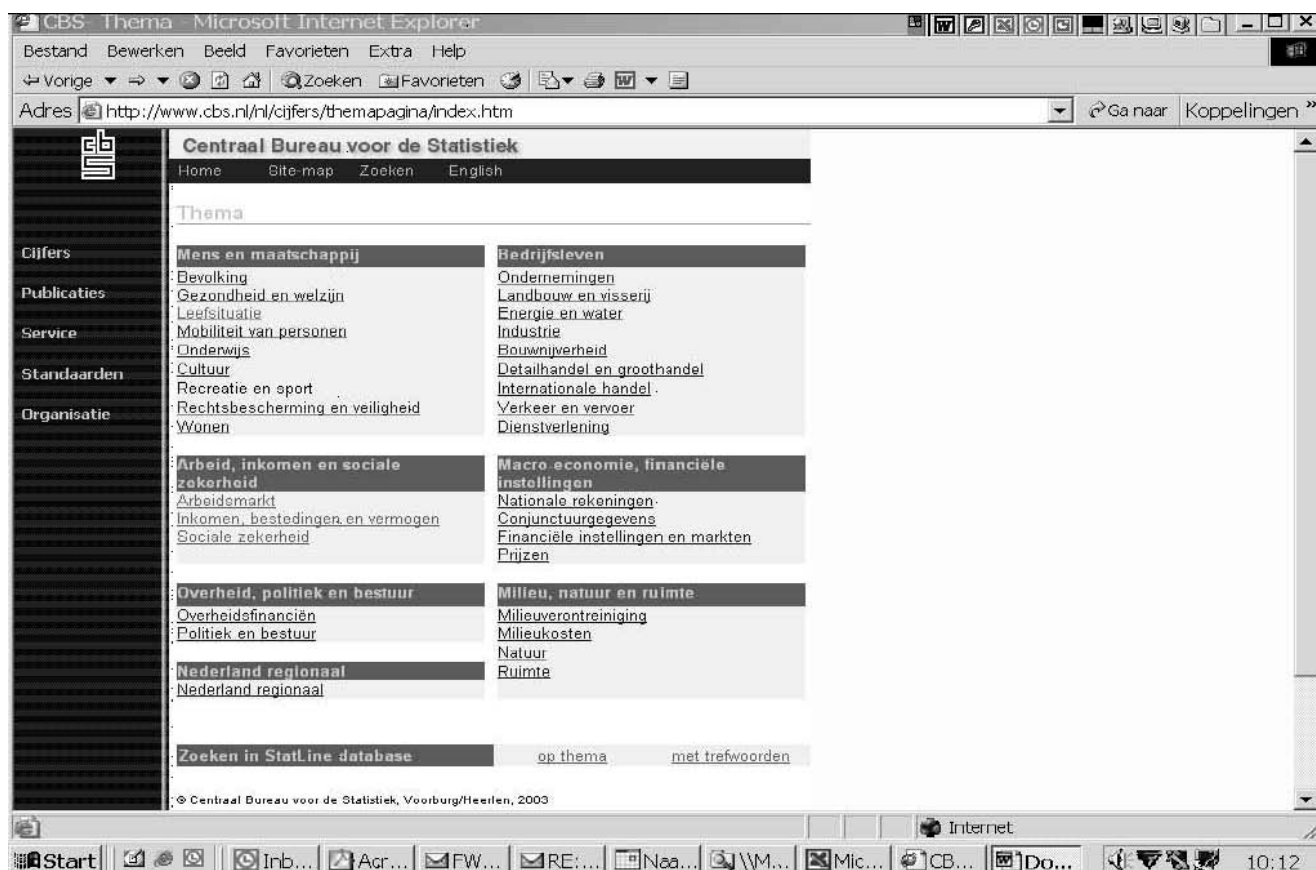
De themapagina's zijn te vinden door op de homepage van het CBS (www.cbs.nl) met de muis te klikken op 'Themapagina's' in de rechterbalk. U krijgt nu een overzicht van alle themapagina's (figuur 1). Onder het kopje 'Arbeid, inkomen en sociale zekerheid' zijn de titels van de drie sociaal-economische themapagina's te vinden.

- Arbeid
- Inkomen, bestedingen en vermogen
- Sociale Zekerheid

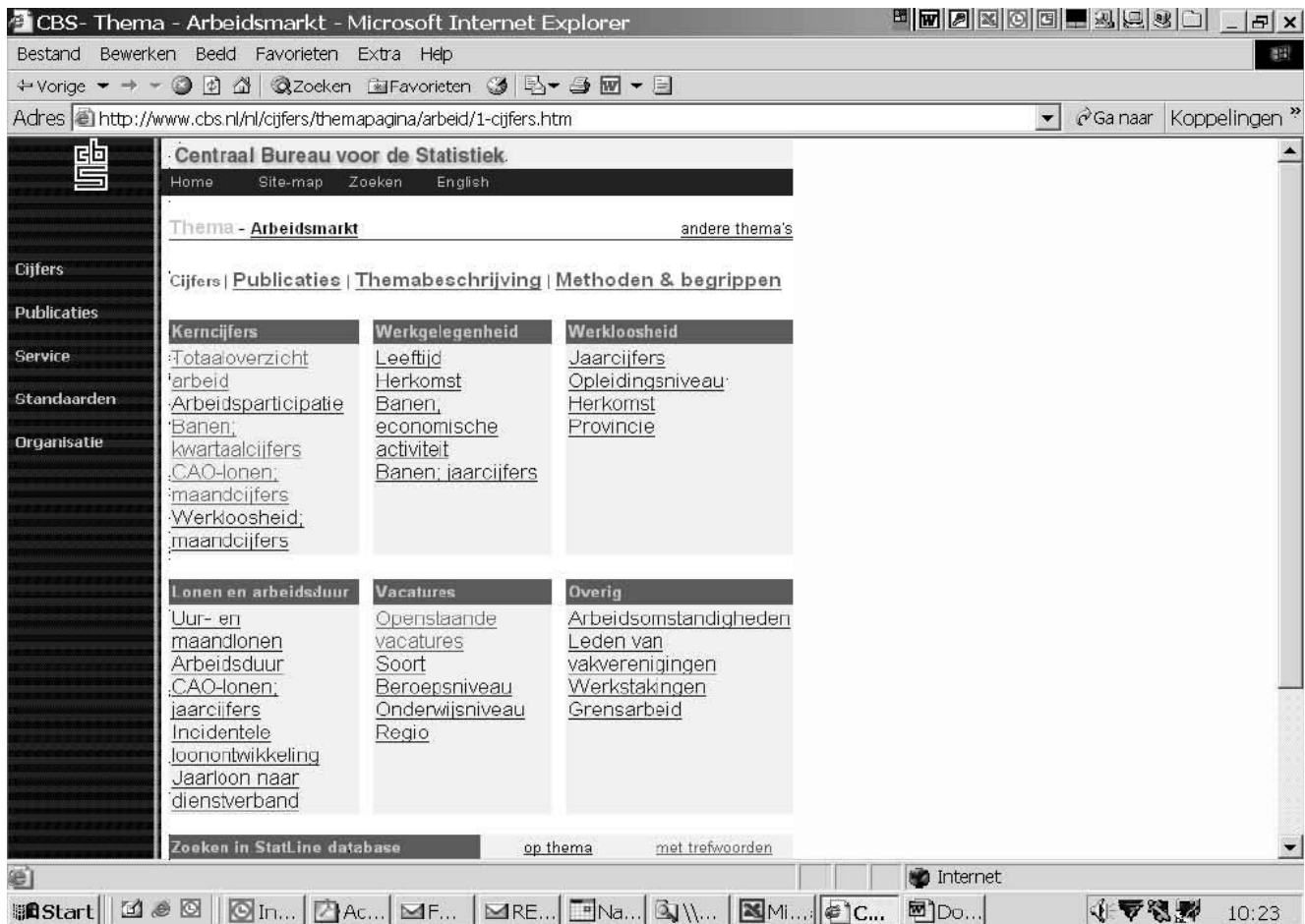
Ter illustratie is in figuur 2 de themapagina 'Arbeidsmarkt' aangeklikt. Op de eerste pagina vindt u een overzicht van de meest relevante cijfers over de arbeidsmarkt. Door op een van de titels te klikken komt u in een kant en klare tabel van een StatLine-publicatie.

In de bovenste balk van de themapagina kunt u kiezen voor 'publicaties', waarin links zijn opgenomen naar de persberichten, artikelen en publicaties over de arbeidsmarkt. Als u kiest voor 'themabeschrijving' krijgt u een handzaam overzicht van alle informatie die het CBS over de arbeidsmarkt heeft. Onder het laatste tabblad in de bovenste balk zijn methodebeschrijvingen, begrippenlijsten en classificaties opgenomen.

Figuur 1

Figuur 2

StatLine

StatLine is de elektronische databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie over vele maatschappelijke en economische onderwerpen in de vorm van tabellen en grafieken. Deze resultaten kunt u gratis bekijken, printen of opslaan. Naast de mogelijkheid om te zoeken met trefwoorden, kan met behulp van een Webselector een keuze worden gemaakt uit alle publicaties die zijn opgenomen in StatLine.

Hoe vindt u sociaal-economische cijfers in StatLine?

In StatLine zijn veel cijfers over sociaal-economische onderwerpen te vinden. U vindt deze cijfers als volgt. Ga naar de CBS homepage (www.cbs.nl) en ga met de muis op 'Cijfers' in de linkerbalk staan en klik in het pop-up menu op 'StatLine databank'. U krijgt nu een scherm waarin wordt uitgelegd hoe u binnen StatLine kunt zoeken naar onderwerpen.

Klik in de tekst op het eerste woord 'StatLine'. U krijgt nu een scherm waarin u twee mogelijkheden hebt om StatLine te benaderen (figuur 3). Dit scherm kunt u overigens ook direct oproepen door op de homepage van het CBS op de rode tekst 'StatLine' aan de rechterkant te klikken.

De eerste ingang tot StatLine is zoeken met een trefwoord. Als u een trefwoord intoetst en daarna op 'zoeken' klikt, se-

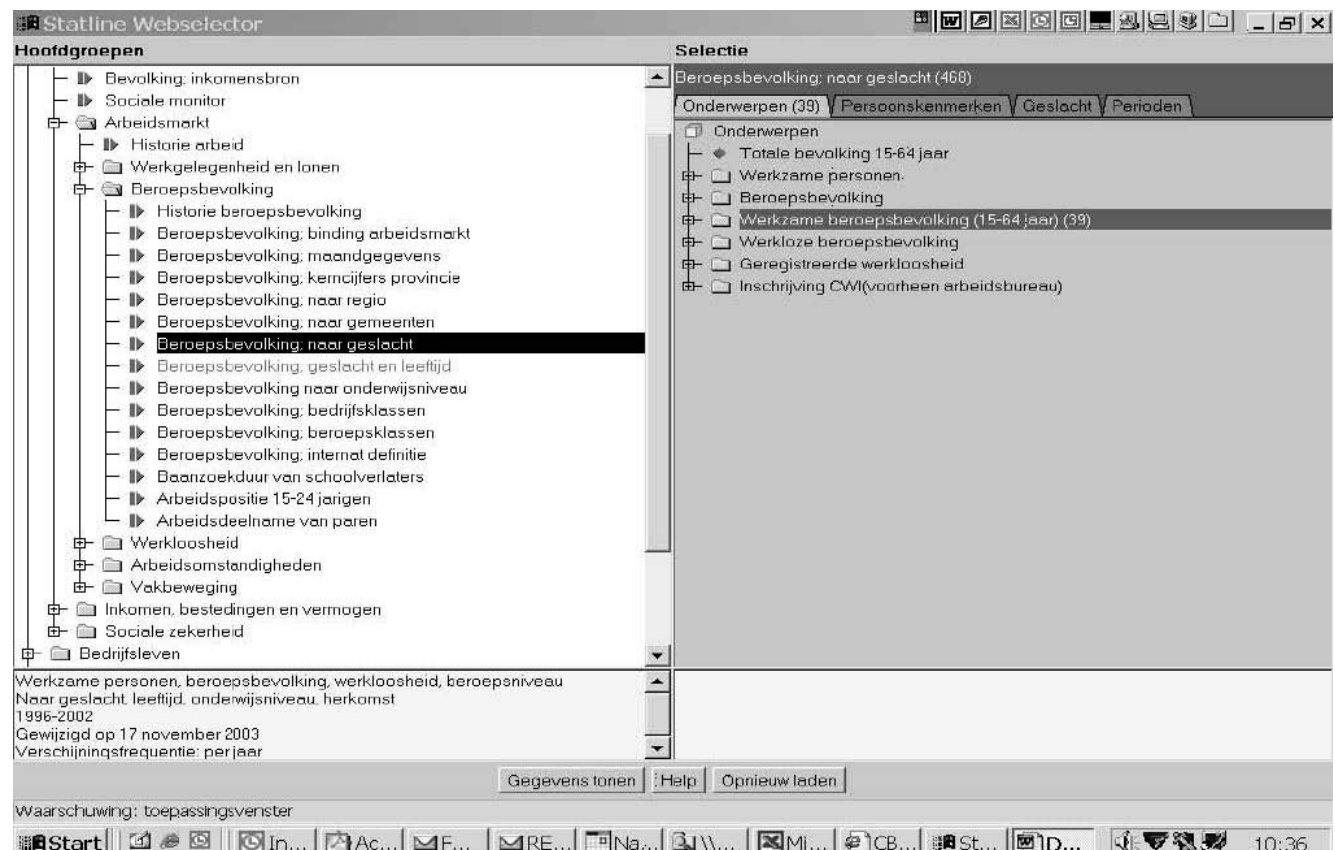
lecteert een zoekmachine tabellen van StatLine-publicaties waarin het door u gekozen trefwoord voorkomt.

De tweede mogelijkheid is zelf te zoeken in de themaboom via een soort verkenner. U klikt dan op 'selecteren', waarna de StatLine Webselector gestart wordt. U kunt dan snel gegevens vinden over sociaal-economische onderwerpen als u klikt op 'Arbeid, inkomen en sociale zekerheid'. Door op het 'plusje' voor een geel mapje te klikken, krijgt u de onderliggende thema's of publicaties te zien. De StatLine-publicaties zijn te herkennen aan het blauwe pijltje voor de titel. In de StatLine-publicaties kunt u zelf een tabel samenstellen door onderwerpen, detailleringen en perioden te selecteren. Ter illustratie is in *figuur 4* de publicatie 'Beroepsbevolking naar geslacht' aangeklikt. In het rechterdeel van het scherm staan de onderwerpen van deze publicatie: werkzame personen, beroepsbevolking, et cetera. Submappen in het rechterdeel opent u door op het 'plusje' te klikken. Rechtsboven staan naast de onderwerpen de detailleringen waaruit geselecteerd kan worden: persoonskenmerken, geslacht en perioden. Wanneer u klaar bent met selecteren, klikt u op 'Gegevens tonen' en wordt de door u samengestelde tabel op het scherm getoond. Uiteraard kunt u deze tabel afdrukken of opslaan op schijf. Als u op het pictogram met de diskette ('Tabel bewaren') boven de tabel klikt, krijgt u de keuze om de tabel in excel-formaat of in een ander formaat op te slaan. Via het pictogram met de drie mapjes ('tabel selecteren') links van de tabel kunt u terugkeren naar de Webselector.

Figuur 3

Figuur 4

Welke sociaal-economische cijfers kunt u in StatLine vinden?

Er is een groot aantal StatLinepublicaties over sociaal-economische onderwerpen. De meeste vindt u onder de kop 'Arbeid, inkomen en sociale zekerheid'. Over arbeid zijn onder meer cijfers opgenomen over beroepsbevolking en werkloosheid, arbeidsomstandigheden, banen en werkzame personen, verdiende lonen en cao-lonen, vacatures en vakbeweging. Onder inkomen vindt u onder andere gegevens over inkomensverdelingen, samenstelling van het inkomen, koopkracht, vermogens en bestedingen. Onder sociale zekerheid staan publicaties over arbeidsongeschiktheid, werkloosheid, de bijstandswet en het ziekteverzuim.

Cijfers over een lange periode zijn te vinden in 'Historie arbeid', 'Historie beroepsbevolking', 'Historie geregistreerde werkloosheid', 'Historie inkomen, vermogen en consumptie', en 'Historie sociale zekerheid'. Hierin vindt u tijdreeksen vanaf 1899 voor een beperkt aantal onderwerpen. Cijfers per gemeente of andere regio's zijn behalve onder de thema's zelf ook te vinden bij het thema 'Nederland regionaal'.

Nieuwe cijfers

De bestaande publicaties ondergaan regelmatig een update. Op de homepage van het CBS vindt u onder de rode tekst 'StatLine' de tekst 'updates'. Wanneer u hier op klikt, verschijnt een overzicht van StatLine-publicatie die nieuw verschenen zijn en die een update hebben ondergaan.

Webmagazine

Het Webmagazine verschijnt wekelijks op maandagochtend op de CBS-website. Het bestaat uit vier à zes korte artikelen met actuele berichten, recente cijfers of ander nieuwswaardig CBS-materiaal. Het Webmagazine is te vinden door op de homepage van het CBS (www.cbs.nl) met de muis te klikken op 'Webmagazine' in de rechterbalk.

Een aantal artikelen op het terrein van Arbeid en Inkomen die eerder zijn gepubliceerd in het Webmagazine, zijn opgenomen achter het artikelengedeelte van deze publicatie.

Publicaties

1. Publicaties over Arbeid en inkomen

Allochtonen in Nederland 2004

De publicatie *Allochtonen in Nederland 2004* vergelijkt de maatschappelijke positie van de niet-westerse allochtonen in Nederland met die van de autochtone bevolking. Onderwerpen die aan bod komen zijn onder meer bevolking, onderwijs, arbeid, inkomen en sociale zekerheid. Daarbij wordt aandacht geschonken aan verschillen tussen de eerste en tweede generatie allochtonen, en aan de doelgroepen van het integratiebeleid etnische minderheden. De editie 2004 bevat voor het eerst ook gegevens over het aandeel allochtonen op basisscholen en middelbare scholen, de tevredenheid over woning en woonomgeving, en het oordeel over leefsituatie en gezondheid.

Allochtonen in Nederland is een jaarlijks verschijnende publicatie, samengesteld op verzoek van en mede gefinancierd door het ministerie van Justitie, Directie Coördinatie en Integratie Minderhedenbeleid.

Jaarlijks, 138 blz., € 15,50.

ISBN 9035725697. Kengetal B-52.

Emancipatiemonitor 2004

De Emancipatiemonitor 2004 biedt een overzicht van ontwikkelingen en de stand van zaken van het emancipatieproces op de volgende terreinen: onderwijs, betaalde arbeid, arbeid en zorg, inkomen, geweld tegen vrouwen, en politieke en maatschappelijke besluitvorming. De Emancipatiemonitor is een gezamenlijke publicatie van het SCP en het CBS.

Eenmaal in de twee jaar. 310 blz. € 19,90.

ISBN 9037701906.

De Nederlandse economie 2003

In de publicatie *De Nederlandse economie 2003* wordt op toegankelijke wijze een breed en samenhangend overzicht gegeven van de economie in Nederland. Alle terreinen van de economie worden in de publicatie beschreven. Naast het productieproces en *de inkomensverdeling* komen *de bestedingen, de financiering, de arbeidsmarkt* en de rol van de overheid aan de orde. Zowel het milieu als regionale en sociale gevolgen van de economische ontwikkelingen worden besproken, zodat zicht ontstaat op de welvaart in brede zin. In de diverse hoofdstukken wordt Nederland vergeleken met andere landen. Analyses en tijdreeksen maken trends en structuurverschuivingen zichtbaar en geven de opvallendste ontwikkelingen aan.

Jaarlijks, 236 blz., € 15,-.

ISSN 1386-1042. Kengetal P-19.

Jeugd 2003, cijfers en feiten

De publicatie *Jeugd 2003, cijfers en feiten* biedt een breed overzicht van de leefsituatie van de jongeren tot 25 jaar in Nederland. De samenstelling van de jongere bevolking en de gezinssituatie waarin de jeugd opgroeit, komen eerst aan bod. Vervolgens worden verschillende aspecten uiteengezet, zoals de gezondheid van jongeren en hun specifieke aandoeningen, onderwijs, *arbeid en inkomen*, vrije tijdsbesteding en slachtoffer- en ouderschap.

Jaarlijks, 210 blz., € 18,50.

ISBN 9035726081. Kengetal G-87.

Bevolkingstrends: Statistisch kwartaalblad over de demografie van Nederland

Bevolkingstrends houdt u op de hoogte van recente ontwikkelingen in de Nederlandse bevolking, zoals de ontwikkelingen rond relaties, het krijgen van kinderen, de huishoudenssamenstelling, immigratie en emigratie, allochtonen en autochtonen, en sterfte en doodsoorzaken.

In de derde aflevering (2004-III) van Bevolkingstrends wordt onder meer aandacht geschonken aan:

Financiële gevolgen van de beëindiging van ongehuwd samenwonen voor man en vrouw.

Werk en uitkering naar herkomstgroepering en diagnose, 1995–2001.

Kwartaal, € 46,50 per jaar.

ISSN 1571-0998. Kengetal B-15.

De Nederlandse Conjunctuur

De Nederlandse conjunctuur is een kwartaalpublicatie van het CBS met een beschrijving van de nieuwste macro-economische ontwikkelingen in onderlinge samenhang. Daarnaast wordt via achtergrondartikelen ingegaan op specifieke economische thema's.

In de derde aflevering (2004-III) van De Nederlandse Conjunctuur wordt onder meer aandacht geschonken aan:

Inkomen en Arbeid.

Kwartaal, € 46,50 per jaar.

ISSN 1566-3191. Kengetal P-104.

2. Andere CBS-publicaties

Statistisch Jaarboek

Dit boek bevat cijfers over alle aspecten van de Nederlandse samenleving: bevolking, inkomen, economie, prijzen, financiële markten, milieu en vele andere onderwerpen. Het verschijnt dit jaar in mei.

Jaarlijks, 200 blz., € 15,-.

ISSN 0924-2686. Kengetal A-26.

Statistisch bulletin

Het Statistisch bulletin verschijnt wekelijks met de meest recente uitkomsten van alle statistische onderzoeken van het CBS.

www.cbs.nl

Kennis en economie 2003

Kennis wordt tegenwoordig als de vierde productiefactor gezien naast de traditionele factoren: land, arbeid en kapitaal. In de publicatie *Kennis en economie 2001* staan de uitkomsten van de R&D-enquête over 1999 centraal. Naast de vergelijking met Nederlandse gegevens van voorgaande jaren, worden de uitkomsten ook in een internationaal perspectief geplaatst: de cijfers van andere landen binnen de EU en de OESO worden hier ook gepresenteerd.

Jaarlijks, 240 blz., € 30,-.

ISSN 90357297584. Kengetal K-300.

Nationale Rekeningen

Deze publicatie geeft een compleet overzicht van de stand en de ontwikkeling van onze economie. Bevat gedetailleerde gegevens over de bedrijfstakken, over groepen producten en over ondernemingen, huishoudens en de overheid.

Jaarlijks, ca. 300 blz., € 43,60.

ISSN 0168-3489. Kengetal P-2.

Teletekst

Conjunctuurinformatie en de meest recente CBS-persberichten staan op pagina 506 en 507 van NOS-Teletekst.

Internet

De CBS-website is te bereiken via <http://www.cbs.nl>. De site bevat statistische kerncijfers over de Nederlandse samenleving. Actuele statistische uitkomsten staan in persberichten die kunnen worden gedownload.

StatLine

StatLine is de gratis elektronische centrale databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie in de vorm van tabellen, teksten en grafieken.

Alle resultaten kunt u bekijken, printen of exporteren. StatLine bevat tevens tijdreeksen over vele maatschappelijke en economische onderwerpen, over de regio en de conjunctuur. U kunt StatLine vinden op onze website: <http://www.cbs.nl> of direct via: <http://statline.cbs.nl>.